

Buitenplaats Berkenrode te Heemstede

Masterplan

28 maart 2017

COLOFON

1 februari 2016, aangepast op 28 maart 2017

STICHTING IN ARCADIË

't Zand 44, 3811 GC Amersfoort
t. 033 4480035 e. info@stichtinginarcadie.nl
www.stichtinginarcadie.nl

Projectteam

Ir P. (Peter) Verhoeff landschapsarchitect BNT
M. (Maartje) Bos BASc, beheerspecialist groen erfgoed
Drs R. (Ronald) H.M. van Immerseel historicus

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke manier dan ook, zonder schriftelijke toestemming van Stichting In Arcadië.

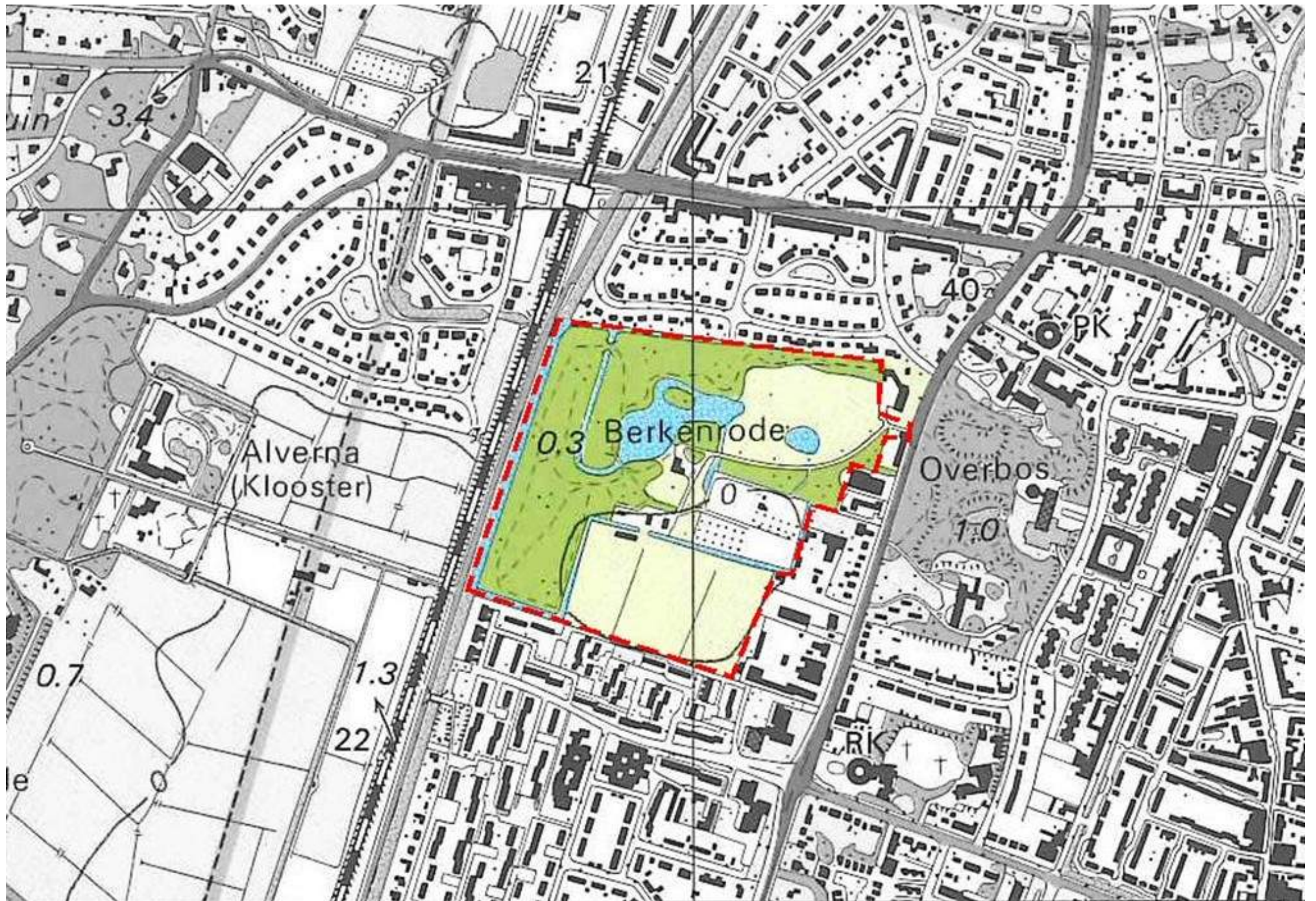
BUITENPLAATS BERKENRODE

Masterplan

Opdrachtgever: Stichting Berkenrode
Datum: 1 februari 2016

INHOUD

1. Inleiding	7	4. Masterplan	75
2. Ontwikkelingsgeschiedenis	11	4.1 Toekomstvisie buitenplaats Berkenrode	77
2.1 Oudste geschiedenis	13	4.2 Uitwerking Berkenrode als geheel	79
2.2 Herstel tussen 1628 en 1644	15	4.2.1 Streefbeeld Berkenrode als geheel	81
2.3 1657: Bouwcampagne in Hollands-Classicistische stijl	17	4.2.2 Thema beplantingen	83
2.4 Verfraaiingen tussen 1690 en 1715	21	4.2.3 Thema waterhuishouding	85
2.5 Berkenrode onder Mattheus Lestevenon III	23	4.2.4 Thema wegen en paden	87
2.6 Jan Pieter van Wickevoort Crommelin: omvorming naar een aanleg in Landschapsstijl in de periode 1799-1802	29	4.2.5 Thema bouwwerken	89
2.7 Eerste helft 20 ^e eeuw	35	4.2.6 Beheer en onderhoud algemeen	93
2.8 Familie Van Eeghen	41	4.3 Uitwerking in deelgebieden	95
3. Actuele situatie; beschrijving en waardering	43	4.3.1 Deelgebied Vijverpark	97
3.1 Werkmethode	45	4.3.2 Deelgebied Voorweide	99
3.2 Actuele situatie en tuinhistorische waardestelling: Berkenrode als geheel	47	4.3.3 Deelgebied Bospark	101
3.2.1 Historische ontwikkeling en actuele situatie	47	4.3.4 Deelgebied Moestuin	103
3.2.2 Thema beplantingen	49	4.3.5 Deelgebied Weiden	105
3.2.3 Thema waterhuishouding	51		
3.2.4 Thema wegen en paden	53	5. Noten	107
3.2.5 Thema bouwwerken	55		
3.2.6 Beheer en onderhoud algemeen	61		
3.3 Uitwerking in deelgebieden	63		
3.3.1 Deelgebied Vijverpark	65		
3.3.2 Deelgebied Voorweide	67		
3.3.3 Deelgebied Bospark	69		
3.3.4 Deelgebied Moestuin	71		
3.3.5 Deelgebied Weiden	73		

1. INLEIDING

De historische buitenplaats Berkenrode ligt aan de Herenweg te Heemstede. Berkenrode is onderdeel van een beeldbepalende reeks van historische buitenplaatsen tussen de Haarlemmerhout en Heemstede. Het herenhuis Berkenrode en de daarachter liggende delen van de buitenplaats zijn in de loop van de 20^e eeuw in eigendom opgesplitst. Het herenhuis is momenteel in gebruik als kantoor. Het resterende deel van de buitenplaats is in eigendom en beheer bij Stichting Berkenrode, die is opgericht door de familie Van Eeghen. Dit deel van Berkenrode is het hoofdonderwerp van het voorliggende Masterplan. De Villa Berkenrode, die verderop in het park ligt en niet zichtbaar is vanaf de Hereweg, fungeert momenteel als hoofdhuis.

Stichting Berkenrode

De buitenplaats Berkenrode is eigendom van Stichting Berkenrode door de schenking van de heer E.H. van Eeghen. Het doel van de stichting is het bewaren en zeker stellen van de toekomst van de buitenplaats. Het bestuur van de stichting wordt gevormd door leden van de familie Van Eeghen.

De doelstelling van de stichting Berkenrode is:

1. Het bewaren van Berkenrode als cultuurbezit en het daartoe in stand houden en exploiteren van het landgoed;
2. Het ondersteunen en bevorderen van activiteiten van algemeen maatschappelijk nut op het terrein van cultuur, onderwijs en wetenschap;
3. Het steun verlenen aan instellingen werkzaam ten behoeve van geestelijk- of lichamelijk gehandicapten;
4. Het geven van steun aan diaconale arbeid in binnen- en buitenland.

Deze doelstelling uit zich in culturele en benefietactiviteiten op de buitenplaats, voornamelijk in de villa Berkenrode (het voormalige Koetshuis). Zo wordt de villa ter beschikking gesteld aan zomerkampen van dialysepatiënten, vergaderingen van non-profit organisaties (zoals Cordaid en Artsen zonder Grenzen). Er ook vinden er repetities plaats van bijvoorbeeld de Academie voor Jong Muziktalent, de Nederlandse Harpweek en de Altvioolweek. Eenmalige activiteiten zoals rondleidingen, snoeicursussen in de boomgaard of het verhuur van de villa aan grote groepen vinden ook plaats.

De familie Van Eeghen betaalt een contributie aan Stichting Berkenrode om gebruik te kunnen maken van de villa en het omringende park. Deze contributies en overige inkomsten worden door de stichting gebruikt voor het onderhoud en de gebruikskosten van de villa. Het onderhoud van het park wordt momenteel gefinancierd vanuit het rendement op het vermogen van Stichting Berkenrode.

Aanleiding en doel Masterplan Berkenrode

Stichting Berkenrode ziet zich momenteel gesteld voor een grote opgave op het gebied van de instandhouding van de buitenplaats. Er zijn investeringen nodig voor het wegwerken van achterstallig onderhoud en de gewenste kwaliteitsverbetering ten aanzien van de gebouwen en de tuin- en parkaanleg. Ook de financiering van het dagelijks beheer en onderhoud is een belangrijk aandachtspunt.

Onderdeel van de toekomststrategie van de Stichting Berkenrode is het scheppen van basisvoorwaarden voor adequaat beheer en gezonde financiële balans. Daarbij is het plan te onderzoeken of er mogelijkheden zijn nieuwe woningen op de buitenplaats in te passen. Deze nieuwe woningen zullen door middel van een jaarlijkse erfpachtcanon op de grond een belangrijke bijdrage leveren aan het voortbestaan van de buitenplaats.

Daarnaast is de gemeente Heemstede voornemens het bestemmingplan 'Landgoederen en groengebieden', waaronder Berkenrode valt, te actualiseren en op onderdelen te herzien. Als resultaat van een vooroverleg met de gemeente Heemstede is naar voren gekomen dat deze mogelijkheden hiervoor wil bezien, mits er een goed onderbouwd plan ter tafel worden gelegd.

Daarmee heeft het voorliggende Masterplan de volgende doelen:

- Het ontwikkelen van een goed onderbouwde visie op het beheer en kwaliteitsverbetering van Berkenrode;
- Het onderzoeken van de mogelijkheden voor het inpassen van een drietal nieuwe woningen.

Uitsnede uit het bestemmingsplan 'Landgoederen en groene gebieden', gemeente Heemstede

Beleidskader

Monumentenwet

Berkenrode is in het kader van de Monumentenwet aangewezen als Complex historische buitenplaats (complexnummer. 526313) en daarmee als geheel een beschermd als Rijksmonument.

De complete en uitgebreide beschrijving van het complex en de samenstellende onderdelen is te vinden op www.cultureelerfgoed.nl.

Onderdeel van deze bescherming is ook het herenhuis en een dienstwoning aan de Herenweg, die momenteel niet meer bij tot het eigendom van Stichting Berkenrode behoren. Deze onderdelen vallen buiten het plangebied voor het Masterplan. De diverse beschermde onderdelen in het plangebied worden kort beschreven in het hoofdstuk 3 Actuele situatie.

NSW

Buitenplaats Berkenrode is gerangschikt onder de Natuurschoonwet

(nadere gegevens aan te leveren door Stichting Berkenrode: inschrijffnummer, omvang en openstellingscategorie).

Bestemmingsplan; Landgoederen en groene gebieden

Berkenrode valt onder het bestemmingsplan 'Landgoederen en groene gebieden' van de Gemeente Heemstede.

In het vigerende bestemmingsplan kent Berkenrode onder de volgende bestemmingen:

- Buitenplaats Berkenrode is in zijn geheel een landgoed (dubbelbestemming, art.3);
- Hoofdbestemmingen: bos (art. 19) en natuur (art. 17);
- Dubbele bestemmingen: archeologisch waardevol gebied (art. 22) en agrarisch natuurbeheer / medegebruik.

De gebouwen hebben de volgende bestemming:

- Koetshuis en boerderij: maximale goothoogte 4m, maximale bouwhoogte 9m;
- Nieuw bouwvlak ter plaatse van de huidige 'Bungalow' in de moestuin: maximale goothoogte 3m, maximale bouwhoogte 7m.

NB. Van het nieuwe bouwvlak bij de 'bungalow' zal geen gebruik gemaakt worden in dit Masterplan.

De gemeente is voornemens het bestemmingsplan waaronder de buitenplaats valt te herzien. Deze voorgenomen herziening vormt een belangrijke aanleiding voor het opstellen van het voorliggende Masterplan.

Groenbeleidsplan gemeente Heemstede

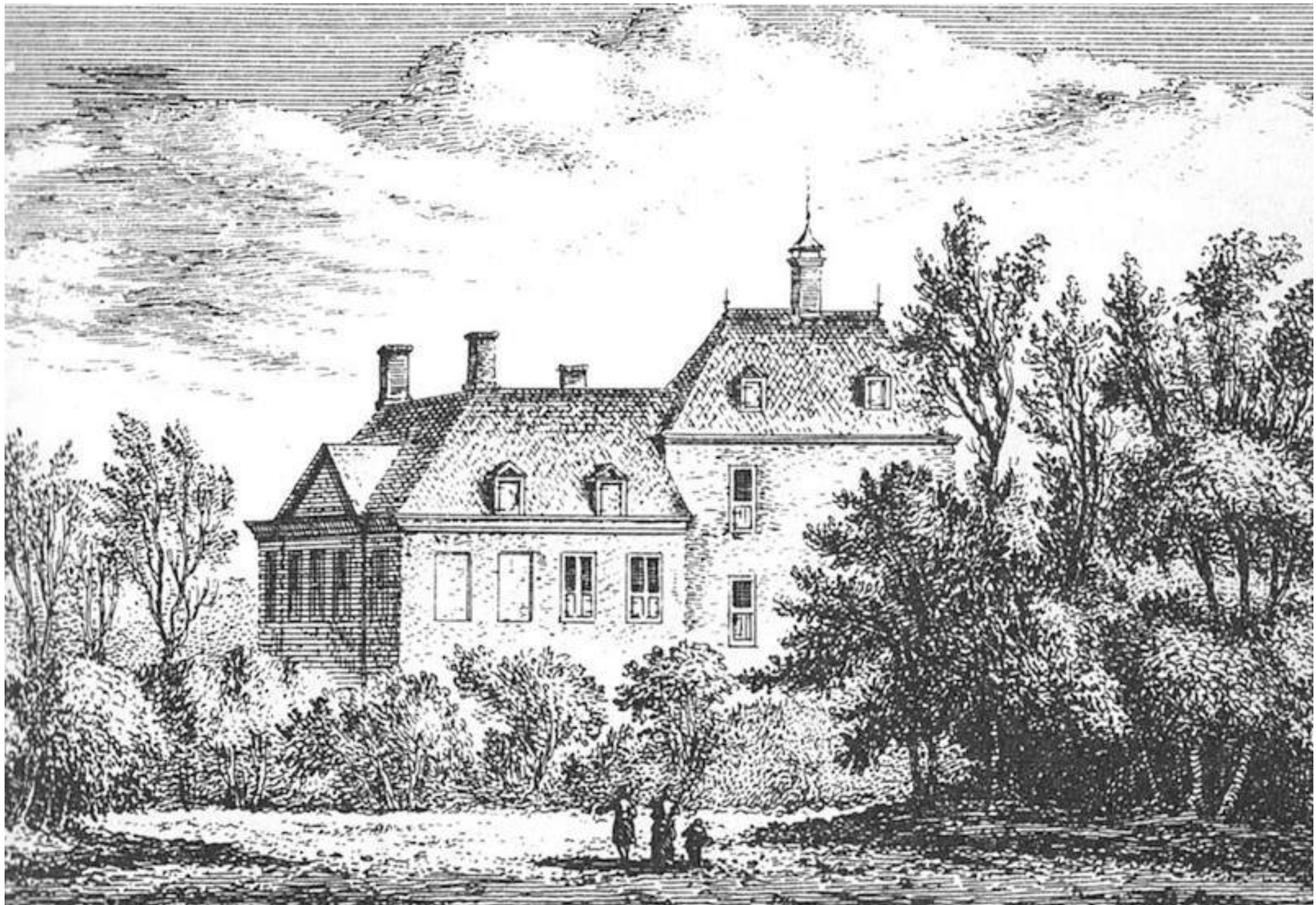
Gemeente Heemstede heeft beleid ontwikkeld voor de groene gebieden in het Groenbeleidsplan Heemstede. In dit beleidsplan is onderscheid gemaakt tussen particulier en grote groene gebieden. Voor buitenplaats Berkenrode zijn als 'groot groen gebied' de volgende twee punten belangrijk:

- Het behoud van de kwaliteit van grote groene gebieden op het gebied van kappen van bomen (aanvraag kappen d.m.v. omgevingsvergunning of een goedgekeurd (bomen) beheerplan voor een meldingsplicht);
- De planologisch beschermde gebieden op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau; Berkenrode is een EHS gebied met een drie verschillende natuurwaardes met de nadruk op zeer hoog (Natuurwaardenkaart 2008).

Voor de gehele toelichting op Groenbeleidsplan van gemeente Heemstede wordt verwezen naar: *Heemstede: duurzaam groen in wijk en park; Groenbeleidsplan Heemstede 2014.*

Archeologienota gemeente Heemstede

In 2010 heeft gemeente Heemstede archeologiebeleid ontwikkeld. De buitenplaats Berkenrode wordt in deze nota aangeduid als een gebied van hoge archeologische waarde. Vanuit deze waardestelling moet bij elke grondroerende werkzaamheid rekening gehouden worden met de aanwezigheid van archeologische waarden. Voor de volledige nota wordt verwezen naar Nota Archeologiebeleid Heemstede "*Toekomst voor het verleden*".

2. ONTWIKKELINGSGESCHIEDENIS

De vroegst bekende afbeelding (1609) van Berkenrode door Aernout van Buchel (1565-1641). Afb. afkomstig uit A. van Buchel, *Inscriptiones monumentaque in templis et monasteriis Belgicis inventa* (1609)

2.1 Oudste geschiedenis

Langs de Noord-Hollandse kust ligt een reeks parallel aan de kust lopende strandwallen en strandvlakten die enkele duizenden jaren geleden ontstonden. Heemstede ligt op een strandwal die tussen 3000 en 2300 jaar voor het begin van onze jaartelling is ontstaan. De wal waarop Bloemendaal en Aardenhout liggen dateert uit ca. 2000 voor Christus. Tussen de beide wallen bevindt zich een laagte of strandvlakte waar zich een moeras had gevormd dat langzamerhand is verveend. Berkenrode is gesitueerd in de laaggelegen strandvlakte tussen deze westelijke en oostelijke strandwal (waar de Herenweg op ligt). Op de natte lagergelegen strandvlakte vond veenvorming plaats en later ontwikkelde zich hier bos. In de tweede helft van de Middeleeuwen werden de vochtige bossen en veenmoerassen op de strandvlakten ontgonnen. De naam Berkenrode herinnert aan de bosontginning hier. Voor 1284 wordt Berkenrode, zoals de naam al aangeeft, ontgonnen waartoe het bos wordt gerooid. De eerste vermelding van Berkenrode stamt uit 1284. Op 5 december van dat jaar schenkt graaf Floris V aan Jan van Haerlem "den campe, die Willem Terninc bedolven hadde, die leghet bi den gasthusen, dat the Haerlem in den Hout staet, dat die Berkenrode heyt".¹ De ontginning hangt samen met het droogleggen van het veen waartoe in het midden van de strandvlakte de noord-zuid lopende Houtvaart als ontwateringssloot werd gegraven.

De oudste vermelding van een woning stamt uit 1451; "Berckenroedsche goederen metter hofstede ende het huis dat daer op staat, leggende in de banne van Heemstede".² Het formaat baksteen (21 x 10 x 5) van de bewaard gebleven fundamenten wordt in Amsterdam in het laatste kwart van de 14^e eeuw al toegepast.³ In het archeologisch onderzoek uit 1956 dat door de Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek is verricht, dateert men de oudst gevonden resten als 15^e-eeuws.⁴

In de winter van 1572-1573 tijdens het beleg van Haarlem is Berkenrode voor een groot deel verwoest. De vroegst bekende afbeelding van Berkenrode is van de hand van humanist en geschiedschrijver Aernout van Buchel (1565-1641).⁵ Van Buchel geeft in 1609 in zijn *Inscriptiones monumentaque in templis et monasteriis Belgicis inventa* de situatie van voor de verwoesting in 1572-1573 weer. Het huis bestaat dan uit een omgracht en min of meer vierkant samengesteld complex van gebouwen met torens op de hoeken. Opvallend is de prominent weergegeven hogere toren die mogelijk als zaalbouw of donjon geïnterpreteerd kan worden. Uit een gravure uit 1628 door Pieter Saenredam, afgebeeld in S. Ampzing, *Beschryvinge ende lof der stad Haarlem in Holland* (Haarlem 1628), blijkt dat na 1572-1573 en voor 1628 alleen de oostgevel met de poorttoren is hersteld.⁶

Gravure uit 1628 door Pieter Saenredam, afgebeeld in S. Ampzing, *Beschryvinge ende lof der stad Haarlem in Holland* (Haarlem 1628)

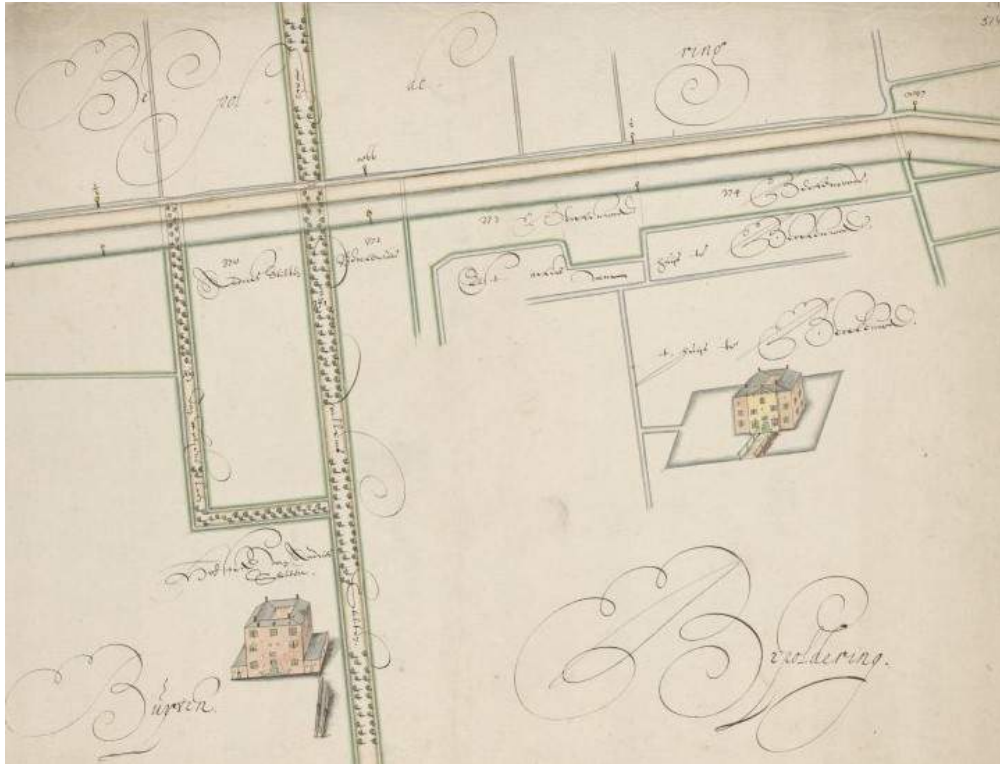
De in 1644 gemaakte "Grote Caerte, van't Huys, Bogaerden, Cingelen, Landerijen ende Jurisdictie van Berkenrode" door geadmitteerd landmeter Pieter Wils. Particuliere collectie.

"Thuis Berckroo buyten Haerlem in Kennemerland. R.R. 1647". Tekening van Berkenrode door Roelant Roghman (1647). Afb. overgenomen uit Jhr. Dr. H.W.M. van der Wyck, *De kasteeltekeningen van Roelant Roghman*. Deel I (Alphen aan den Rijn 1989), 41.

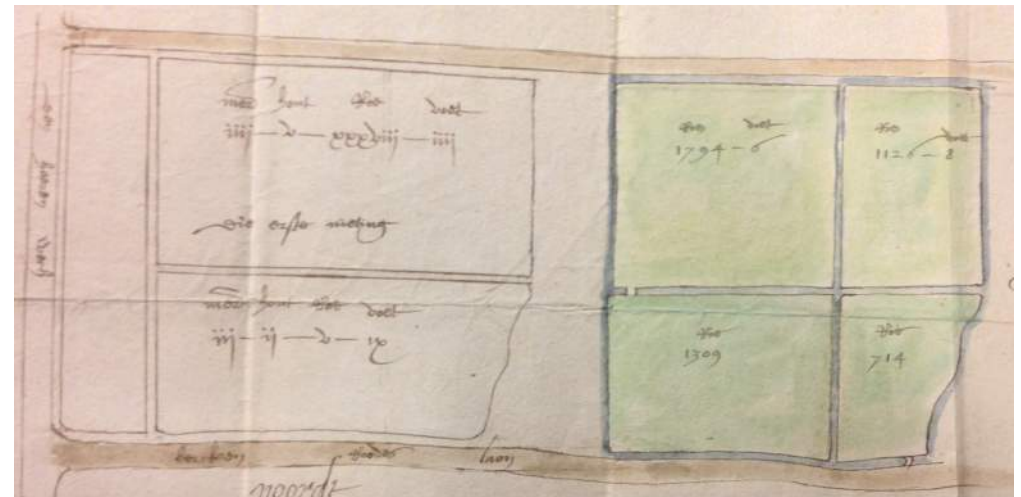
2.2 Herstel tussen 1628 en 1644

Op de tekening uit 1647 door Roeland Roghman, die als zeer betrouwbaar topografisch tekenaar bekend staat zijn alle gebouwen weer hersteld en onder dak gebracht.⁷ Voor deze herbouw is waarschijnlijk Dirk van Haerlem van Berckenrode, die in 1621 beleend werd met alle Berkenroodse goederen, verantwoordelijk. Een andere mogelijkheid is dat Goedela van Haerlem van Berckenrode, gehuwd met Floris van Alckemade, het huis heeft opgeknapt na de dood van haar broer in 1642. Met de erfenis door Goedela, verviel bij het gebrek aan mannelijke nakomelingen al zogenaamd "kwaad leen", de ambachtsheerlijkheid in eerste instantie terug aan de leenheer (de Staten van Holland als opvolger van de grafelijkheid). Uiteindelijk kreeg Goedela de ambachtsheerlijkheid alsnog in leen. In 1649 vererfde deze in 1649 op haar zoon Hendrik van Alckemade van Berckenrode. De in 1644 gemaakte *Grote Caerte, van't Huys, Bogaerden, Cingelen, Landerijen ende Jurisdictie van Berkenrode* door geadmitteerd landmeter Pieter Wils uit 1644 hangt vermoedelijk samen met de belening aan Goedela. Deze kaart geeft een goed overzicht van de bestaande situatie in 1644 en toont een kleinschalig onregelmatig kavelpatroon doorsneden met sloten en watergangen. Het terrein wordt vanaf de Herenweg ontsloten door twee lanen; aan de noordzijde de Jan Lottenlaan die de noordgrens van de heerlijkheid vormt en aan de zuidzijde een laan die met een bocht voor de burg van het huis uitkomt. De oostgrens van de heerlijkheid wordt gevormd door de Aerdenhoutse vaart waarbij het tracé van de in 1657 aangelegde Leidsevaart al staat ingetekend. Langs de Houtvaart liggen percelen weiland. De omgeving van het huis bestaat grotendeels uit een rabattenstructuur met hakhout en houtsingels langs de grenzen. Direct ten oosten en westen van het huis liggen boomgaarden. Deze boomgaarden behoren samen met bosket met zijn stervormig padenpatroon tot de sieraanleg. Opvallend detail is verder de landtong ten noorden van het huis die ook door Roghman wordt weergegeven. Leonard Springer beschreef aan de hand van de kaart uit 1644 de aanleg in 1922: "Uit deze tekening leeren wij, dat de aanleg van die dagen uiterst primitief was. Geen sprake van een systematische indeeling, die wij zoo dikwijls zien op binnen- en buitenlandsche ontwerpen uit die tijd. (...) Een architectonisch verband tusschen de verschillende onderdeelen is niet te vinden. De ster-vormige parterre is even onafhankelijk als de overige deelen en ligt onsymmetrisch tusschen de rechthoekige laan, die haar omringt."⁸

"Kaart van het deel van de Leidsevaart, ter hoogte van Het huis te Berckenrode", 1658. Afb. Noord-Hollands Archief, Beeldbank nr. NI-HlmNHA 51000514.

Opmetingstekening van de weilanden tussen de Jan Lottenlaan en Berkenrode door landmeter Pieter Bruinsz. (1591) behorend bij de verkoop van de weilanden in 1658. N.H.A., toegang 3863, inv.nr. 55.

2.3 1657: Bouwcampagne in Hollands-Classicistische stijl

In de literatuur wordt de verbouwing van het huis en de verfraaiing van de aanleg consequent toegeschreven aan Benjamin Poulle en zijn echtgenote Elizabeth Tiellens nadat zij Berkenrode in 1690 aankochten van de erfgenamen van Hendrik van Alkemade.⁹ De aanleg moet echter tussen 1644 (de kaart van Pieter Wils) en 1683 (Kaart van het grondgebied van de heerlijkheid Berkenrode met daarop twee aanzichten van het nieuwe huis) tot stand zijn gekomen.¹⁰ De verbouwing van het huis is na 1647 (tekening door Roghman) en voor 1683 tot stand zijn gekomen in opdracht van Hendrik van Alkemade. De publieke verkoopcondities uit december 1690 melden namelijk "Het oude sloth, off huys van Berckenroode, gelegen in de voors. ambachtsheerlyckhey, opnieuw door den voorn. Heer van Berkenrode doortimmerd ende opgetrocken uyt het water; ende hebbende schoone saletten, kamers ende vertrecken".¹¹ De nieuwbouw en gewijzigde parkaanleg zijn nader te dateren in 1657-1658 om meerdere redenen: Op de "Kaart van het deel van de Leidsevaart, ter hoogte van Het huis te Berckenrode" uit 1658 is het nieuwe zichtbaar, tevens is de doorgetrokken Jan Lottenlaan al afgebeeld;

In 1658 koopt Hendrik van Alkemade de weilanden gelegen tussen Knapenburg, de Jan Lottenlaan, de oprijlaan van Berkenrode en het huis Berkenrode¹²;

De aanleg hangt samen met de wijzigingen die tot stand zijn gekomen bij de aanleg van de Leidsevaart in 1657;

Bekend is tevens dat vanaf 1657 de Franciscanen uit Haarlem op Berkenrode voor de katholieke familie Van Alkemade de kerkmissen verzorgen in de St. Agathakapel.¹³ Voor 1657 is er geen sprake van een kapel op het huis. Dit zou er op kunnen wijzen dat bij de verbouwing een huiskapel in het huis is toegevoegd waarmee ook de verbouwing op 1657 valt te dateren.

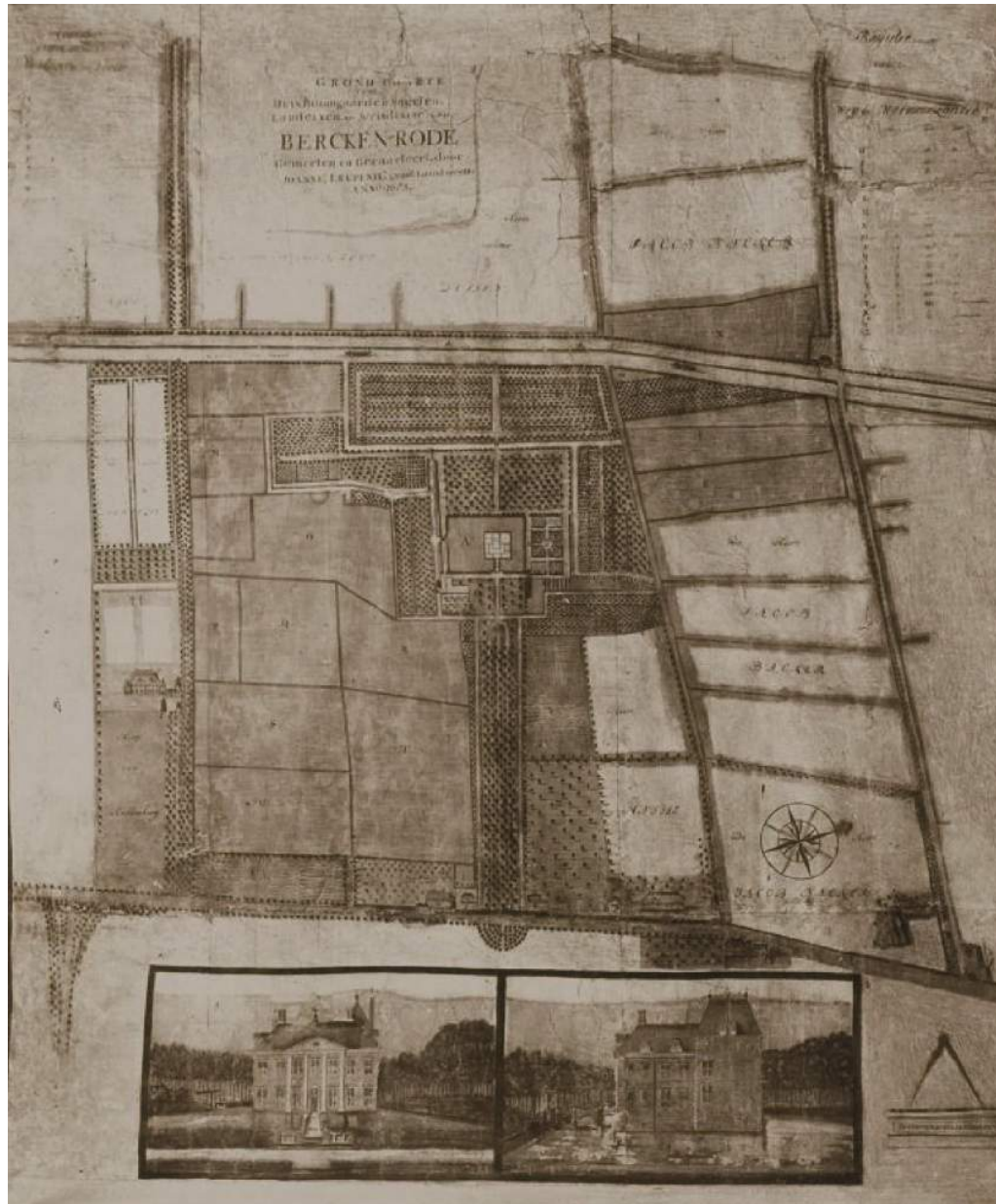
Bij de verbouwing kreeg het huis zijn Hollands-Classicistische voorgevel met middenrisaliet, kolommen en fronton. De middeleeuwse toren werd hierbij, vermoedelijk als adellijk symbool en verwijzend naar de geschiedenis als (vermeend) kasteel, prominent gehandhaafd.

Verantwoordelijk voor de verbouwing van het huis en aanpassing van de tuinaanleg zijn Hendrik van Alkemade en zijn echtgenote Cornelia Bam zijn geweest. De aanleg zoals deze rond 1657 tot stand gekomen past geheel binnen de vormtaal van de Hollands-Classicistische tuinstijl en lijkt geïnspireerd te zijn door de tuinaanleg van Honselaarsdijk (1621) door stadhouder Frederik

Hendrik. Kenmerkend element is de nieuwe brede oprijlaan die als centrale as gericht is op het huis en aan de westzijde van het huis wordt voortgezet tot aan de Leidsevaart. Eveneens kenmerkend is dat de zichten binnen de tuinaanleg blijven en nog niet gericht zijn op het omringende landschap.

Wanneer de aanleg vergeleken wordt met de situatie rond 1644 zijn de belangrijkste wijzigingen:

- Vrijwel alle gronden gelegen tussen Oud Berkenrode (noord), Heerenweg (oost), Jan Lootenlaan (zuid) en Leidsevaart (west) behoren tot Berkenrode. Uitzondering vormen Westerduin met de twee achterliggende (westelijke) weilanden, Knapenburg en het kerkperceel;
- De aanleg van de Leidsevaart waarbij de weilanden tussen de Leidsevaart bij de tuinaanleg zijn betrokken;
- Het middeleeuwse kavelpatroon is grotendeels gereguleerd. Zo zijn de kromme sloten/watergangen ten noorden van het huis rechtgetrokken;
- De oprijlaan is noordelijke richting verlegd en gericht op het midden van het huis. Deze imposante oprijlaan maakt deel uit van de centrale as die ook aan de westzijde van het huis is doorgezet en beëindigd wordt door een tuinkoepel aan de Leidsevaart;
- Aan de Herenweg zijn twee identieke tuinmanswoningen gebouwd aan weerszijden van de oprijlaan;
- Ten oosten van het huis is een met bomen beplant voorplein aangelegd met L-vormig koetshuis;
- Het eiland aan de zuidzijde van het huis is afgegraven en de huisgracht is omgeven door een boomsingel;
- De boomgaarden en rabattenbossen (hakhout) zijn voorzien van wandelpaden;
- Direct ten noorden van het huis is een siertuin aangelegd met padenkruis;
- De Jan Lottenlaan is doorgetrokken en vormt de grens tussen Berkenrode en de buitenplaats Duin en Vaart (die voor 1683 is ontstaan uit een boerderij).

Kaart van het grondgebied van de heerlijkheid Berkenrode door J. Leupenius, 1683. Particuliere collectie.

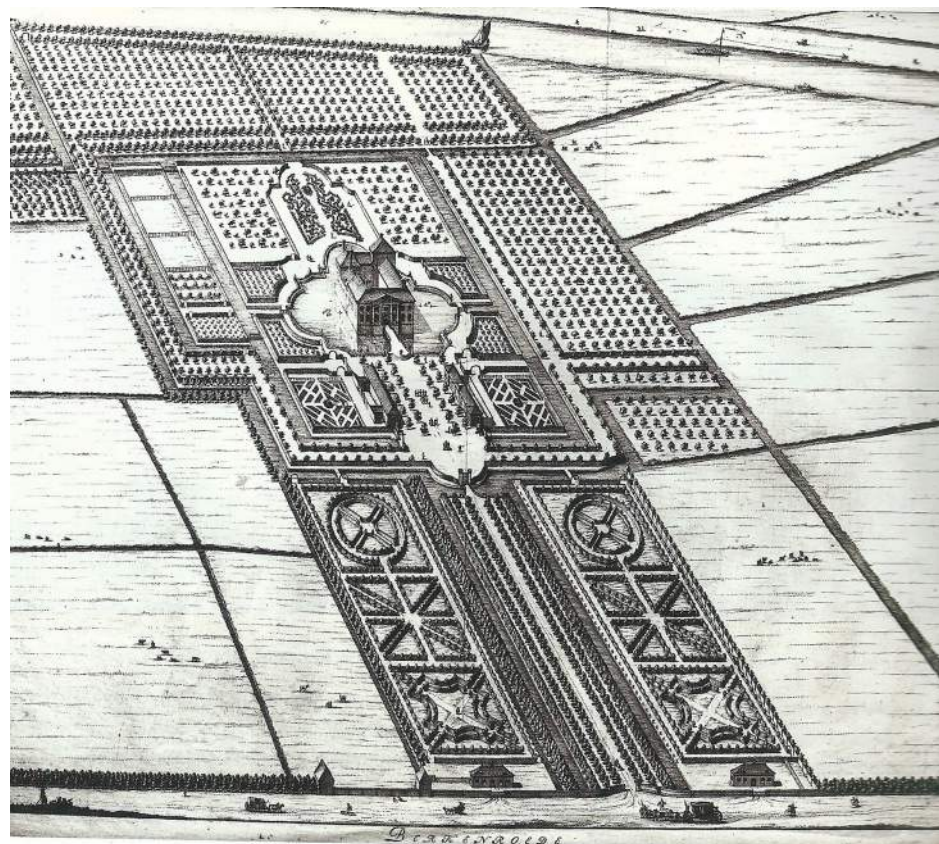
Voorzijde (oostzijde) van het in Hollands-Classicistische stijl verbouwde huis. Copie van de kaart van J. Leupenius door Pieter van Looy (1881). Particuliere collectie.

Zijgevel (noordzijde) van het in Hollands-Classicistische stijl verbouwde huis met duidelijk herkenbaar de gehandhaafde Middeleeuwse toren als statussymbool. Copie van de kaart van J. Leupenius door Pieter van Looy (1881). Particuliere collectie.

Gravure van Jan Trip door Pieter Stephensz. van Gunst uit ca. 1715 met rechts van het medaillon Berkenrode afgebeeld in de nieuwe geschulpte vijver. Stads Archief Amsterdam, beeldbank.

Ongedateerde en ongesigneerde vogelvluchtgravure van Berkenrode (eerste kwart 18^e eeuw). Particuliere collectie.

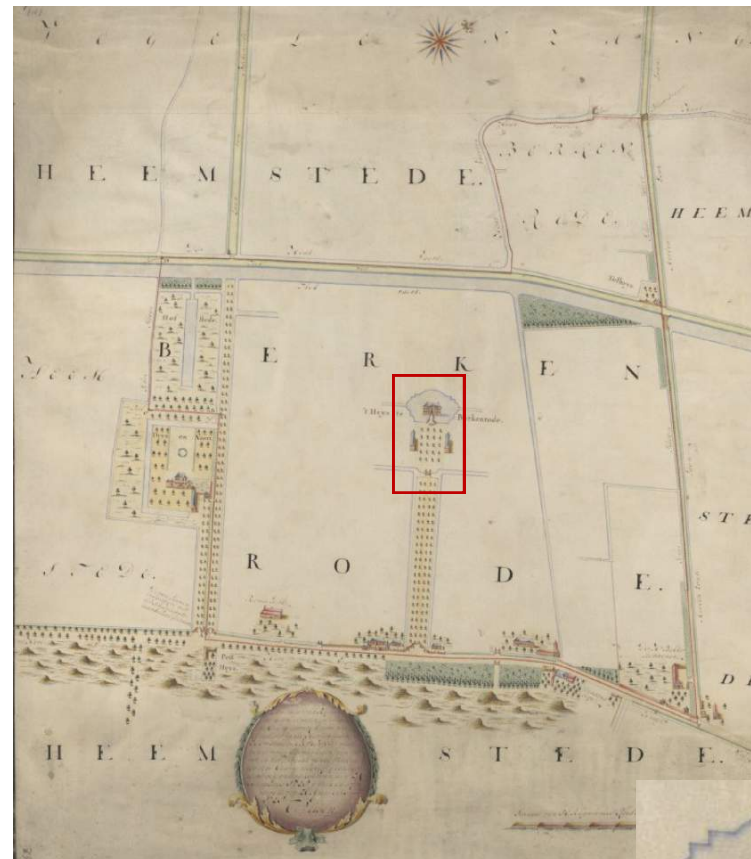
2.4 Verfraaiingen tussen 1690 en 1715

In 1690 wordt Berkenrode door de nazaten van de kinderloos overleden Hendrik van Alkemade verkocht. Koper is de vermogende Amsterdamse koopman Benjamin Poulle (1646-1711) heer van Gunterstein en Tienhoven en gehuwd met Elizabeth Tiellens (1652-1724). De transportakte van 17 februari 1791 noemt de verkoop van "Het oude Sloth ofte hujs van Berckenrode, gelegen in de ambachtshierlijkheit van Berckenrode, sooals het tegenwoordig uijt het water opgetrocken ende doortimmert is, aen den heer Benjamin Poulle; alsmede alle de landen soo weij als warmoeslanden ende gronden, met boomgaerden, thuijnen, plantagien, landen ende dreven, mitsgaders de reijgerijen, elsten, opgaende ende andere boomen met alle het houtgewas daerop staende, ende alle de wateren ende visscherijen daerom ende aen sijnde. Item twee thuijnman ofte warmoesiers hujsen, staende aen de wedsijden van de groote laen aen de Heerwech ende stallinge met het koetshujs voor het voorseijde Groote Hujs ofte Slot, alsmede het speelhujsje aen de vaert, ende voorts alles wat in de voorseijde hujsinge ende stallinge c.a. aert ende nagelvast is".¹⁴ Deze situatie komt geheel overeen met de kaart van Leupenius uit 1683.

Na de dood van Benjamin Poulle in 1711 hertrouwt Elizabeth Tiellens in 1713 met de Amsterdamse burgemeester Jan Trip (1664-1732) die zich hierna graag "heer van Berkenrode" laat noemen. Onbekend is of de aanleg onder het echtpaar Poulle-Tiellens vóór 1711, onder de weduwe Tiellens tussen 1711 en 1713 of door het echtpaar Trip-Tiellens tussen 1713 en ca. 1715. Op een gravure van Jan Trip door Pieter Stephensz. van Gunst uit ca. 1715 staat rechts van het medaillon Berkenrode afgebeeld in de nieuwe geschulpte vijver waarmee de verandering van de aanleg in ieder geval voor 1716 te dateren valt.¹⁵ Aangezien Trip Berkenrode laat afbeelden op een gravure van zichzelf en dus met Berkenrode "pronktz" lijkt het voor de hand te liggen dat hij nauw betrokken is geweest bij de veranderingen.

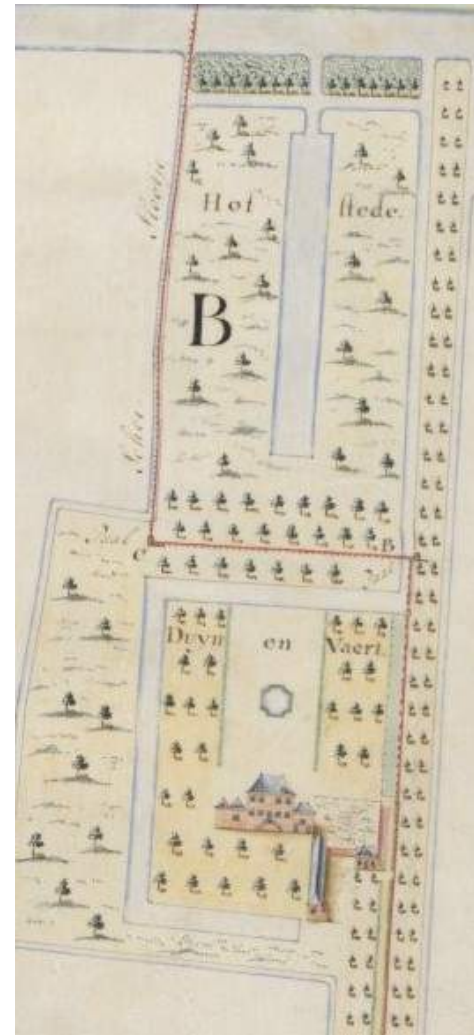
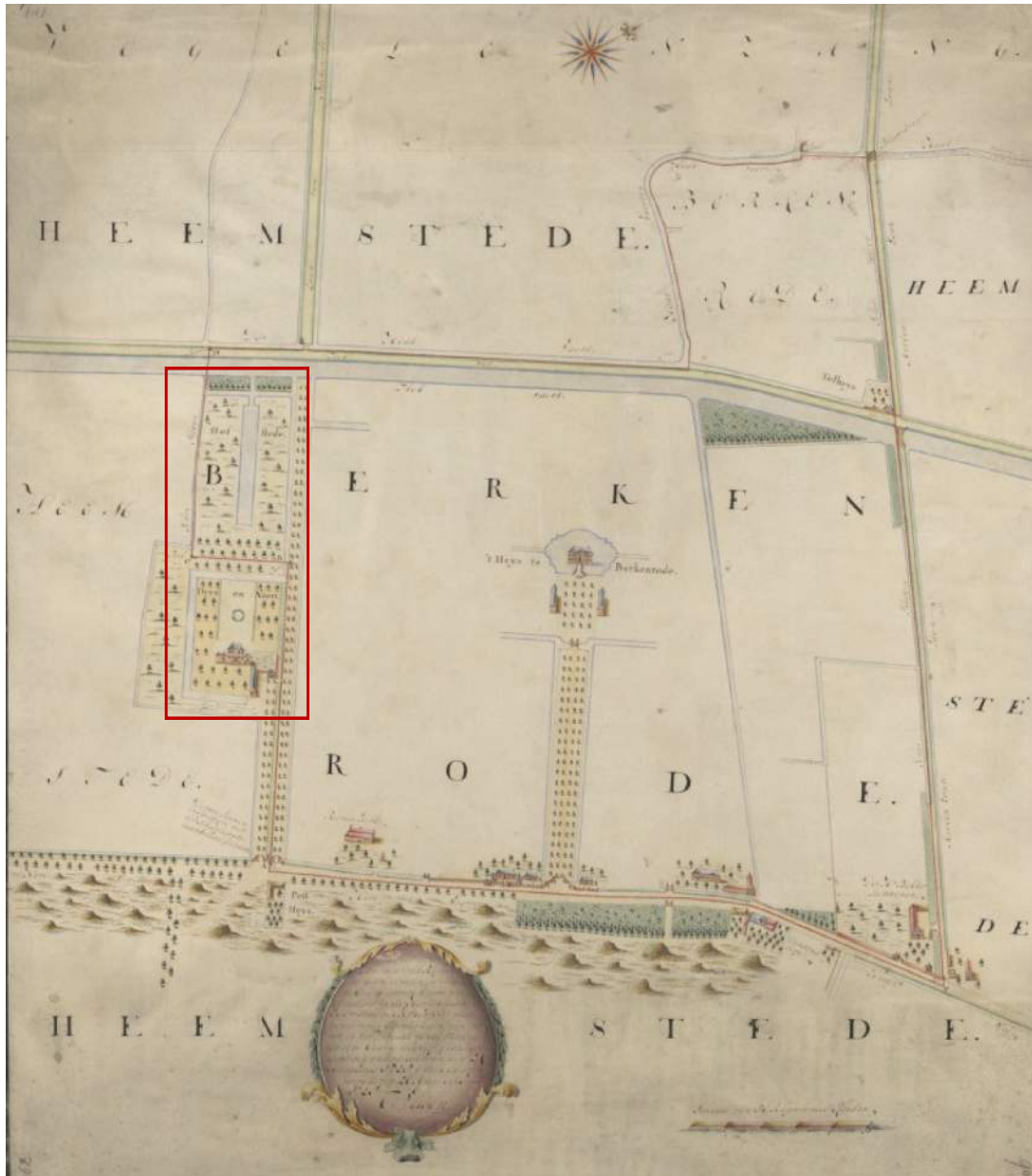
Op de "Kaart met de grenzen van Heemstede, Bennebroek, Vogelenzang, Overveen en Berkenrode" door Cornelis Velsen uit 1728 (en een vrijwel identieke kopie uit 1730) zijn de wijzigingen tussen 1690 en ca. 1715 ten opzichte van de situatie in 1683 herleidbaar.¹⁶ Deze nieuwe aanleg is in detail afgebeeld op een ongedateerde en ongesigneerde vogelvluchtgravure. De vogelvluchtgravure geeft vermoedelijk een geïdealiseerde situatie weer waarbij weinig belang gehecht moet worden aan de weergegeven exacte invulling van de diverse onderdelen zoals de bosketten aan weerszijden van de oprijlaan. In de structuur is de situatie zoals in 1683 weergegeven nog goed herkenbaar. Belangrijkste wijzigingen toen opzichte van de aanleg in Hollands-Classicistische stijl uit 1657-1658 zijn:

- De centrale as door de aanleg is sterker aangezet en het huis heeft een dwarsas gekregen die in de tuin wordt voortgezet;
- De huisgracht is vergraven en voorzien van geschulpte randen waardoor het huis exact in het midden van de gracht ligt;
- Op het voorplein is het L-vormige koetshuis vervangen door twee bouwhuizen evenwijdig en aan weerszijden van het voorplein waarbij het noordelijke bouwhuis gezien zijn ligging op het zuiden als oranjerie zal hebben gediend;
- Het voorplein wordt afgesloten door een inzwenkende poort met brug in de oprijlaan;
- Ten zuiden van het huis is een rechthoekige moestuin aangelegd.

"Kaart met de grenzen van Heemstede, Bennebroek, Vogelenzang, Overveen en Berkenrode" door Cornelis Velsen uit 1728. Afb. Beeldbank Noord-Hollands Archief, beeldbanknr. NL-HlmNHA_51000962

Uitsnede van de buitenplaats Duin en Vaert zoals weergegeven op de "Kaart met de grenzen van Heemstede, Bennebroek, Vogelenzang, Overveen en Berkenrode" door Cornelis Velsen uit 1728. Afb. Beeldbank Noord-Hollands Archief, beeldbanknr. NL-HlmNHA_51000962

2.5 Berkenrode onder Mattheus Lestevenon III

De aankoop van Duin en Vaart

Na het overlijden van Elizabeth Tiellens in 1724 vererven heerlijkheid en huis Berkenrode alsmede een behoorlijk vermogen op haar achterneef Mattheus Lestevenon III (1715-1797). Aangezien Mattheus nog minderjarig was voerde zijn vader Mattheus Lestevenon II (1674-1743) het beheer tot zijn meerderjarigheid in 1840 (op 25-jarige leeftijd).

In 1743, in het jaar van zijn tweede huwelijk met Maria Wilhelmina barones Van der Duyn van 's Gravenmoer koopt Mattheus Lestevenon de buitenplaats Duin en Vaart. Duin en Vaart was gelegen direct ten zuiden van Berkenrode op Heemsteeds grondgebied aan de Jan Lottenlaan. De oudst bekende verkoopakte dateert uit 1632. Er is dan sprake van een naamloze hofstede met ca. 12 hectare grond die ontsloten wordt vanaf de Jan Lottenlaan. In de loop van de 17^e eeuw wordt deze hofstede verfraaid tot de buitenplaats Duin en Vaart zoals zichtbaar op de kaart uit 1728 door Cornelis Velsen. In april 1743 wordt Duin en Vaart "met deszelfs heerenhuis, stalling voor 8 paarden, koets- en tuinmans- en orangerie, met vier staande uijtgehouden stenen beelden met peedestallen, een Triton en een Mercuriusbeeld van lood, groot ruim 6 morgen" verkocht door de erfgenamen van Daniël Kick jr. voor fl. 18.100. Koper is Matheus Lestevenon, heer van Berkenrode en eigenaar van de gelijknamige buitenplaats. De aankoop was ingegeven om zo de gronden van deze buitenplaats toe te voegen aan Berkenrode. Op 22 augustus 1743 wordt in de *Oprechte Haerlemsche Courant* de veiling op Duin en Vaart aangekondigd van "Den AFBREUK van de Heeren-Huyzing, Oranjerie, Stalling, Koetshuys en Tuynmans-Wooning". Nog geen jaar later wordt door Lestevenon diverse werkzaamheden op Duin en Vaart aanbesteed. De werkzaamheden betroffen: "het effenen of gelijk maaken van een seeker stuks gront geleege op de Plaats Berkenroode waar op alvoorens eenige Huysen en gebouwen hebben gestaan dewelke nu afgebrooken en geroyeert zijn waarvan nu de hoogtens of Puijn aldaar geleege moeten werden geffent en gelijk gemaakt volgens de daarstaande waterpassen, als ook het dempen van een Vijver en kom op deselve plaats metgaders ook het

De grote laan vanaf de Herenweg naar Huis Berkenrode na de brand van 4-5 mei 1747. Tekening door Hendrik Spilman (1747). Noord-Hollands Archief, Beeldbank nr. KNA006003343.

De aanleg van Berkenrode gezien vanaf de Leidsevaart (westzijde) na de brand van 1747 door Hendrik Spilman (1747). Noord-Hollands Archief, Beeldbank nr. KNA006003344.

maaken van een Bergje en een terras en dat alles volgens de afbaaking en afteekening daar van zijnde".¹⁷ Het werk wordt aangenomen door Gijsbert van Fulpen, Dirk Brest en Leendert Bouman voor het aanzienlijke bedrag van fl. 3.900. In de jaren hierna wordt de aanleg bij Berkenrode getrokken zoals blijkt uit diverse openbare verkopen in de periode 1743-1751. Zo werden de boomgaarden in 1743 geroid en het hout op 11 november 1743 verkocht. De verkoop van "een party extra swaare Beuke, Appelen, Peeren, Ype, Else en Abeele Boomen" leverde in totaal fl. 1.248 gulden 7 stuivers op.

De brand van 1747

In 1747 wordt huis Berkenrode door brand verwoest. Histoireschrijver Van Ollefen schrijft in *De Nederlandsche Stad- en Dorp Beschrijver* hierover "In den nacht tusschen den 4 en 5 Mei des jaars 1747, toen in Amsteldam, wegens de verheffing van den Prins van Oranje, tot Stadhouder deezer Provincie, alom geillumineerd werd, liet de Heer van Berkenrode mede dit huis rondsomme verlichten; niet lang na het uitdoen der lichten, ontstond in een der vertrekken een hevige brand, welke bij gebrek van spoedigen bijstand, het geheele huis in de asche lag: het illuminatie-licht was echter volgens de geloofwaardigste getuigenissen, de onmiddelijke oorzaak van dit ongeluk niet, want men verzekert dat de brand door een huiskaars ontstaan was".¹⁸

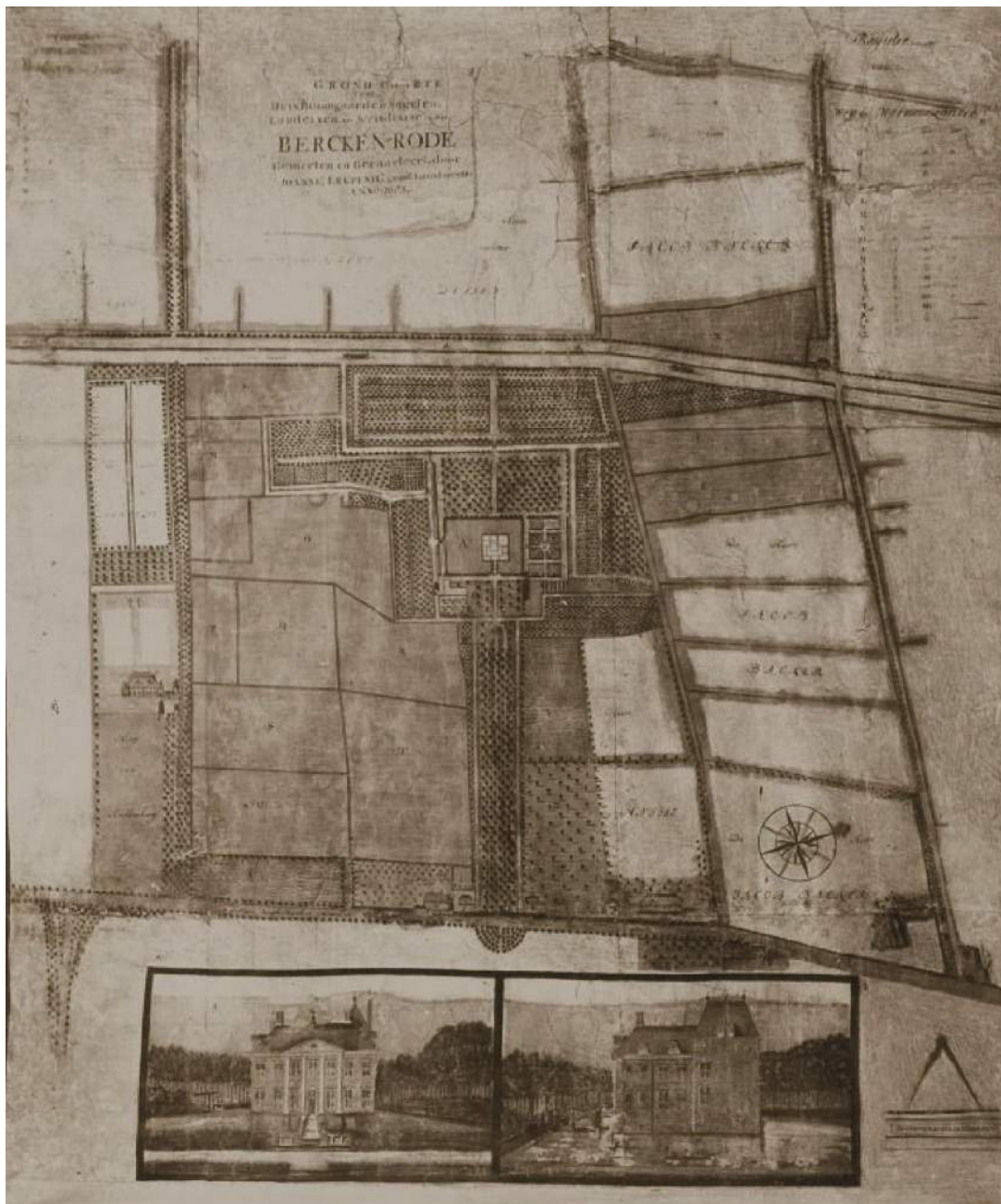
De brand in 1747 die het huis Berkenrode verwoestte vormde tevens de aanleiding om Berkenrode te reorganiseren naar de laatste mode. In opdracht van Mattheus Lestevenon wordt kort na de brand een nieuw huis gebouwd waarbij getuige de beschrijving van Van Ollefen gebruik is gemaakt van nog staand muurwerk.¹⁹ In afwijking van het oude huis krijgt het huis een symmetrische indeling waarbij op alle hoeken een gelijke hoektoren wordt gebouwd. Hiertoe wordt de middeleeuwse (hoek)toren afgebroken. De voorzijde van het huis krijgt een nieuw front waarbij het driehoekige fronton wordt vervangen door een moderne halfronde afsluiting met bekronend bouwbeeldhouwwerk.

De zuid- en oostgevel van huis Berkenrode na de brand van 4-5 mei 1747. Schilderij door Jan ten Compe. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

De westgevel (achterzijde) van huis Berkenrode na de brand van 4-5 mei 1747. Schilderij door Jan ten Compe. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

De buitenplaats Westerduin in 1683 op de kaart van het grondgebied van de heerlijkheid Berkenrode door J. Leupenius, 1683. Particuliere collectie.

Vermoedelijk in samenhang met het nieuwe huis worden ook wijzigingen in de tuin- en parkaanleg doorgevoerd. Op 1 november 1749 vindt een openbare veiling plaats waarbij Lestevenon "orange, laurier en andere boomen" verkoopt voor fl. 115 en 6 stuivers.²⁰ Vermoedelijk wordt hierbij de oranjerie gesloopt. Bij de verkoping in 1797 wordt de oranjerie in ieder geval niet meer vermeld. Op 29 november 1749 volgt wederom een openbare verkoop waarbij het "watergoed bestaende in eijndvogels, Africaanse en andere Gansen, midsgaders een partij witte en andere kalkoenen, bonte en andre pauwe en pauwinne, prullus pentalis etc. alsmeede diverse broeijraemen, stijgerhout, rommeling, marmore vloersteene en Jong hengsten, veule en merrijaerd" worden verkocht.²¹ De watervogels worden gespecificeerd als bergeenden, smienten, pijlstaartenden, grauwe ganzen, rotgans, taling en Afrikaanse ganzen. De "diverse broeijraemen" betreft het kapitale aantal van 21 broeibakken en 35 losse ramen. De veiling van 29 november leverde fl. 1.003 en 17 stuivers op.²² Grotere wijzigingen moeten ook in de jaren hierna nog hebben plaatsgevonden. Zo wordt in december 1752 een partij iepen verkocht voor f. 1.243,00. In september 1754 wordt "het dempen van een sloot of vijver lang met sijn boogt 26 roeden" lang aanbesteed en gegund voor f. 690,00.²³ Twee maanden later wordt "Een partij boomen, soo van eijke, beuke en Ipe verder nogh eenig else hackhout" voor totaal f. 1.399,50 verkocht.²⁴

De aankoop van Westerduin in 1762

Westerduin is als buitenplaats in 1637 gesticht door Dirk van Haerlem van Berkenrode als klein buitenhuis op een duinrug aan de Heerenweg. In 1658 werd Westerduin verkocht en raakte los van Berkenrode. In 1701 werd Westerduin uitgebreid met een overtuin, een stuk grond gelegen naast en voorheen toebehorend aan de herberg De Dorstige Kuil aan de overzijde van de Heerenweg.²⁵ In 1762 koopt Mattheus Lestevenon Westerduin van zijn oom Jacob Hop, gehuwd met Geertruid Lestevenon voor f. 21.796,00 inclusief de overtuin.²⁶ De aankoop zal ook hier ingegeven zijn om de twee weilanden achter Westerduin bij de parkaanleg te kunnen voegen. Het huis Westerduin werd vervolgens door Lestevenon verhuurd.

Kadastraal Minuut Plan Berkenrode sectie A 1e blad uit 1818 en Heemstede sectie B 1e blad uit 1818.

2.6 Jan Pieter van Wickevoort Crommelin: omvorming naar een aanleg in landschapstijl tussen 1799-1802

Wanneer Van Ollefen vermoedelijk kort na 1790 Berkenrode bezoekt voor zijn in 1796 uitgegeven *Stad- en Dorp Beschrijver* omschrijft hij het als "Het ligt midden in een vijver, heeft een prachtige voorgevel, geheel naar den hedendaagschen smaak van bouwen; aan de achter zijde alleen zijn nog eenige tekenen van aloutheid overgebleven. Men nadert tot dit huis langs een breede laan van hoog opgaande boomen, die aan de uitmuntendheid der andere plantaadjen, lusthoven, vijvers en tuinen deezer heerlijkheid beantwoordt."

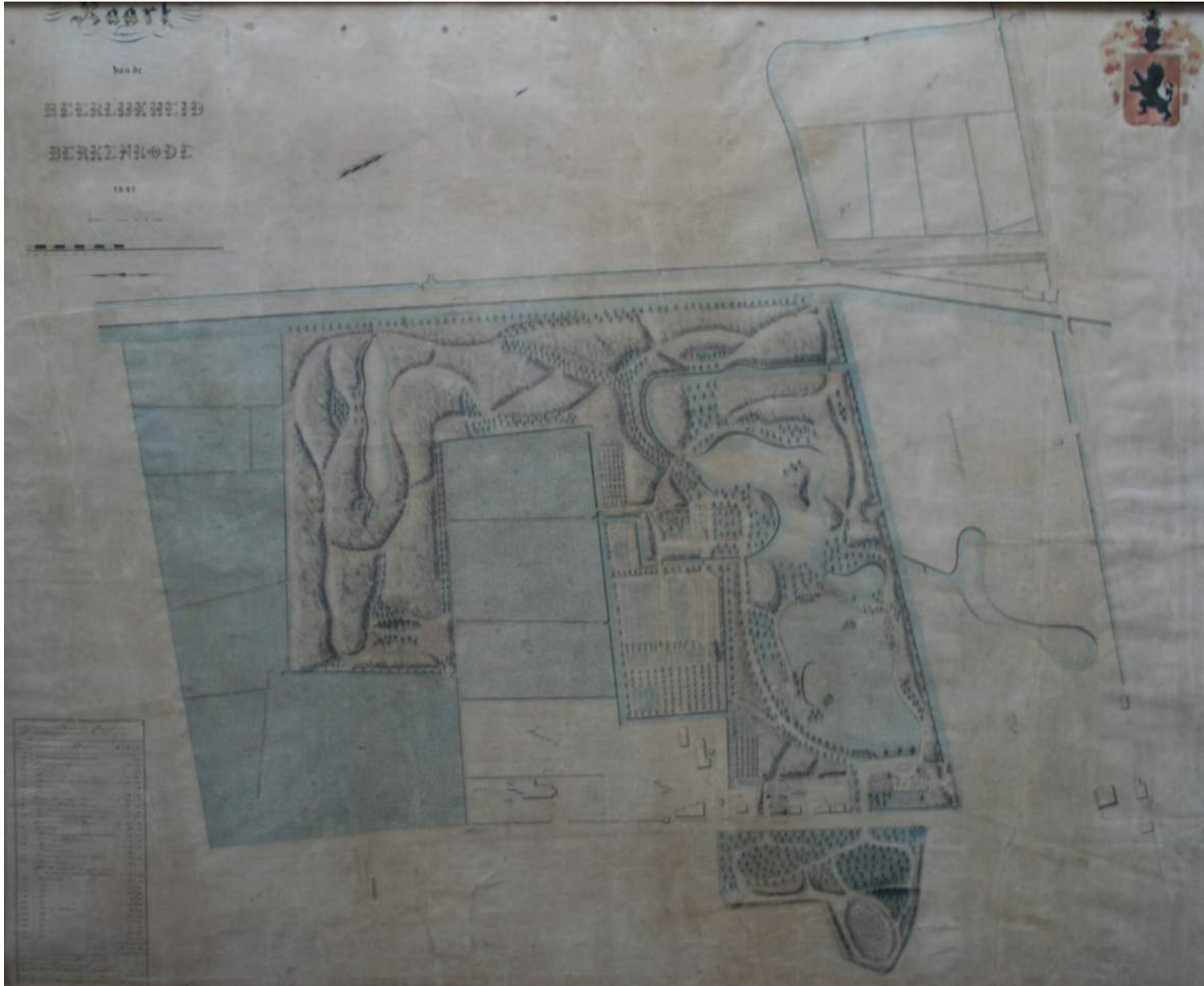
In de zomer van 1797 worden de buitenplaatsen Berkenrode en Westerduin te koop aangeboden in een openbare veiling. Berkenrode wordt in een advertentie in de *Oprechte Haarlemsche Courant* van 27 juli 1797 omschreven als "een capitaale hegte sterke Heeren-Huizinge, extra Vischryke Vyvers en Gragten, Bosschen, Laanen en Wandelwegen, Menagerie en Moesery, diverse Stukken extra weltoegemaakt Wei- en Hooiland, capitaale Stallinge, Koetshuis, Tuinmans-Wooning en 'tgeen verder tot een compleete Hofsteede behoord". Westerduin wordt aangeprezen als "een extra vermakelyke en welgelegen HOFSTEEDE (...) mede gelegen aan de Heerenweg (...) met deszelfs extra logeabele Heeren-Huizinge, Tuinmans-Wooning, Koetshuis en Stallinge, Moes- en Broei-Tuinen, extra Grote Vyver en Koepel, Laanen en Wandelwegen, extra groot welaangelegd Overbosch en beplant Duin etc.". In 1797 verkopen Willem Anne en Marie Jacqueline Lestevenon, kinderen uit Mattheus Lestevenons tweede huwelijk met barones Van der Duyn van 's Gravenmoer de buitenplaatsen Berkenrode en Westerduin aan Jan Pieter van Wickevoort Crommelin (1763-1837). In opdracht van de beoogd koper worden beide buitenplaatsen getaxeerd "door den architect Michiels voor den aankoop in den zomer van 1797".²⁷ Michiels taxeerde Berkenrode als volgt; " 't Huijs fl. 10.000, stalling koetshuijs, boerehuijs en verdere getimmertens fl. 4.000, bome en v[e]rd[er]s houtgewass f. 14.000, 41 morges land à f. 32.500". Westerduin werd door hem getaxeerd op " 't huijs en v[e]rd[er]e gebouwe f. 5.000, boome en v[er]d[er]e houtgewass f. 2.000, 3 morgen land à f. 2.400, 3 d[i]t [o]. à f. 1.500".

In de transportakte van 22 november 1797 wordt Berkenrode omschreven als "een hofstede genaamd Berkenrode, met deszelfs Heere Huizinge tuinmanswooning, koetshuis, stalling, schuur, schuithuis met de verdere getimmertens, bepalingen en beplantingen daarop staande, mitsgaders een huismans of boerewooning, stallinge voor koeijen en paarden, karmole, hooyberg, diverse stukken weg, 't hooyland en moestuin, alles in deze hofsteede geleegeen, nog twee huisingen staande aan de Heereweg zijnde het het eene gedeeltelijk het Rechthuis van Berkenrode en wordende gedeeltelijk bewoond (...) en het andere bewoond (...)". De genoemde boerenwoning is vermoedelijk na ca. 1715 gebouwd op de huidige plek. Verder wordt genoemd "Item een Hofstede genaamt Westerduin, met deszelfs Heerehuizinge, stalling, koetshuis en tuinmanswooning, coepel of billardkamer, bepaling en beplanting groot circa 3 morgen (...)".²⁸ Tot slot wordt nog het overbos van Westerduin genoemd als "Laatstelijk een groot wel aangelegt bosch en beplant duin, waarin diverse laanen, moeserij, boomgaard en prieel, gelegen onder Heemstede aan de oostzijde van de Heereweg groot ca 3 morgen".²⁹

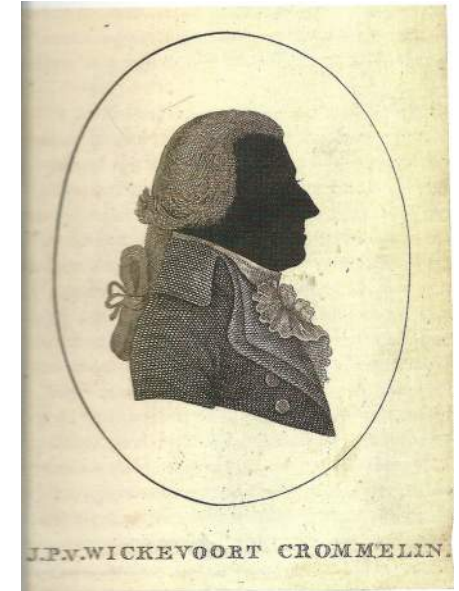
Kort na de aankoop moet Jan Pieter van Wickevoort Crommelin besloten hebben om het huis Berkenrode te laten slopen en het aan de Herenweg gelegen huis Westerduin in gebruik te nemen als nieuwe hoofdhuus van de buitenplaats. Allereerst werd Westerduin verbouwd waarna Berkenrode werd gesloopt. In een advertentie in de *Oprechte Haarlemsche Courant* van 19 november 1799 wordt de verkoop op 26 november aangekondigd van een "aanzienlyke Party MEUBILEN, BEELDEN en TUINCIERAADEN waarby onder anderen gevonden worden extra grote spiegels en spiegelglazen". Tevens besloot hij de gehele in geometrische stijl vormgegeven aanleg te moderniseren naar een aanleg in de dan in zwang zijnde landschapstijl.

De omvorming van de parkaanleg is te volgen aan de hand van de houtverkopen met een piek in de periode 1799-1801.³⁰ In 1799 zijn er in december twee veilingen die fl. 4.223,00 opleveren. Bij deze veilingen worden tevens nog "rommelingen" geveild waaronder enkele schuttingen en espalierhekken. In 1800 zijn er eveneens twee veilingen met een houtverkoop ter waarde van fl. 3.390. In 1801 is er nog maar een verkoop met een totaalbedrag van fl. 1.326,15. Vanaf 1801 tot en met 1810 is er steeds één jaarlijkse veiling met voornamelijk essen-, elzen- en olmenhakhout. Vanaf 1802 stabiliseert deze verkoop en schommelt tussen de fl. 600 en fl. 900. Een apart bijgehouden lijstje geeft aan hoeveel bomen er in de parkaanleg en dan voornamelijk tussen 1799 en 1801 zijn gekapt: "sedert de aankoop op de aanvaarding der plaats zijn buiten de populieren, abelen, essen en willige boomen etc.. gevallen 257 beuken, 222 ijpen, 797 eijken, 127 linden. Dewelke met eenige afbraak zoals die van de stal op Westerduijn en andere, op de houtverkopen verkogte dingen hebben opgebracht de somma van fl. 13.614 tot en met anno 1810."³¹ Onbekend is welke landschapsarchitect verantwoordelijk is voor het ontwerp. Vermoedelijk zal de aanleg gekenmerkt zijn geweest door een soortenrijke en gevarieerde beplanting. Een levensbeschrijving, gemaakt naar aanleiding van zijn overlijden in 1837, meldt "De heer Crommelin zich doorgaans bij verschillende gelegenheden als een voorstander van nuttige wetenschappen kenbaar makende beoefende echter meer bijzonderlijk een vak van natuurlijke historie namelijk Plantkunde. Een ijverige Plantkweeker hebbende aangetroffen in den tuinman Takkenberg³² in den jare 1798 gehuurd, had deze in den jare 1808 door aankweeking zooveel merkwaardige Oranjevuisgewassen bijeengebragt, dat de Heer Crommelin nu besloot daarvoor een kast te laten vervaardigen, om dezelve des winters te beter te kunnen onderhouden. Deze collectie is sedert dien tijd, door aankoop en voortteeling, zoodanig aangegroeid, dat dezelve nu voor een der rijkste in zeldzame Oranjevuisplanten, zoo verre in den omtrek van Haarlem bekend is, mag gehouden worden. Zich van verscheidene der voor de plantkunde meest nuttige botanische werken voorzien hebbende, bestudeerde hij vlijtig dezelve en andere dergelijke in Teijlers Bibliotheek, en verkreeg zich, onder lieden van dien rang, een buitengewone kennis, bijzonderlijk oude zeldzaamste planten".³³

In 1802 werd de theekepel aan de Heerenweg gebouwd nadat Van Wickevoort Crommelin op 17 augustus 1802 toestemming had gekregen van het Hoogheemraadschap; " De heer J.P. van Wickevoort Crommelin toegestaan dat hij suppliant aan de westzijde nevens het inrijhek van

Kaart van de Heerlijkheid Berkenrode uit 1847. Particuliere collectie.

Silhouettekening van Jan Pieter van Wickevoort Crommelin (1763-1837), 1795. Particuliere collectie.

voornoemde Hofsteede een nieuwe coupel zal mogen doen timmeren, en daar mede ter breedte van vier en twintig voeten, agt voeten buiten de Boomen op gemelde weg uitspringen".³⁴ Uit de vermelding dat de koepel gebouwd is "nevens het inrijhek" valt te concluderen dat de huidige gebogen oprijlaan als vervanger van de laan voor 1802 is aangelegd.

De eerste kaart waarop de nieuwe aanleg van Berkenrode zichtbaar is betreft het Kadastraal Minuut Plan sectie A 1^e blad uit 1818 en sectie B 1^e blad uit 1818. Uit een vergelijking van het KMP met eerdere kaarten blijkt dat de aanleg sterk is gewijzigd:

- Het huis Berkenrode is afgebroken;
- Het huis Westerduin (perceel 19 "Heerenhuizing") met een bijgebouw (perceel 18 "Huizing") heeft de functie als hoofdhuis van Berkenrode overgenomen;
- De huisgracht, diverse sloten en een laag gelegen rabattenbos zijn vergraven tot een grote slingerende vijverpartij met een eiland (perceel 29 "aanleg tot vermaak / waterwerk / eiland");
- De grote oprijlaan heeft plaatsgemaakt voor een nieuwe gebogen oprijlaan waarvan de entree zich noordelijker bevindt bij de nieuwgebouwde koepel (perceel 20 "Coupel"). De loop van de nieuwe oprijlaan is herkenbaar aan de perceelsvorm van het weiland (perceel 28) met de ronde kom;
- De uitbreiding van het koetshuis met een oranjerie in 1802;
- De bouw van een tuinmanswoning even ten zuiden van het voormalige koetshuis (perceel 34 "huis en erf");
- De bouw van het toegangshek bestaande uit twee gemetselde pijlers met inspringende hoeken en een bekroning met natuurstenen vazen en ijzeren hekveugels;
- De vier percelen weilanden (waarvan de meest noordelijke tot 1762 bij Westerduin behoorden) zijn omgevormd tot één weiland (perceel 28) met gebogen contouren en aan de zuidzijde een ronde kom (perceel 27 "aanleg tot vermaak / waterwerk" met badhuisje (perceel 26 "gebouw");
- De weilanden direct ten zuiden van de voormalige grote laan zijn in gepland als bos (perceel 36) en boomgaard (perceel 37);
- Het grand canal van Duin en Vaart (perceel 50 "aanleg tot vermaak / waterwerk") is vergraven tot een slingervijver;
- Het gehele terrein van Duin en Vaart maakt onderdeel uit van de aanleg in landschapsstijl;
- De Jan Lottenlaan is grotendeels geamoveerd. Uit een latere kaart uit 1847 blijkt dat alleen langs de zuidzijde van de percelen weiland (percelen 47, 48 en 49) een deel van de laan is gehandhaafd;
- Van de huizen langs de Heerenweg ten zuiden van de koepel (perceel 20) behoren alleen perceel 24 en 24a (de voormalige huizen langs de grote laan) tot het bezit van Van Wickevoort Crommelin.

In de aanleg zijn de weilanden aan de zuidzijde (percelen 47, 48 en 49) ongewijzigd ten opzichte van de 18^e-eeuwse situatie.

Een enigma in de aanleg is de nieuw aangelegde gebogen oprijlaan. De oprijlaan is gericht op het huis Berkenrode en voert over de 18^e-eeuwse boogbrug richting de voormalige huisplaats. Het huis is echter gelijktijdig met de aanleg van de oprijlaan is afgebroken. Mogelijk was het in eerste instantie de bedoeling van Van Wickevoort Crommelin om een nieuw huis op de plek van het oude huis te bouwen maar heeft hij uiteindelijk toch gekozen voor de verbouwing van Westerduin. Uit overlevering zou bekend zijn dat Van Wickevoorts' echtgenote, Catharina van Lennepe, slecht tegen stilte kon en liever dichtbij de levendigheid van de Heerenweg woonde.³⁵

Opvallend is verder dat Berkenrode in 1818 geen moestuin kent. De huidige moestuin bestond voor 1800 uit weiland en is in de periode 1797-1801 ingeplant als perceel bos (perceel 36) en boomgaard (perceel 37). Op de ongedateerde veldminuut van de Topografisch Militaire Kaart van ca. 1840 is dit perceel bos (perceel 36) ingetekend met een slingerpadenpatroon. De westelijke tuinmuur staat in 1818 op het KMP als perceelgrens met zijn kenmerkende knik in de noordwesthoek tussen de percelen 35 ("bosch") en 36 ("bosch") wel al weergegeven. De huidige noordelijke tuinmuur en kas ontbreken in 1818 nog. De verklaring hiervoor is te vinden in het overbos aan de zuidzijde van de Heerenweg. Tegenover Westerduin lag een parkaanlegje (KMP Heemstede, sectie B 1^e blad perceel 210 "aanleg tot vermaak") dat in 1818 eveneens in bezit was van Van Wickevoort Crommelin. In de transportakte uit 1797 wordt dit perceel omschreven als "Laatstelijk een groot wel aangelegt bosch en beplant duin, waarin diverse laanen, moeserij, boomgaard en prieel, gelegen onder Heemstede aan de oostzijde van de Heereweg groot ca 3 morgen".³⁶

Uit het midden van de 19^e eeuw stammen twee kaarten waarop de aanleg van Berkenrode meer in detail is weergegeven. Dit betreft de ongedateerde veldminuut van de Topografisch Militaire Kaart en de uit 1847 stammende *Kaart van de Heerlijkheid Berkenrode*. De veldminuut is vermoedelijk omstreeks 1850 gekarteerd. Op de veldminuut is de parkaanleg op het voormalige Duin en Vaart ten zuiden van het tot vijver vergraven grand canal als bouwland in gebruik wat overeenkomt met latere topografische kaarten. Opvallend is echter dat de huidige moestuin, in overeenstemming met het KMP uit 1818 nog weergegeven als bos met een slingerpadenstructuur terwijl de hierna te bespreken kaart uit 1847 de moestuin al weergeeft. De veldminuut is ook op andere punten onnauwkeurig. Zo is de ligging van het badhuisje ten opzichte van de kom niet correct, de gebogen oprijlaan is niet weergegeven en het overbos lijkt deel uit te maken van de overplaats van Knapenburg.

De Kaart van de Heerlijkheid Berkenrode uit 1847 geeft daarentegen een betrouwbaar en zeer gedetailleerd beeld van de aanleg. De opstellen met hun functie worden in de legenda duidelijk vermeld: nr. 18 "Arbeiderswoning en schuur"; nr. 19 "Heerenhuizing"; nr. 20 "Koepel"; nr. 24 "Huis en erf"; nr. 26 "Badhuis"; nr.30 "Schuithuis en haven"; nr. 31 "stal, oranjerie en tuinmanswoning"; nr. 34 "Arbeiderswoning, schuur en stal".

Veldminuut van de Topografisch Militaire Kaart, ongedateerd ca. 1850.

Chromotopografische kaart Haarlem, Bonneblad nr. 346 uitgave 1877.

In vergelijking met het Kadastraal Minuut Plan uit 1818 zijn er enkele wijzigingen:

- Het bos ten oosten van de tuinmanswoning (nr. 34, legenda "arbeiderswoning, schuur en stal") is nu ingericht als moestuin. Het perceel (nr. 35) ten westen van deze woning wordt in de legenda genoemd als "kwekerij";
- Aan de Heerenweg is een van de twee huizen (het meest zuidelijke exemplaar) aan het begin van de voormalige grote laan verkocht;
- Op deze kaart is voor het eerst de indeling van het overbos zichtbaar.

In 1837 was Jan Pieter van Wickevoort Crommelin overleden en kwam Berkenrode in handen van zijn oudste zoon mr. Aarnoud Hendrik van Wickevoort Crommelin (1797-1881). Onder Aarnoud Hendrik die een fervent paardenliefhebber was, werd in 1848 door de architect H.H. Dansdorp (1788-1873) een ontwerp gemaakt voor "een gebouw tot stalling van hoornvee en paarden op de Hofstede Berckenrode".³⁷ Een andere herinnering aan Aarnouds voorliefde voor paarden is te vinden in het grafteken voor zijn geliefde paard Coco dat oorspronkelijk stamt uit 1858. In 1852 koopt Aarnoud Hendrik het naast zijn overtuin gelegen huis Overbosch en aanleg voor fl. 12.000.³⁸ Zoon Hendrik koopt in augustus 1868 van Jan Peeperkorn nog "een stuk grond met de daarin aanwezige waterkom, uitmakende een gedeelte van de gronden vroeger als overplaats behoord hebbende tot de hofstede Knapenburg (...) grenzende aan de gronden van den heer Kooper".³⁹ In 1875 laat hij Overbosch verbouwen.⁴⁰ Overbosch wordt uiteindelijk in april 1902 afgebroken door Aarnoud Hendrik. De reden hiervoor was dat door ophogen en bestraten Heerenweg kwam Overbosch ruim een meter lager te liggen en bij regen steeds het water naar binnen liep.

Na de dood van Aarnoud Hendrik in 1881 kwam Berkenrode in handen van zijn zoon Hendrik van Wickevoort Crommelin (1832-1901) in 1858 gehuwd met Albertine Johanna Catharina van Wickevoort Crommelin (1833-1906). Hendrik was evenals zijn vader een fervent paardenliefhebber. Hendrik woonde vermoedelijk al voor 1881 op Berkenrode aangezien zijn vader de laatste jaren van zijn leven doorbracht op Klein Berkenrode. Over de aanleg in de tweede helft van de 19^e eeuw zijn weinig gegevens voorhanden. Dominee Craandijk beschrijft Berkenrode in zijn *Wandelingen door Nederland met pen en potlood. Deel 3* (Haarlem 1878)⁴¹; "Na weinige schreden zien wij het huis Berkenrode, op een' kleinen groenen heuvel, of liever, op een terras gebouwd, een kloek en stevig heerenhuis, maar geenszins meer het oude, adellijke slot, dat de woonplaats was van het edel geslacht der Berkenrode's. (...) Het tegenwoordige huis werd in datzelfde jaar gebouwd op aanmerkelijken afstand van het oude, dat dieper in de plaats naar de zijde der trekvaart lag, en waarvan geen steen meer op den anderen is overgebleven, evenmin als van al de kostbare bijgebouwen, die het in de dagen van zijn' bloei omringden." Craandijk sluit af met de opmerking "De nieuwe bezitter [midden 17^e eeuw] herbouwde het vervallen huis, dat sedert 1573 in zoo droevigen toestand had verkeerd als de afbeelding bij Smids ons te zien geeft, en hij koos weêr zijn woonplaats op het fraaije landgoed, dat sinds door de onverpoosde zorg zijner eigenaars in uitstekenden staat onderhouden werd." De summiere

beschrijving, in tegenstelling tot de vaak uitgebreide parkbeschrijvingen van andere buitenplaatsen maakt duidelijk dat Craandijk het park zelf niet heeft bezocht.

Bij het overlijden van Hendrik in 1901 bevond huis Berkenrode zich in 1901 "in een slechte staat en welhaast onbewoonbare toestand".⁴² Gezien de staat van de gebouwen zal vermoedelijk ook het park niet in de "uitstekenden staat onderhouden" zijn geweest zoals Craandijk betoogde.

Ansichtkaart van het koetshuis, later villa Berkenrode, gezien vanuit het noordwesten over de grote vijver, na 1903. Coll. Johan Buijer, Heemstede.

Ansichtkaart van de grote weide gezien richting huis Berkenrode vanaf het pad langs de westzijde van de weide. Eerste kwart 20e eeuw. Coll. Johan Buijer, Heemstede.

Ansichtkaart van het koetshuis, later villa Berkenrode, op Berkenrode met rechts de wasplaats voor de koetsen, na 1903. Coll. Johan Buijer, Heemstede.

Ansichtkaart van de tuinbaaswoning. Eerste kwart 20^e eeuw . Coll. Johan Buijer, Heemstede.

2.7 Eerste helft 20^e eeuw

Bij het overlijden van Hendrik in 1901 kwam Berkenrode aan zijn zoon Aarnoud Hendrik van Wickevoort Crommelin (1864-1912), gehuwd met jkvr. Elisabeth van Lennep (1868-1932). Aarnoud Hendrik en zijn echtgenote werd in 1902 het huis verbouwd en opgeknapt.⁴³ In de periode 1901-1903 vonden de navolgende werkzaamheden plaats:

- 1901 het vernieuwen van de gehele kap van het huis Berkenrode (voorheen Westerduin);
- 1901 de bouw van een "bergplaats voor automobiel met anexen steenkolenbergplaats en turfschuur" ten noorden van het huis Berkenrode;
- 1901 verbouwen en aanbouwen "grote huis" (huis Berkenrode);
- 1901 het maken van een waterleiding met marmeren nisfontein (huis Berkenrode);
- 1901 ontwerp voor een veranda aan huis Berkenrode (niet doorgegaan vanwege hoge kosten);
- 1902 het maken van een hooihuis (hooiberg);
- 1903 de sloop van de oude stal en koetshuis en bouw van een nieuwe stal en koetshuis met koetsierswoning (de huidige villa Berkenrode);
- 1903 bouwen van een tuigenkamer met oranjerie tegen bestaande stal en koetshuis;
- 1903 betegelen van de paardenstal en het maken van een "waschplaats";
- De aanleg van een warmwaterverwarming in de bloemenkassen in de moestuin (ongedateerd maar vermoedelijk eveneens in de periode 1901-1903).

Elisabeth van Wickevoort Crommelin- van Lennep (1868-1932) bleef na de dood van haar echtgenoot op Berkenrode wonen. Uit enkele bewaard gebleven rekeningen blijkt dat zij het onderhoud van Berkenrode uitbesteedde aan de Heemstedse bloemist P.J. van Empelen die adverteerde met "aanleg en onderhoud van tuinen en buitenplaatsen". Voor fl. 300,- bood hij in 1913 aan "alle paden in de plaats geregeld schoon houden; langs de paden de boschkanten, pleintjes en grasplekken enz. maaijen; de gazons voor en achter het huis maaijen met de machine; verder alles wat met deze werken in verband staat (...) of berekend voor; per week 1 man en 1 jongen, 3 dagen vanaf 1 mei tot ongeveer 15 november". Inclusief het Overbosch kostte dit fl. 40,- extra.⁴⁴ In 1914 offereerde Van Empelen wederom maar nu uitgebreid met het maaien van de bloementuin en het snoeiwerk in de periode februari -15 november voor fl. 550,-.

In 1922 maakt de bekende landschapsarchitect Leonard Springer (1855-1940) een (niet uitgevoerd) ontwerp voor de aanleg van een villa met tuin op de weilanden ten zuiden van de moestuin en koetshuis, vermoedelijk in opdracht van Hendrik van Wickevoort Crommelin (1889-1939).⁴⁵ Hendriks moeder woonde destijds nog op het herenhuis Berkenrode. Hendrik was inmiddels verloofd met Olga Ernestine van Eeghen (1889-1954). Vermoedelijk hangt het idee om een nieuwe villa op het terrein te bouwen samen met de trouwplannen. Bovendien verkocht Hendrik in 1922 de Cruquiusboerderij en de Paulina-Agnetahoeve voor fl. 159.259,- . De plannen

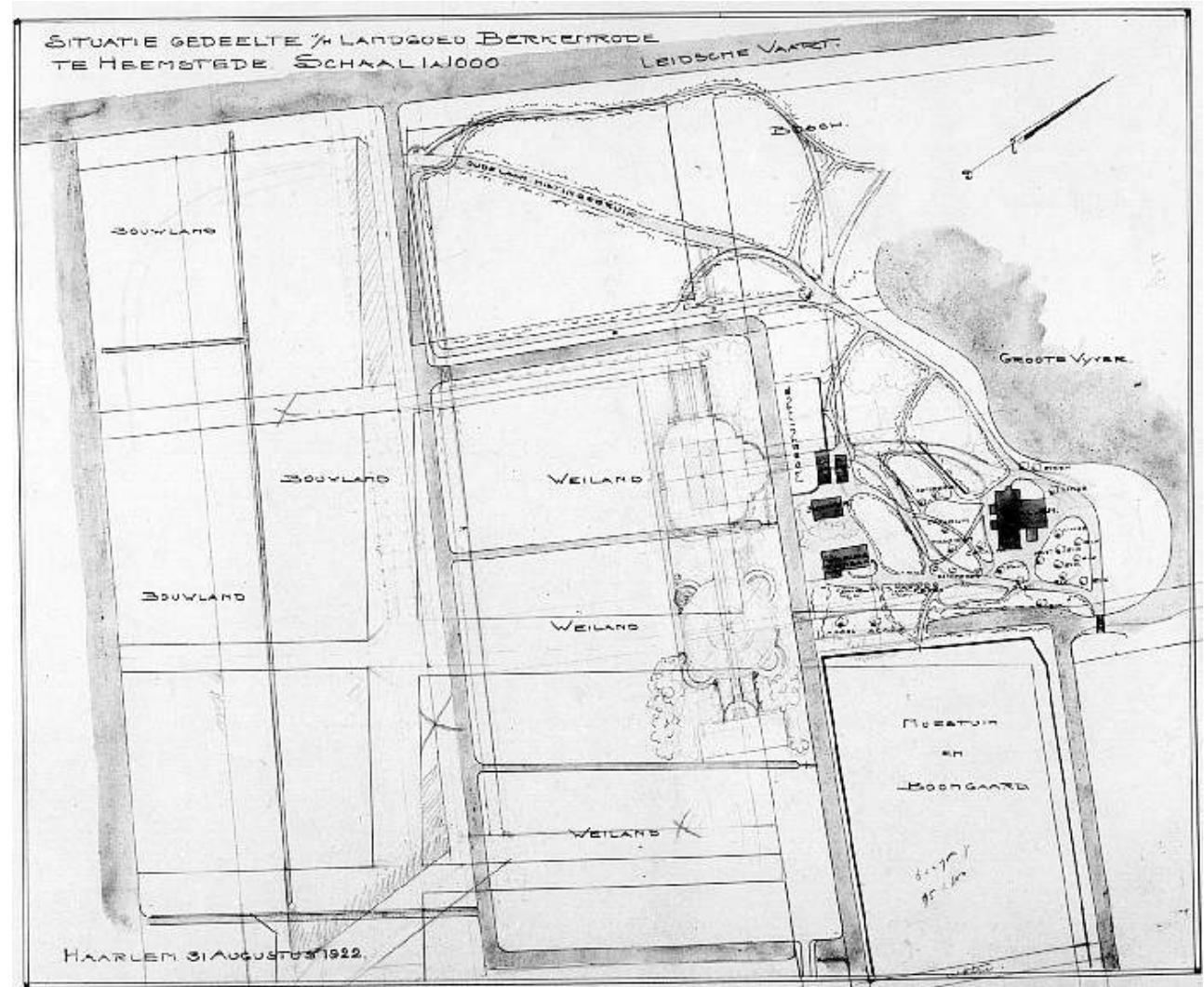
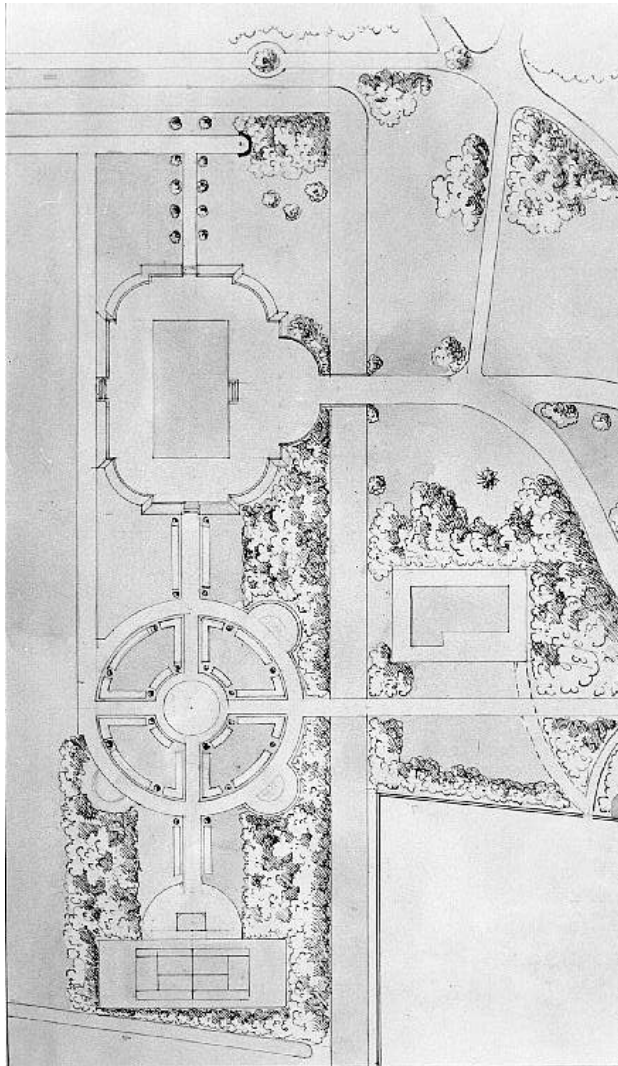

Links: Ongedateerde foto van de brug over de vijver (locatie huidige beukengrug). Foto ca. 1900. N.H.A., toegang 3863, inv.nr. 15.

Rechts: Ongedateerde foto van het eiland in de vijver. Foto ca. 1900. N.H.A., toegang 3863, inv.nr. 15.

Onder: Ongedateerde foto van de vijver. Foto ca. 1900. N.H.A., toegang 3863, inv.nr. 15.

Links: Wageningen University and Research, Speciale Collecties, Springer 01.296.03

Boven: Wageningen University and Research, Speciale Collecties, Springer 01.296.02

Rechts: Wageningen University and Research, Speciale Collecties, 01.296.01

Luchtfoto 1926. Noord-Hollands Archief, Beeldbank nr. KNA003004214.

zijn waarschijnlijk niet doorgegaan omdat Hendrik Crommelin op 31-1-1924 werd aangesteld als consul in Caïro.⁴⁶ In 1930 werd Hendrik ontslag verleend als consul en keerde hij definitief terug naar Nederland.⁴⁷

Een luchtfoto uit 1926 toont dat het park in deze periode een grote opknapbeurt heeft gekregen. De luchtfoto biedt een goede momentopname waaruit veel te herleiden valt:

- De gebogen oprijlaan is recent opnieuw ingeplant;
- Het padenstelsel is sterk versoerd ten opzichte van de situatie in het midden van de 19e eeuw;
- Het padenstelsel vormt in feite één rondgaande wandeling;
- Het gehele westelijke parkgedeelte langs de Leidsevaart bestaat uit hakhout onderbeplanting en paden met een relatief jonge laanbeplanting;
- Rondom de vijver en het grote weiland is het pad voorzien van een (nieuwe) heesterbeplanting;
- De solitaire bomen in langs de grote weide en rondom de vijver zijn beduidend ouder dan de overige beplanting;
- De noordelijke vijverarm is al gedempt;
- Koetshuis en stal zijn nog niet verbouwd tot villa (de lift ontbreekt), ook heeft het huis nog zijn oorspronkelijke baksteenkleur;
- In de moestuin is een raster van recent gegraven plantgaten te zien van de nieuwe fruitbomen;
- De uitstulping van de moestuingracht om de arbeiderswoning is gedempt;
- De arbeiderswoning heeft zich ontwikkeld tot boerderij met erf en schuren;
- In de noordwestelijke hoek van de moestuin is een rechthoekig terrein ingericht als moestuin, de overige terreinen van de moestuin zijn ingeplant als boomgaard;
- De weilanden kennen nog geen omzomende beplanting;
- Het 19^e-eeuwse zuidelijke parkdeel op de gronden van Duin en Vaart heeft plaats gemaakt voor landbouwgrond;

In 1928 werd de uit 1802 daterende koepel aan de Herenweg naast de entree verplaatst vanwege de verbreding van de Herenweg.⁴⁸ Na het overlijden van zijn moeder, Elisabeth van Wickevoort Crommelin- van Lennep (1868-1932), besluit Hendrik het herenhuis aan de Herenweg te verhuren. Vanaf 1932 of mogelijk al eerder liet Hendrik het in 1903 sterk verbouwde koetshuis met stal opnieuw te verbouwen tot woonhuis voor zichzelf en zijn echtgenote.

In 1944 is in het kader van de aanleg van de Atlantic Wall de Leidsevaart uitgediept tot (anti) tankgracht. Het uit de Leidsevaart komende zand werd opgespoten in het westelijk parkgedeelte. Hierbij is over de gehele breedte van het park langs de Leidsevaart de beplanting en padenstructuur verloren gegaan. Ook het wandelpad met laanbeplanting is hierbij verloren gegaan en later vervangen door het huidige pad dat slechts ten dele de oude contour volgt.

Luchtfoto R.A.F., 26 februari 1945, fotonr. 3137.

Afbeeldingen van L.M. Tangel 1970-06
Links boven: Gevel Koetshuis, rechts boven: Tuinmanswoning, rechts onder: De Weiden

2.8 Familie Van Eeghen

In 1939 overleed Hendrik van Wickevoort Crommelin. Zijn weduwe Olga Ernestine huwde in 1940 jhr. Quirijn Johan van Swinderen. Na de dood van Olga Ernestine in 1954 vererfde Berkenrode op haar neef Ernst Henri van Eeghen (1920-2007) gehuwd met jkvr. Erica Ernestine van Panhuys (1922-1984). In 1958 na terugkeer uit het buitenland vestigt Ernst Henri zich met zijn gezin op Berkenrode in de villa. Huis Berkenrode aan de Herenweg blijft verhuurd. De overplaats, het Overbos, wordt voor 1969 verkocht door Ernst Henri.

In 1984 wordt Huis Berkenrode door Ernst Henri verkocht. De verkoopopbrengst van het huis vormde het basiskapitaal voor de door hem opgerichte Stichting Berkenrode waarin de gehele buitenplaats werd ingebracht.

In de tweede helft van de 20^e eeuw gaat het stallen van paarden een steeds belangrijkere inkomstenbron vormen voor Stichting Berkenrode ten aanzien van het beheer en onderhoud van de buitenplaats. De tot dan toe geëxploiteerde varkens- en kippenhouderij wordt gestaakt vanwege onder meer sterk verscherpte milieuwetgeving en -maatregelen. De weide in het voorpark wordt als paardenweide in gebruik genomen en het badhuisje wordt aangepast ten behoeve van een functie als paardenstal. Later wordt het badhuisje voorzien van enkele aanbouwen voor extra boxruimte. In het weiland bij de tuinmanswoning wordt voor 1981 een grote paardenstal gebouwd. Het grote weidegebied wordt in gebruik genomen als paddocks. De stallen van de tuinmanswoning worden eveneens in gebruik genomen als paardenboxen. In de zuidoosthoek van de moestuin worden twee langeercirkels aangelegd.

Zijgevel Koetshuis, G.J. Drukker 1970-11

3. ACTUELE SITUATIE; BESCHRIJVING EN WAARDERING

In het onderstaande hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de buitenplaats Berkenrode met haar tuin- en parkaanleg en de daarin voorkomende bouwwerken.

3.1 Werkmethode

In het voorgaande hoofdstuk is inzicht ontstaan in de ruimtelijke structuur, opbouw en gelaagdheid van de actuele situatie. Het tuinhistorisch onderzoek bestaat uit een presentatie van de feitelijke gegevens. Een belangrijk deel van deze gegevens zijn waarnemingen binnen het object van onderzoek zelf. Andere gegevens bestaan uit kaartmateriaal, oude foto's, beschrijvingen, luchtfoto's en relevante archivalia. Door gegevens uit verschillende bronnen met elkaar te vergelijken zijn conclusies getrokken over de aanleg- en gebruiksgeschiedenis en wordt hiervan een interpretatie gegeven.

Uit het historisch onderzoek naar de tuingeschiedenis en de wijzigingen per periode valt af te leiden welke onderdelen en aspecten uit verschillende fasen in het object van onderzoek bewaard zijn gebleven. Hieruit is in principe ook de relatieve betekenis van deze onderdelen voor het historisch karakter van de totale aanleg vast te stellen. Dit werkt door in de waardestelling. Bewaarde onderdelen en aspecten uit aanlegfasen in het verleden kunnen een hoge, een positieve en een indifferente monumentwaarde hebben.

Voor de tuinhistorische waardestelling is de tuinaanleg als geheel opgedeeld in vijf deelgebieden:

- Vijverpark;
- Voorweide;
- Bosspark;
- Moestuyn;
- Weiden.

De onderstaande waardestelling is onafhankelijk en objectief en dus toetsbaar, verifieerbaar en reproduceerbaar. 'Onafhankelijk' wil in dit verband zeggen dat de waardestelling alleen op de tuin - en cultuurhistorische waarden is gebaseerd, los van de staat van onderhoud, gebruikersbelangen, eventuele ontwerpoverwegingen en financiële aspecten.

In het voorliggende hoofdstuk wordt de actuele situatie op Berkenrode beschreven en gewaardeerd. Eerst wordt het buitenplaats als geheel behandeld. Daarna wordt de beschrijving en waardering voor de diverse deelgebieden. Bewaard gebleven onderdelen en aspecten uit het verleden kunnen een hoge, een positieve en een indifferente monumentwaarde hebben. Het is niet altijd zo dat geldt hoe ouder de onderdelen en aspecten, hoe hoger de monumentwaarden. De waardestelling is uitgevoerd tot op het niveau van deelgebieden. Deze zijn getoetst aan de hand van de criteria gaafheid (authenticiteit) en zeldzaamheid.

Uit de systematische beschrijving van de opeenvolgende wijzigingen op Berkenrode per ontwikkelingsperiode valt af te leiden welke onderdelen en aspecten uit verschillende fasen in het object van onderzoek in de actuele situatie bewaard zijn gebleven. Hieruit is in principe ook de relatieve betekenis van deze onderdelen voor het historisch karakter van de totale aanleg vast te stellen. Dit werkt door in de waardestelling van de actuele situatie op het buitenplaats.

De waardestelling heeft een beperkte geldigheidsduur. Waarden zijn niet statisch en kunnen in de loop van de tijd veranderen als gevolg van nieuwe inzichten. Immers, vergelijkingen met referentieobjecten, vergelijkingen met resultaten uit eerder onderzoek, en maatschappelijke ontwikkelingen beïnvloeden de waardestelling. De waardestelling is zuiver gebaseerd op de bestaande situatie. De waarde van verdwenen onderdelen of verdwenen gebouwen kan namelijk op geen enkele wijze getoetst of geverifieerd worden.

De tuinhistorische waardestelling voor het gehele plangebied en de deelgebieden betreft een interne waardestelling. Een contextuele waardestelling waarbij de vergelijking gemaakt wordt met andere soortgelijke objecten behoort niet tot het voorliggende project. Belangrijke elementen van een interne waardestelling zijn:

- De context: de stedenbouwkundige of landschappelijke situering;
- Het idee achter het ontwerp;
- De vorm, onderliggende structuren;
- De samenhang tussen aanleg en gebouwde elementen;
- De gebruikte materialen en beplanting en de afwerking;
- De bouwkundige elementen (gebouwen, bruggen, tuinsieraden etc.);
- Andere historische aspecten.

Legenda

- Bos
- Struweel
- Laanbomen
- Solitaire bomen
- Boomgaard
- Heesters
- Hagen
- Moestuin
- Gazon
- Water
- Drassig gebied
- Gebouwen (eigendom)
- Funderingsresten
- Wegen en paden
- Bruggen
- Dammen
- Tuinmuur
- Hekwerken
- Tuinsieraden
- Longeercirkels en - bak

3.2 Actuele situatie en tuinhistorische waardestelling: Berkenrode als geheel

3.2.1 Historische ontwikkeling en actuele situatie

Historische ontwikkeling

Berkenrode kent een oorsprong die teruggaat tot de 13 eeuw. De eerste omgrachte bebouwing, evenals de status als heerlijkheid, gaat in ieder geval terug tot het midden van de 15e eeuw. De ontwikkeling van een versterkt huis tot de huidige buitenplaats kent meerdere fasen.

De ontwikkeling van de parkaanleg als geheel is grofweg in te delen in vijf fasen:

1. De eerste fase betreft de stichting midden 13e eeuw tot midden 17e eeuw waarbij Berkenrode uitgroeide van een omgracht versterkt huis tot een huis met een tuin- en parkaanleg met een aanleg die sterk bepaald is door een kleinschalig onregelmatig kavelpatroon doorsneden met sloten en watergangen;
2. De tweede fase beslaat de periode 1657-1730 wanneer de geometrische aanleg in eerste instantie wordt gereguleerd tot een aanleg in Hollands-Classicistische stijl. Dit komt met name tot uiting in de vorm van een centrale as (tevens nieuwe oprijlaan) in de as van het in Hollands-Classicistische stijl verbouwde huis. Omstreeks 1715 wordt de aanleg verder verfraaid onder vermoedelijk Jan Trip en Elisabeth Tielens. De gracht wordt vergraven tot een geschulpte vijver, naast de centrale as ook een dwarsas wordt aangelegd en op het voorplein verrijzen symmetrisch geplaatste bouwhuizen;
3. De derde fase start in 1799 met de aankoop van Berkenrode door Jan Pieter van Wickevoort Crommelin. Hij laat het hoofdhuis afbreken en onder zijn bewind wordt tussen 1799 en 1801 de geometrische aanleg omgevormd tot de huidige aanleg in landschapsstijl. De opmetingskaart van 1847 geeft een gedetailleerd beeld van deze aanleg;
4. De vierde fase omvat de verbouwing van het koetshuis tot villa Berkenrode omstreeks 1930 waarna voor de eigenaren deze woning het centrum gaat vormen van Berkenrode.
5. De vijfde fase betreft de langzame maar gestage verschralling van de parkaanleg van Berkenrode als historische buitenplaats vanaf de jaren '60 met als belangrijkste onderdelen de verkoop van het herenhuis en de veroudering en daarmee samenhangende aftakeling van de structuurbeplante beplanting en het intensieve gebruik van de buitenplaats voor paardendoeleinden.

Hoewel de historische betekenis van de aanleg als geheel verschaald en aangetast is zijn de kernkwaliteiten van de parkaanleg in landschapsstijl zoals deze tussen 1799 en 1801 tot stand is gekomen nog grotendeels intact aanwezig.

Actuele situatie

Monumentenstatus: De buitenplaats Berkenrode is beschermd als complex historische buitenplaats (complexnr. 526313) en omvat de volgende onderdelen:

- Hoofdhuis (herenhuis Berkenrode aan de Herenweg), monumentnr. 526314;
- Historische tuin- en parkaanleg, monumentnr. 526315;
- Toegangshek, monumentnr. 526316;
- Boogbrug, monumentnr. 526317;
- Ensemble van moestuin, tuinmuur en kas, monumentnr. 526318;
- Beeldengroep, monumentnr. 526319;
- Paardengraf, monumentnr. 526320;
- Voormalig koetshuis (villa Berkenrode), monumentnr. 526321;
- Badhuisje, monumentnr. 526322;
- Koepel, monumentnr. 526323;
- Tuinderswoning (vml. boerderij), monumentnr. 526324;
- Dubbele dienstwoning aan de Herenweg, monumentnr. 526325.
- Enkele dienstwoning aan de Herenweg, monumentnr. 526326.

Alle overige gebouwen op de buitenplaats zijn niet beschermd als rijksmonument. Dit betreft voornamelijk de stallen van de voormalige tuinmanswoning, de moderne kas en bungalow met garage/berging in deelgebied Moestuin.

Eigendom: de oorspronkelijke buitenplaats Berkenrode als beschermd complex historische buitenplaats is sinds 1984 over meerdere eigenaren verdeeld. Het hoofdhuis aan de Herenweg met omliggend erf is in 1984 verkocht en valt evenals de bebouwing langs de Herenweg buiten het plangebied. De 'Enkele dienstwoning aan de Herenweg' (een appartement-woning) is omstreeks 2010 ook verkocht. De rest van het complex historische buitenplaats is eigendom van de stichting Berkenrode.

Berkenrode wordt in de actuele situatie grofweg omsloten door een sloot die de buitenplaats scheidt van de schrijversbuurt aan de noordzijde. Aan de oostzijde vormt de Herenweg de grens van de buitenplaats. De zuidelijke grens wordt bepaald door de woonwijk langs de weilanden. De Leidsevaart vormt de westelijke grens. Het hoofdhuis en directe omgeving zijn gebouwd op de oeverwal. De tuin- en parkaanleg is gesitueerd in de polder (veenweide). Hierbinnen zijn gebieden te herkennen met een duidelijke eigen identiteit en ruimtelijke opbouw. De aanleg van het plangebied kan hierdoor worden onderverdeeld in vijf deelgebieden die besproken zullen worden in paragraaf 3.3.

3.2.2 Thema beplantingen

In de bosgebieden staan een aantal oude structuurbomen, bijvoorbeeld restanten van een eikenslingerlaan. Naast de oude structuurbepalende bomen ouder dan 80 jaar bestaan de bosvakken voornamelijk uit beplanting jonger dan 50 jaar. De categorie bomen met een ouderdom tussen de 50 en 80 jaar ontbreekt vrijwel geheel. De jongere boombeplanting bestaat uit diverse soorten bomen, afhankelijk van de locatie. Deze jonge bomen verdrukken op het moment de oude structuurbomen. Een aantal van deze oude bomen is in afgelopen stormen omgevallen waarbij het bos schade oploopt. Waar mogelijk zijn de bomen verwijderd, een aantal exemplaren ligt nog in het bos.

Er zijn twee grotere gebieden met weiden; deelgebied Voorweide als parkweide en deelgebied Weiden met een agrarische inrichting en gebruik. Beide gebieden zijn ingericht voor paarden en worden om deze reden doorsneden met diverse afrasteringslinten. De diversiteit van linten en door de manier van afzetten, hebben de weilanden een rommelige indruk.

Rondom villa Berkenrode zijn diverse borders en clumps van sierheesters die het huis omlijsten. De borders van vaste planten rondom het huis geven een sleetse indruk.

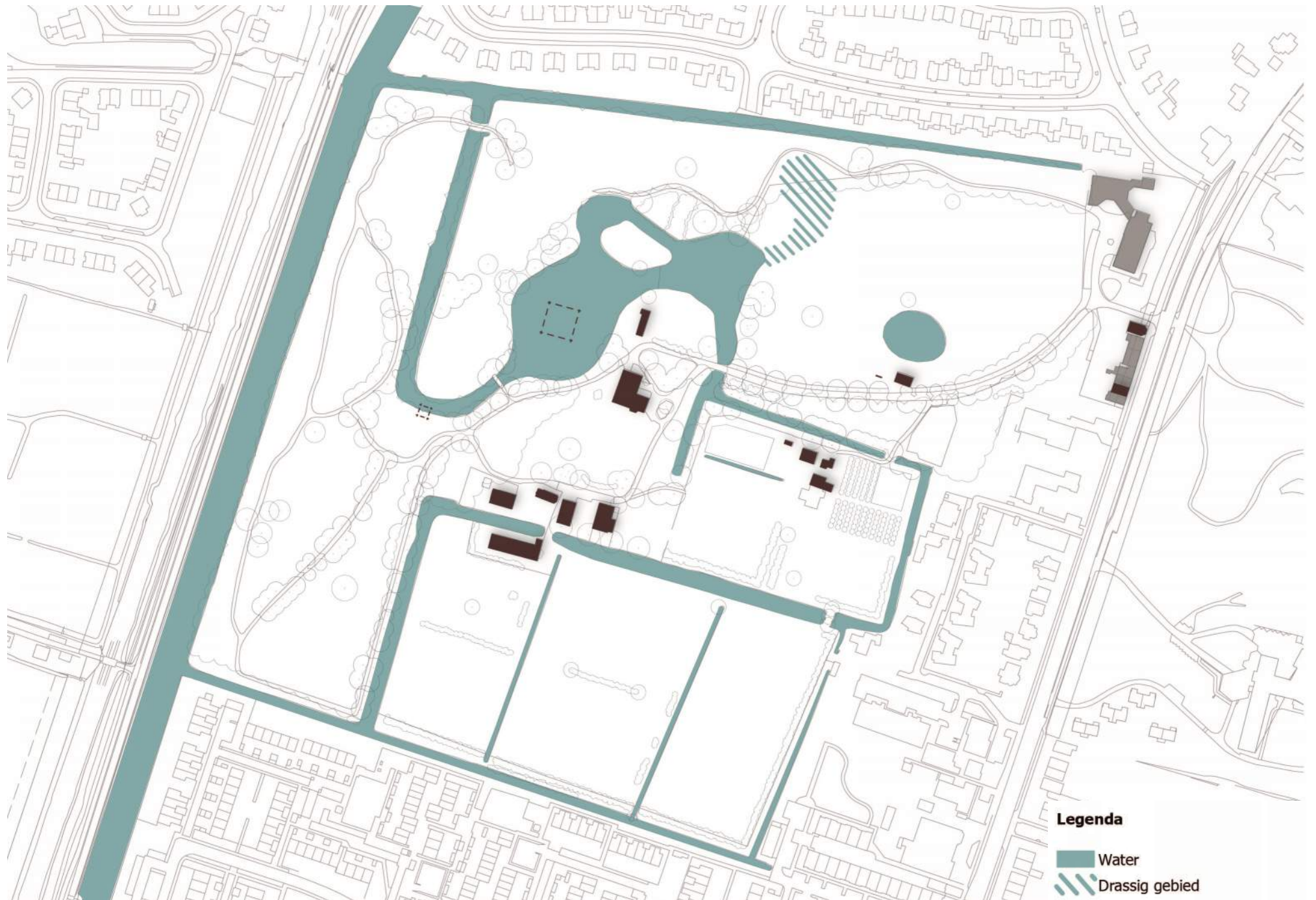
Oude structuurboom die bij een storm is omgevallen omgeven door opslag van ruigte en jonge bomen

Borders bij het Koetshuis

Uitzicht over de Weiden

3.2.3 Thema waterhuishouding

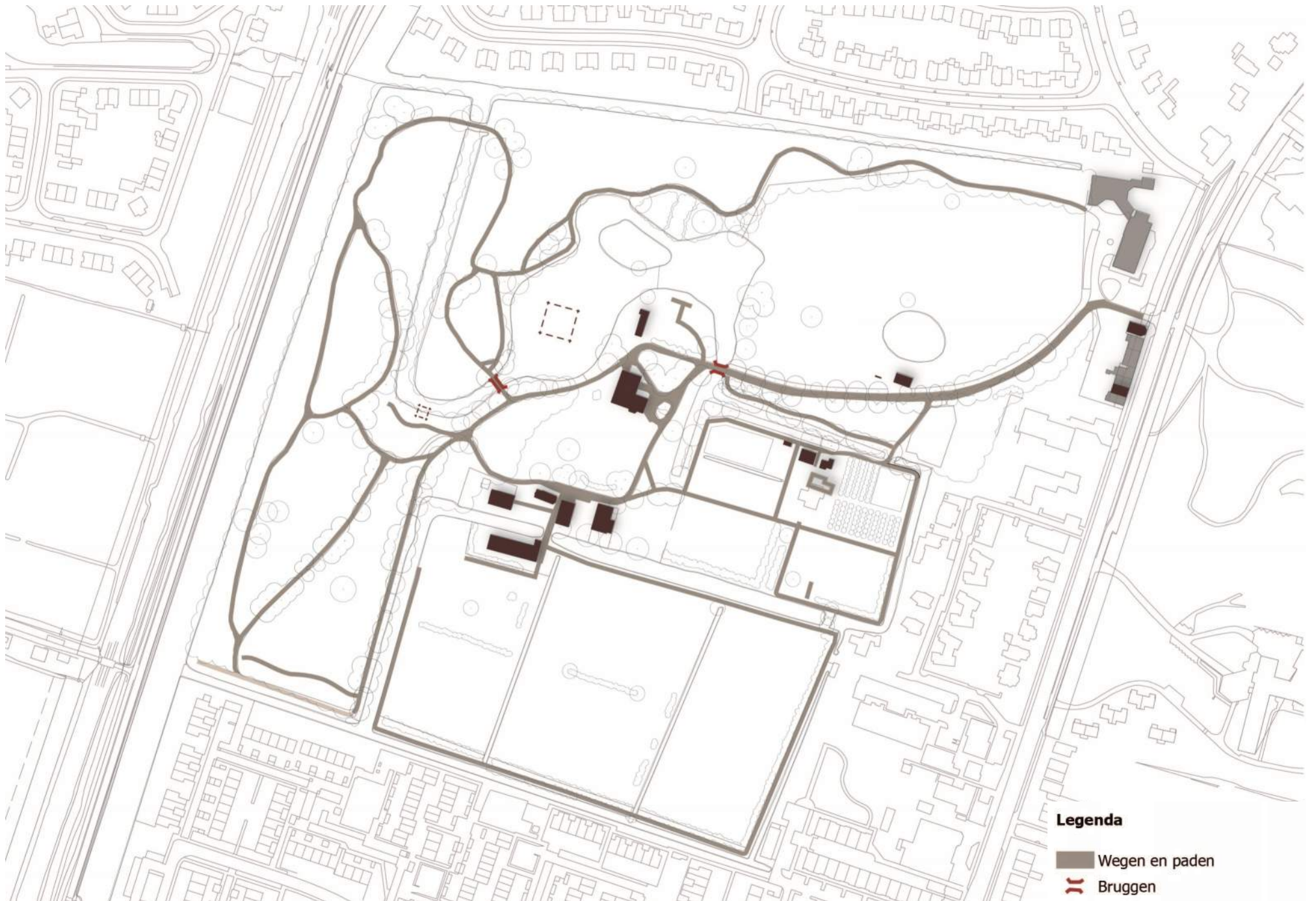
In deelgebied Vijverpark ligt de grote vijver. In deelgebied Voorweide ligt de kleine kom (voormalige zwembadkom). Verder kent het park vele (brede) sloten die grotendeels zijn terug te voeren op de oorspronkelijke verkaveling. Alle waterpartijen hebben elk een natuurlijke oever zonder beschoeiing. De oevers liggen grotendeels nog op de oorspronkelijke locatie. Op een aantal punten is de oever weggeslagen door afkalving of beheeringrepen.

Vijver bij het Koetshuis

Sloot langs de Eikenlaan

3.2.4 Thema wegen en paden

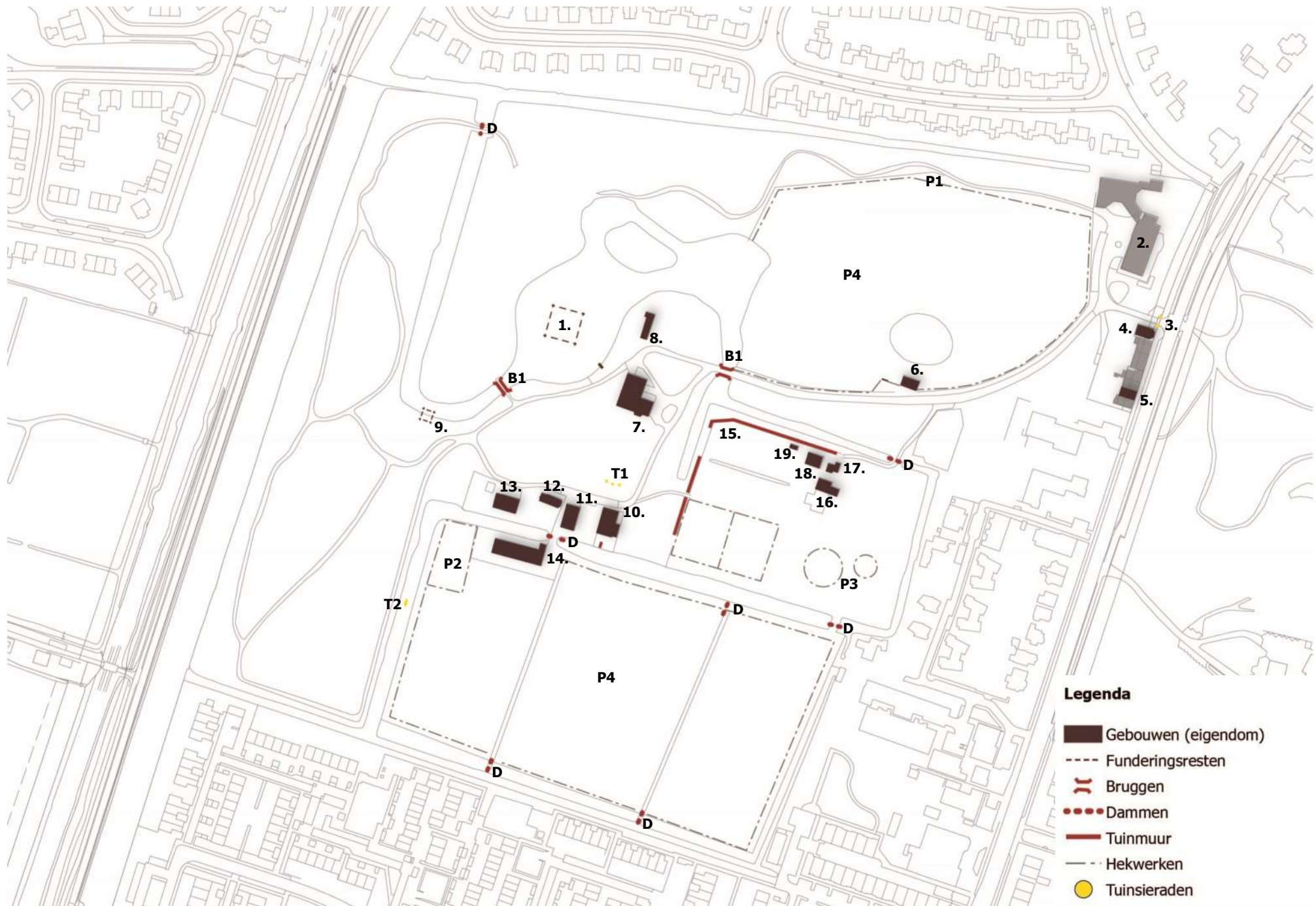
Er zijn drie type verharding op het terrein van Berkenrode; halfverharding op de oprijlaan en het verlengde stuk weg na villa Berkenrode, de natuurlijke ondergrond in de bosgebieden en als laatste categorie graspaden in de deelgebieden Moestuin en de Weiden. De halfverharding en de bospaden zijn sleets en kennen veel kuilen in het loop/rijvlak.

Orijlaan

Pad in het Bospark

3.2.5 Thema bouwwerken

Op de buitenplaats Berkenrode is er, net als op vele andere historische buitenplaatsen, sprake van een ensemble van gebouwen waarin een hiërarchie in omvang, gebruik en uitstraling is te bespeuren.

De buitenplaats telt 19 bouwwerken uit verschillende perioden. De bouwwerken op het buitenplaats is divers evenals het gebruik. Vrijwel alle bouwwerken kennen in de huidige staat achterstallig onderhoud. Belangrijk maar niet zichtbaar zijn de archeologische resten van het voormalige Huis Berkenrode in de grote vijver. Beeldbepalend voor het ensemble (maar niet meer in bezit) is het herenhuis aan de Herenweg. Beeldbepalend binnen het ensemble en in bezit is villa Berkenrode (het vml. koetshuis). Villa Berkenrode wordt momenteel niet permanent bewoond maar gebruikt voor culturele en maatschappelijk sociale doeleinden. De tuinmanswoning wordt verhuurd aan particulieren. De bungalow uit de tweede helft van de 20^e eeuw in de moestuin wordt verhuurd als woning.

Daarnaast zijn er veel stallen en bouwwerken van de tuinmanswoning die momenteel worden benut ten behoeve van de paardenhouderij. De voormalige koeienstal heeft een dakbedekking van eternietplaten (asbesthoudend) en moet gesaneerd worden. De omgeving van deze stallen wordt gebruikt voor opslag en heeft een rommelige uitstraling. Ook het badhuisje in deelgebied Voorweide is met recente aanbouwen in gebruik genomen als paardenstal.

In de moestuin is een ensemble van bouwwerken; tuinmuur, kassen, een voormalige schuur die tot bungalow is verbouwd en een garage/berging.

Op de buitenplaats staan verder nog diverse sierelementen die de aanleg een parkuitstraling verlenen. De voornaamste elementen zijn hierbij de entreepoort, tuinkoepel, het badhuisje, de brug in de oprijlaan, de beelden in de tuin van het Villa Berkenrode en de moestuinmuur.

Analyse en interpretatie

De huidige buitenplaats Berkenrode is ontstaan als een gevolg van een ontwikkelingsgeschiedenis die ruim 500 jaar omvat en die heeft geresulteerd in een parkaanleg in landschapsstijl waarin elementen uit eerdere perioden zijn opgenomen. Bijzonder is dat Berkenrode tevens een aparte heerlijkheid vormt en zelfs korte tijd een eigen gemeente (gemeente Berkenrode) was.

Berkenrode heeft de 20^e eeuw vrij ongeschonden doorstaan in tegenstelling tot vele buurbuitenplaatsen aan de Herenweg die zijn afgebroken en herbested als woonwijk of afgekaveld voor villabouw.

De buitenplaats Berkenrode vormt een compleet buitenplaats ensemble waarin alle "buitenplaatselementen" zoals hoofdhuis, koepel, moestuin, tuinmuur, kas, tuinmanswoning, park, weidegronden, lanen, tuinsieraden etc. aanwezig zijn.

Ondanks de compleetheid van het ensemble is de huidige uitstraling sleets, verschaald en rommelig. Alle gebouwen hebben achterstallig onderhoud en zijn toe aan een grote beurt. De parkaanleg wordt beheerd als bos en de weiden als paardenland. De rondwandeling door het park is op veel plekken onderbroken geraakt en zichtlijnen hebben aan allure verloren. Veel van de oude parkbomen verkeren in een aftakelingsfase en de oorspronkelijke sierbeplanting ontbreekt op veel plaatsen.

Waardstelling

De tuinhistorische waarde van de parkaanleg als geheel is **hoog**.

Overzicht

Bouwwerken:

1. Archeologische resten van het huis Berkenrode (afgebroken 1799)
2. Herenhuis Berkenrode (Herenweg 133, niet in bezit, bj 17^e eeuw, verbouwd 1901)
3. Toegangspoort (ca. 1799 - 1802)
4. Koepel (Herenweg 127, dienstwoning, bj 1802, 1928 verplaatst)
5. Dubbele woning met poortje (Herenweg 119, 18^e-eeuws)
6. Badhuisje; nu in gebruik paardenstal (19^e-eeuw)
7. Villa Berkenrode / voormalig Koetshuis; (Herenweg 131, bj 1903, verbouwd 1932)
8. Kennel en houthok (bj 2^e helft 20^e-eeuw)
9. Restanten het Boothuis (fundering) (bj 2^e helft 20^e-eeuw)
10. Voormalige tuinmanswoning (Herenweg 129, bj 17^e-eeuw, verbouwd 20^e-eeuw)
11. Oude paardenstal; in gebruik als werkplaats (bj 1903)
12. Lattenschuur (bj 2^e helft 20^e-eeuw)
13. Paardenstal (bj 2^e helft 20^e-eeuw)
14. Voormalige Koeienstal (berging, bj 20^e-eeuw)
15. Tuinmuur (bj 18^e-eeuw)
16. Voormalige tuinschuur / 'de Bungalow' (bj 2^e helft 20^e-eeuw)
17. Garage en berging tuinschuur (bj 2^e helft 20^e-eeuw)
18. De nieuwe kas (bj 21^e-eeuw)
19. De oude kas (bj 2^e helft 20^e-eeuw)

Bruggen:

- B1 Toegangsbrug naar het voorplein (18^e-eeuw)
- B2 Brug in het vijverpark (21^e-eeuw)
- D Dammen (20^e-eeuw)

Terreininrichting paardenhouderij

- P1 Houten hekwerk
- P2 Paardenbak
- P3 Longeercirkels
- P4 Paddocks met afrasteringslinten

Tuinsieraden

- T1 Beeldengroep (18^e-eeuw)
- T2 Paardengraf (1858)

1. Archeologische resten van het huis Berkenrode

4. Koepel

7. Villa Berkenrode / voormalig Koetshuis

2. Herenhuis Berkenrode

5. Dubbele woning met poortje

3. Toegangspoort

6. Badhuisje

8. Kennel en houthok

9. Restanten het Boothuis

10. Voormalige tuinmanswoning

13. Paardenstal

16. Voormalige tuinschuur / 'de Bungalow'

19. De oude kas

11. Oude paardenstal

14. Voormalige koeienstal

17. Garage en berging tuinschuur

12. Lattenschuur

15. Tuinmuur

18. De nieuwe kas

B1 Toegangsbrug naar het voorplein

P1 Houten hekwerk

P4 Paddocks met afrasteringslinten

B2 Brug in het Vijverpark

P2 Paardenbak

T1 Beeldengroep

D Dammen

P3 Longeercirkels

T2 Paardengraf

3.2.6 Thema beheer en onderhoud

Berkenrode wordt beheerd door één (terrein)beheerder in vaste dienst (1fte). De beheerder wordt ondersteund door een vrijwilliger, die hem één dag in de week assisteert bij de werkzaamheden in de tuin- en parkaanleg. Ook leden van de familie Van Eeghen helpen op vrijwillige basis mee, voornamelijk in de Moestuin en de tuin om de villa.

De beheerder coördineert al het beheer en onderhoud op de buitenplaats en heeft daarmee drie werkvelden:

- Onderhoudswerkzaamheden bouwkundige elementen (ca. 2 dagen in de week);
- Onderhoudswerkzaamheden tuin- en parkaanleg (ca. 3 dagen in de week);
- Werkzaamheden voor de paardenhouderij (dagelijks).

Het huidige onderhoud van de tuin- en parkaanleg vindt met name plaats op bosbouwkundige grondslag. Gezien de beperkte tijd die de terreinbeheerder heeft vinden ingrepen in de bosgebieden voornamelijk plaats in de vorm van maai- en opruimwerkzaamheden. Indien mogelijk vindt er dunning in de opgaande beplantingen plaats.

Op Berkenrode is een paardenhouderij met een capaciteit van 24 paarden gehuisvest. De paarden zijn niet in eigendom van Berkenrode maar particulier bezit. De eigenaren huren een plaats in één van de twee stalgebouwen op het terrein. Hiernaast mogen ze gebruik maken van diverse opslagruimtes rondom de Weiden.

De huidige paarden die op Berkenrode zijn gestald, zijn allemaal met 'pensioen'. De reden hiervoor is dat Berkenrode geen verbinding heeft met de paardenroutes in de omgeving. Jongere paarden zouden vanaf deze locatie gezien onvoldoende bewegingsruimte hebben. De voorzieningen en paden de tuin- en parkaanleg voor wandelingen, bieden echter voldoende bewegingsruimte aan de 'gepensioneerde' paarden.

De weilanden zelf zijn voor de paardenhouderij afgezet met diverse soorten afrasterlinten en poorten, in de Voorweide is recent langs de oprijlaan een robuust houten hek geplaatst. De paarden worden verzorgd door hun particuliere eigenaren, maar worden ondersteund in hun werkzaamheden door de terreinbeheerder. De terreinbeheerder doet diverse werkzaamheden t.b.v de paardenhouderij, met als voornaamste taak de paarden iedere dag van de stalling naar de weilanden en paddocks brengen.

Bovenstaande aanpak van het beheer is, ondanks de grote inzet van de beheerder, niet voldoende voor een als Rijksmonument beschermde historische buitenplaats met een grote collectie bouwwerken en een tuin- en parkaanleg in landschapsstijl. Berkenrode heeft hierdoor achterstallig onderhoud opgelopen en een rommelige uitstraling gekregen.

3.3 Uitwerking in deelgebieden

Buitenplaats Berkenrode ligt met het hoofdhuis en de directe omgeving op een oeverwal. De tuin- en parkaanleg is gesitueerd in de polder (veenweide). Hierbinnen zijn gebieden te herkennen met een duidelijke eigen identiteit en ruimtelijke opbouw. De aanleg van het plangebied kan hierdoor worden onderverdeeld in vijf deelgebieden. Deelgebied Vijverpark vormt de kern van de aanleg rondom de grote vijver en villa Berkenrode. Deelgebied Voorweide wordt gevormd door de grote weide met omringende beplanting en de entree vanaf de Herenweg vormt het visitekaartje van de buitenplaats. Het deelgebied Bospark omvat de gehele westelijke bosstrook langs de Leidsevaart. Deelgebied Moestuin omvat de moestuin gelegen tussen de Voorweide en de weilanden. Deelgebied Weiden omvat de sinds 1658 bij de buitenplaats behorende weilanden aan de zuidzijde.

Tuin van het Koetshuis

Doorzicht over de vijver richting de Voorweide, links van het doorzicht het eiland

Oever van de vijver aan de noordzijde

3.3.1 Deelgebied Vijverpark

Historische ontwikkeling

Het deelgebied Vijverpark vormt van oudsher de kern van Berkenrode sinds de ontginning van het gebied in de 13^e eeuw. In ieder geval vanaf de 15^e eeuw bevond zich hier een omgracht huis. In de 17^e eeuw ontwikkelde deze kern zich tot een aanleg waarvan de structuur sterk bepaald was door de natte omstandigheden en de middeleeuwse verkaveling. In 1658 vond een grote transformatie van het huis en de aanleg plaats in Hollands-Classiciistische stijl. Omstreeks 1715 werd deze aanleg nog verder verfraaid met twee identieke en symmetrische geplaatste bouwhuizen op het plein voor het huis.

Het deelgebied Vijverpark krijgt zijn huidige aanzien bij de transformatie van de geometrische aanleg naar een aanleg in landschapsstijl, in de periode 1799-1801. De huisgracht wordt vergraven tot een uitgestrekte slingervijver omgeven door slingerpaden. Het huis Berkenrode wordt gesloopt en het herenhuis van Westerduin wordt in gebruik genomen als hoofdhuis. Op het voorplein wordt het noordelijke bouwhuis afgebroken. Het zuidelijke bouwhuis blijft in gebruik als koetshuis en oranjerie. Ten zuiden van het koetshuis wordt een tuinmanswoning gebouwd die als uitstulping binnen de moestuingracht wordt aangelegd.

In 1901 wordt het koetshuis sterk verbouwd en vergroot. In 1903 wordt het koetshuis uitgebreid met een oranjerie en tuigenkamer en de wasplaats voor koetsen.

In of kort voor 1926 wordt het Vijverpark geheel gereorganiseerd waarbij het slingerpadenstelsel wordt versoberd tot één rondgaande wandeling. De tuinmanswoning ontwikkelt zich in deze periode tot boerderij met erf schuren.

In 1932 wordt het koetshuis wederom verbouwd, ditmaal tot de huidige villa Berkenrode en vormt sindsdien het hoofdhuis van de eigenaren van Berkenrode.

Actuele situatie

Het Vijverpark wordt omsloten door de sloot in het noorden, een sloot langs de bebouwde kom in het oosten, de voorweide en moestuin in het zuiden en de weiden in het westen. Voornaamste elementen zijn het (park)bos, de grote vijver en de diverse woningen en stallen.

In het (park)bos ligt het padenstelsel grotendeels op de oorspronkelijke locatie. Het bos bestaat voornamelijk uit opslag met een aantal oude structuurbomen die door de druk van opslag in slechte conditie verkeren. Een deel van de afgestorven bomen ligt omgehaald in het bos. Door de dichtheid in het bos is de vijver en de sloot aan de oostkant slecht beleefbaar. Het pad langs de vijver in het noordoosten biedt zicht op het huis en op de Voorweide. De zichtlijn op de Voorweide is echter vrij smal door opslag en uitgegroeide sierheesters.

De vijver in het Vijverpark volgt nog de oorspronkelijke oeverbelijning. De oevers hebben geen beschoeiing. De oever is op het moment op een aantal punten weggeslagen door beheeringrepen en / of afkalving.

Het Koetshuis is omgeven door diverse groepen sierheesters en plantenborders. Tussen de beplanting in het westen zijn drie beelden(groepen) geplaatst. In het gazon staan twee doelpalen en een trampoline. In het noorden van de tuin ligt de vijver en een sterk verruigde bosrand. Ten

oosten van het Koetshuis is een stuk bos dat momenteel wordt gebruikt als opslag van kaphout, dit geeft een rommelig aanzien vanaf de oprijlaan. In het zuiden is een sierheestergroep aangelegd met daarin een rozenboog.

De weg die de vanaf de oprijlaan doorloopt richting deelgebied de Weiden is sleets en heeft op diverse locaties kuilen.

De boerderij (voormalige tuinmanswoning) wordt verhuurd aan particulieren. De tuin van het huis is achterstallig in onderhoud en oogt onverzorgd.

Het stallen- en opslagcomplex in het noordwesten van het Vijverpark wordt gebruikt voor opslag en heeft een rommelige uitstraling.

Analyse en interpretatie

De transformatie van de geometrische aanleg naar een aanleg in landschapsstijl tussen 1799-1801 is in opzet beeldbepalend voor de huidige inrichting van het deelgebied Vijverpark. In feite is de opzet van de vijver opzet zoals aangelegd in 1799-1801 intact aanwezig. De kaart van 1847 geeft een gedetailleerd beeld van deze aanleg in landschapsstijl. Met de reorganisatie voor 1926 wordt de aanleg van dit deelgebied versoberd. De rol van het Vijverpark verandert sterk met de verhuur vanaf 1932 en later de verkoop (1984) van het hoofdhuis en de verbouwing van het koetshuis tot nieuwe villa Berkenrode (ca. 1932).

Waardstelling

De tuinhistorische waarde van het deelgebied Vijverpark is in de actuele situatie **hoog**.

Zicht op de oprijlaan en het badhuisje vanaf de splitsing bij het Herenhuis

Uitzicht over het weiland richting het badhuisje

Solitaire bomen langs de vijver aan de westzijde

3.3.2 Deelgebied Voorweide

Historische ontwikkeling

De gronden van het deelgebied Voorweide behoorden in 1644, met uitzondering van de toegangslaan, nog niet tot het grondbezit van Berkenrode. In 1683 bestaat het deelgebied uit de nieuwe oprijlaan en vier percelen en aan de noordzijde. De twee westelijke percelen, een weiland en een boomgaard, langs de oprijlaan van Berkenrode behoren dan inmiddels tot het grondbezit van Berkenrode. De twee noordelijke percelen zijn in gebruik als weiland en behoren tot het grondbezit van Westerduin. Met de aankoop van Westerduin in 1762 door de eigenaar van Berkenrode komt het gehele deelgebied aan Berkenrode.

Het deelgebied Voorweide krijgt zijn huidige aanzien bij de transformatie van de geometrische aanleg naar een aanleg in landschapsstijl, in de periode 1799-1801. De oprijlaan wordt vervangen door een nieuwe oprijlaan, de huidige gebogen beukenlaan. De vier percelen worden omgevormd tot een grote parkweide gestoffeerd met enkele boomgroepen en solitaire bomen. De parkweide krijgt gebogen contouren en een omgaand wandelpad. Aan de westzijde wordt een vijverarm van de grote vijver aangelegd die tot in het weiland doorloopt. Aan de nieuwe oprijlaan wordt een badhuisje gebouwd met een ovaal badkom annex vijver.

Voor 1926 is de vijverarm gedempt. In de tweede helft van de 20^e eeuw is de Voorweide in gebruik genomen als paardenweide en het badhuisje met aanbouwen als paardenstal. De omwandeling om de Voorweide en langs de grote vijver is in deze periode deels verdwenen en onderbroken geraakt.

Actuele situatie

Dit deelgebied wordt omsloten door de grote vijver in het noorden, een sloot langs de bebouwde kom in het oosten, het hoofdhuis en bebouwing aan de Herenweg in het zuiden en de moestuin in het westen. De Voorweide bestaat voornamelijk uit weidegebied voor paarden, de oprijlaan en een stuk bos aan de oostzijde.

De oprijlaan van de poort naar de omgeving van het Koetshuis is een van de beeldbepalende beplantingselementen van het park, maar verkeerd momenteel is sleetse toestand. In de (half) verharding zijn veel kuilen ontstaan. De huidige beuken in de laan zijn omstreeks 1926 aangeplant. De vitaliteit van de laanbomen gaat zichtbaar achteruit. Op diverse plekken is de laan ingeboet met jonge beuken en eiken waardoor de uniformiteit van de laanbeplanting deels verloren is gegaan.

De parkweide is met afrasteringslinten verdeeld in paddocks voor zeven paarden. Het badhuisje is in gebruik als stal. Het badhuisje is daarvoor aan de achter- en zijkant vergroot met geïmproviseerde aanbouwen. In de weide staan een aantal oude solitaire bomen. Deze bomen verkeren grotendeels in slechte staat.

Aan de noordzijde van de Voorweide ligt een strook parkbos met een wandelpad. Het pad grotendeels nog op zijn oorspronkelijke plek maar loopt dood op een afgesloten poort bij het herenhuis. Het bos bestaat voornamelijk uit opslag met een aantal oude structuurbomen die door de druk van het opslag in slechte conditie verkeren. In de noordwestelijke hoek is een

moerasachtige deel in het bos op de plaats van de gedempte vijverarm. Door de uitgegroeide beplanting en opslag is de weide voor een groot deel vanaf het pad slecht beleefbaar. Dit pad loopt dood bij een hek vlakbij het hoofdhuis.

Het Koetshuis en de vijver zijn vanaf de oprijlaan amper zichtbaar.

Analyse en interpretatie

De transformatie van de geometrische aanleg naar een aanleg in landschapsstijl tussen 1799-1801 is in opzet beeldbepalend voor de huidige inrichting van het deelgebied Voorweide. In feite is de gehele opzet zoals aangelegd in 1799-1801 nog op hoofdlijnen intact aanwezig en slechts op onderdelen verschaald of zoals het omgaande deels wandelpad en de vijverarm geheel verdwenen. De kaart van 1847 geeft een gedetailleerd beeld van deze aanleg in landschapsstijl.

In eerste instantie vormde de Voorweide de visuele verbinding tussen het hoofdhuis huis aan de Herenweg en het Vijverpark. Met de verhuur vanaf 1932 en later de verkoop (1984) van het hoofdhuis en de verbouwing van het koetshuis tot nieuwe villa Berkenrode (ca. 1932) veranderde de rol van de Voorweide. De Voorweide en de gebogen oprijlaan vormen sindsdien de oprijlaan naar en beeldbepalende entree naar villa Berkenrode.

Uniek voor Nederlandse buitenplaatsen is de aanwezigheid van een badhuisje van rond 1800 in combinatie met een badkom. Vrijwel zeker is het badhuisje het oudste nog bestaande badhuisje op een buitenplaats.

Waardstelling

De tuinhistorische waarde van het deelgebied Voorweide is in de actuele situatie **hoog**.

Sloot op de grens van het Vijverpark

Oude beukenlaan met het graf van Coco

Bospad langs de Leidsevaart

3.3.3 Deelgebied Bospark

Historische ontwikkeling

Het oudste gedeelte van het deelgebied Bospark is in 1658 aangelegd als onderdeel van de aanleg in Hollands-Classicistische stijl tussen de dan nieuw gegraven Leidsevaart en een oudere in 1644 al aanwezige waterstructuur (de huidige sloot die de grens vormt met het Vijverpark). Het geheel bestond uit twee rechthoekige door sloten omgeven percelen hakhout. Tussen beide percelen, in de as van het huis werd de aanleg van het Bospark doorsneden door de centrale as met zicht op de Leidsevaart. Hier bevond zich tevens een theekoepel. Het gebied ten zuiden hiervan bestond nog uit weilanden en werd aan de zuidzijde begrensd door de Jan Lottenlaan.

Na de aankoop van Duin en Vaart in 1743 en het betrekken van het terrein van deze buitenplaats bij Berkenrode vormde dit zuidelijke gedeelte de schakel tussen beide parkdelen. Vermoedelijk zal in of kort na 1743 deze weilanden bij de aanleg zijn betrokken.

Tussen 1799 en 1801, bij de transformatie van de geometrische aanleg naar een aanleg in landschapsstijl, kreeg het Bospark een geheel nieuwe inrichting met slingerpaden en -lanen en werd de Jan Lottenlaan opgeheven.

Het Bospark werd in de tweede helft 19e eeuw verkleind nadat de gronden van het voormalige Duin en Vaart tot landbouwgronden werden omgezet.

In of kort voor 1926 werd het Bospark gereorganiseerd waarbij het padenstelsel werd ingekrompen tot voornamelijk een rondgaande slingerlaan met hakhout als onderbeplanting. Het Bospark liep in W.O. II ernstige schade op door het opspuiten van zand in een strook over de gehele lengte van de Leidsevaart waarmee een groot deel van de slingerlaan en beplanting verloren ging. Toen is ook de huidige accidentatie ontstaan. Na de oorlog is de slingerlaan in een gewijzigde vorm als bospad her aangelegd. Bij de herplant van dit deel van het Bospark na W.O. II is populier gebruikt om snel weer opgaande beplanting te realiseren.

Actuele situatie

Het Bospark ligt aan de noordzijde van Berkenrode tussen de deelgebieden het Vijverpark, de Weiden en de Leidsevaart in. Deelgebied Bospark bestaat volledig uit bos met restanten van een slingerlaan.

Het bos bestaat voornamelijk uit bomen jonger dan 50 jaar met een aantal oude structuurbomen (ouder dan 80 jaar) die door de druk van de jonge beplanting in slechte conditie verkeren. De categorie bomen met een ouderdom tussen de 50 en 80 jaar ontbreekt vrijwel geheel. Langs de Leidsevaart staan een aantal overjarige populieren waarvan de conditie onbekend is. In het bos is weinig tot geen onderbegroeiing. De kruidenlaag bestaat voornamelijk uit de bosanemoon en sneeuwkllokje.

Langs de sloot, op de grens van het Vijverpark, zijn restanten te vinden van een eikenslengerlaan.

Langs de Leidsevaart is het terrein opgehoogd en voorzien van een nieuw pad. De overige paden volgen de oorspronkelijke structuur maar zijn sleets.

Vanaf de beukenlaan langs deelgebied de Weiden zijn diverse zichtlijnen over deze weiden en de omliggende sloten. Vanaf de overige paden zijn de vijver en diverse sloten weinig tot slecht beleefbaar.

Analyse en interpretatie

Het huidige Bospark is in meerdere fasen ontstaan. Van oudsher vormde dit deelgebied een belangrijke rol in de aanleg gezien de ligging aan de Leidsevaart en de centrale as die het deelgebied doorsneed. De transformatie van de geometrische aanleg naar een aanleg in landschapsstijl tussen 1799-1801 is in opzet beeldbepalend voor de huidige inrichting van het deelgebied. De kaart van 1847 geeft een gedetailleerd beeld van deze aanleg in landschapsstijl.

Het deelgebied Bospark heeft door de in W.O. II aangerichte schade aan beplanting en lanen en het met het opspuiten van het zand ontstane reliëf deels zijn oorspronkelijke karakter en opzet verloren. Na W.O. II is de aanleg van Bospark als parkdeel letterlijk steeds verder buiten beeld geraakt en verbost. De wens om de spoorlijn Haarlem-Leiden buiten beeld te houden heeft hierbij tevens een rol gespeeld.

Momenteel vormt het Bospark een apart onderdeel van Berkenrode en vertoont weinig samenhang met de rest van de parkaanleg. Desondanks is de aanleg op hoofdlijnen nog aanwezig en een in potentie samenhangend onderdeel van het gehele park.

Waardstelling

De tuinhistorische waarde van het deelgebied Bospark is in de actuele situatie **positief**.

Boomgaard met rondom hagen

De tuinmuur met op de achtergrond villa Berkerode

De onderhoudsstrook aan de oostzijde en de hoge haag die het zicht op de omliggende huizen te blokkeert

3.3.4 Deelgebied Moestuin

Historische ontwikkeling

De weilanden waarop de moestuin is aangelegd behoorden tot 1658 bij de hofstede Knapenburg. In 1658 werden de weilanden aangekocht door Hendrik van Alkemade, eigenaar van Berkenrode. Sindsdien behoren zij tot het bezit van Berkenrode.

Tussen 1799 en 1801, bij de transformatie van de geometrische aanleg naar een aanleg in landschapsstijl, kregen deze weilanden een nieuwe bestemming. Het westelijke gedeelte kreeg een aanleg als parkbosje met slingerpaden. Het oostelijke gedeelte werd ingeplant als boomgaard. Het geheel was geheel omgracht. De tuinmanswoning (huidige boerderij in deelgebied Vijverpark) lag als een uitstulping aan de westzijde binnen deze omgrachting.

Langs de noordwestzijde van dit apart omgrachte terrein stond in 1818, gezien de weergave op het Kadastraal Minuut Plan, vermoedelijk al de huidige tuinmuur. De inrichting van het westelijk deel als moestuin komt voor het eerst voor op de kaart uit 1847. Deze kaart geeft een goed beeld van de indeling van de moestuin vanaf het midden van de 19e eeuw.

De inrichting van de moestuin is gedurende de tweede helft 19e eeuw en 20e eeuw meermaals gewijzigd. In de 19e eeuw is de huidige oude kas gebouwd.

Voor 1926 is aan de westelijke zijde ter hoogte van de tuinmanswoning een deel van de gracht om de moestuin gedempt. Omstreeks 1926 was vrijwel de gehele moestuin in gebruik als boomgaard. In de tweede helft van de 20e eeuw is een schuur in de moestuin verbouwd tot bungalow en zijn in de zuidoosthoek twee langeercirkels aangelegd. In het begin van de 21e eeuw is een tweede nieuwe kas gebouwd.

Actuele situatie

Deelgebied de Moestuin wordt omsloten door de deelgebieden de Weiden, het Vijverpark, de Voorweide en de omliggende woonwijken. De moestuin bestaat uit meerdere onderdelen:

- De tuinmuur en hoge hagen;
- Hoofdpad in verlengde van de poort in de tuinmuur;
- Moestuinvakken;
- Oude kas;
- Moderne kas;
- Vak met ecologische tuininrichting;
- Bungalow met omhaagde tuin en garage/berging;
- Boomgaard;
- Toegangsweg die de moestuin en de bungalow ontsluit;
- Een vak met twee langeercirkels voor de paarden met struweel in de zuidoosthoek.

De moestuin is in zijn huidige situatie sterk gesegmenteerd waardoor samenhang tussen de verschillende onderdelen weinig tot niet beleefbaar is.

Analyse en interpretatie

Op de kaarten uit 1644 en 1683 is niet direct een moestuin herkenbaar in de aanleg van Berkenrode. De eerst weergegeven moestuin is zichtbaar op de vogelvuchtgravure uit ca. 1715. Deze moestuin lag de moestuin op de locatie van de huidige boerderij en stallen. Bij de transformatie van de parkaanleg in landschapsstijl in de periode 1799-1801 is de moestuin vermoedelijk verplaatst naar het gebied 'Overtuin' aan de overzijde van de Herenweg (nu niet meer in bezit). De moestuin is kort voor het midden van de 19e eeuw op de huidige locatie aangelegd. De kaart van 1847 geeft een goed beeld van de indeling van de moestuin vanaf het midden van de 19e eeuw. De hoofdopzet van de moestuin wordt tot op heden hierdoor bepaald. De invulling van de verschillende delen van de moestuin is inde loop der tijd aangepast. De tuinmuur langs de west- en noordzijde zijn vermoedelijk al ouder. De hagen aan de zuidzijde van de moestuin zijn onderbroken waardoor er zichten op deelgebied Weiden zijn ontstaan.

Waardstelling

De tuinhistorische waarde van het deelgebied Moestuin is als *structuur*, (de rechthoekige vorm, resterende omgrachting en tuinmuur) in de actuele situatie **hoog**

Nb. De huidige *inrichting* is in de actuele situatie sterk gesegmenteerd en bevat veel recente elementen zoals een wild bosje, een bungalow met tuin, langeercirkels etc.. De tuinhistorische waarde van de inrichting van het deelgebied Moestuin is grotendeels **indifferent**.

Aan de oost- en zuidkant omsloten met een struweel

Afrasteringslinten creëren diverse paddocks op het terrein

Zicht op de voormalige koeienstal met diverse soorten hekwerken

3.3.5 Deelgebied Weiden

Historische ontwikkeling

De weiden behoren tot de oudste nog intacte ontginningsstructuren en komen al voor op een kaart uit 1591. De gronden waren toen in gebruik als weiland. Oorspronkelijk werden de weilanden aan de zuidzijde begrensd door de Jan Lottenlaan. Tot 1658 behoorden de weilanden bij de hofstede Knapenburg. In 1658 werden de weilanden aangekocht door Hendrik van Alkemade, eigenaar van Berkenrode. Sindsdien behoren zij tot het bezit van Berkenrode. Tot in de 20^e eeuw bleef het gebruik ongewijzigd. In 1961 is een paardenstal gebouwd op het meest westelijke weiland ter hoogte van de schuren van de voormalige tuinmanswoning. Vanwege de aanleg van een woonwijk aan de zuidzijde van Berkenrode grenzend aan de weilanden is hier in de tweede helft 20^e eeuw een afscherpende strook opgaande beplanting aangebracht. Tegenwoordig zijn de weiden ingericht als paddocks voor paarden.

Actuele situatie

Het deelgebied Weiden wordt omsloten door de deelgebieden Moestuin, Vijverpark, Bospark en de woonwijk ten zuiden van dit deelgebied.

In het deelgebied staan 17 paarden en de voormalige koeienstal. Andere stallen bevinden zich in het deelgebied Vijverpark. Het deelgebied wordt doorkruist met diverse afrasteringslinten. Het weiland is te nat voor paarden waardoor regelmatig zand aangebracht wordt om de ondergrond op te hogen. Aan de oost- en zuidkant is het weiland afscherpend met een beplantingsstrook om het zicht op de woonwijk te blokkeren.

Het deelgebied is sterk omsloten, vanaf de weiden is alleen zicht op de naastliggende beukenlaan van het Bospark. Zicht op de Moestuin wordt geblokkeerd door de moestuinhagen. Zicht op het Vijverpark wordt geblokkeerd door de huidige bebouwing en de daaromheen liggende tuinen. Zicht over de weilanden zelf wordt op sommige punten onderbroken door recent aangebrachte bomen en heesters.

Analyse en interpretatie

De parcelering van de weiden behoort tot de oorspronkelijke middeleeuwse verkavelingspatronen. Ook het grondgebruik is sinds in ieder geval 1591 ongewijzigd. Sinds 1658 vormen de weilanden onderdeel van Berkenrode. De weiden vormen tot op heden het minst gewijzigde en meest oorspronkelijke onderdeel van de buitenplaats. De weilanden vormen een uiterst zeldzaam open en ruimtelijk onderdeel van een buitenplaats binnen een sterk verstedelijkte omgeving. In de loop van de 20^e eeuw is door het gebruik van dit deelgebied ten behoeve van paarden verrommeld en sleets geworden.

Waardstelling

De tuinhistorische waarde van het deelgebied Weiden is in de actuele situatie **hoog**.

4. MASTERPLAN

4.1 Toekomstvisie buitenplaats Berkenrode

De visie van Stichting Berkenrode op de toekomst voor de buitenplaats Berkenrode bevat drie centrale elementen:

1. Berkenrode continueren als 'familie-buitenplaats'; een verbindende factor voor een groeiende familie die inmiddels meerdere generaties omvat;
2. Het gebruik van Berkenrode continueren als een letterlijke 'buitenplaats' om los te komen van de drukte van alledag; de buitenplaats is een actieve beleefplek voor landelijke rust, buiten-zijn, kunst, muziek, natuur, erfgoed, bezieling, tuinen en paarden;
3. Het beheer van Berkenrode continueren met een solide economische basis en gezonde financiële balans, zodat de toekomst van de buitenplaats wordt geborgd als Rijksmonument, grote groene enclave en natuurrijk parkgebied in Heemstede.

Deze drie punten zijn vertaald in een concreet plan van aanpak.

Villa Berkenrode:

- Villa Berkenrode biedt als hoofdhuis van de buitenplaats ruimte voor familiebijeenkomsten en bijeenkomsten op het gebied van muziek, kunst, cultuur en bezieling.

Herstellen en versterken van de tuin- en parkaanleg:

- Verbeteren kwaliteit als bos- en natuurgebied;
- Versterken van de belevingskwaliteit;
- Verbeteren en versterken van de historische aspecten van de tuin- en parkaanleg;
- Verbetering van het beheer en onderhoud in het algemeen (een netter beeld, het verjongen van het bomenbestand etc.).

Herstellen en versterken van de bouwwerken:

- Verbetering van kwaliteit en onderhoud van de (beschermd) bouwwerken;
- Saneren van verschillende niet beschermd en overcomplete gebouwen (zoals bijv. de vml. Koeienstal);
- Inpassen van drie nieuwe woningen, zodat deze op een vanzelfsprekende en onopvallende wijze onderdeel worden van het gebouwenensemble en de aanleg op Berkenrode.

Herstellen en versterken van de ruimtelijke samenhang tussen de verschillende onderdelen van de buitenplaats:

- Tegengaan van de actuele verrommeling van de buitenplaats door het versterken van de ruimtelijke identiteit en belevingswaarde van de verschillende deelgebieden (bijv. de weiden echt open maken etc.);
- Behouden en versterken van de ruimtelijke eenheid van het herenhuis aan de Herenweg en de achterliggende buitenplaats;
- Bewaken landelijke rust en beslotenheid van de historische buitenplaats in een sterk verstedelijkte omgeving, door het in stand houden en versterken bestaande beplantingsranden die het zicht op de omliggende woongebieden belemmeren.

Verbetering paardenhouderij:

- beter inpassen van de voorzieningen voor de paarden in de aanleg van de buitenplaats door middel van beeldregie (uniformeren afrasterlinten [donkere kleur] en palen, voer- en drinkbakken, betere afspraken m.b.t. mestverwerking en opslag etc.);
- het concentreren van de diverse voorzieningen voor de paardenhouderij op een centraal terrein bij de paardenstal. Hierdoor wordt enerzijds het park gevrijwaarde aan een overdaad aan paarden gerelateerde elementen tevens een efficiency-slag in het beheer en onderhoud);
- saneren niet gebruikte (en niet beschermd) stallen (o.a. de voormalige Koeienstal en de recente aanbouwen aan het badhuisje);
- het vergroten van de huidige paardenstal zodat deze plaats biedt aan de huidige 24 paarden;
- beeldkwaliteit verbeteren van de paddocks en andere voorzieningen.

Verruimen openstelling:

- Berkenrode is niet dagelijks opengesteld voor het publiek vanwege de kwetsbaarheid van de tuin en parkaanleg als historische parkaanleg en natuurgebied en de privacy van de familie, de bewoners en hun gasten;
- De evenementen en bijeenkomsten in Villa Berkenrode en de tuin- en parkaanleg zijn toegankelijk voor genodigden.
- De openstelling voor het publiek wordt verruimd door middel van begeleidde rondwandelingen, deelname aan open monumentendag etc. zoals ook gebruikelijk op enkele buur-buitenplaatsen in Haarlem/Heemstede.

Versterken economische basis en streven naar een gezonde financiële balans:

- Stichting Berkenrode ziet zich gesteld voor een grote financiële opgave op het gebied van de instandhouding van de buitenplaats. Naast de investeringen die nodig zijn voor het wegwerken van achterstallig onderhoud en de gewenste kwaliteitsverbetering is ook de financiering van het dagelijks beheer en onderhoud een belangrijke randvoorwaarde voor het voortbestaan van de buitenplaats Berkenrode als Rijksmonument (complex historische buitenplaats), grote groene enclave en natuurrijk parkgebied in Heemstede;
- De inpassing van drie nieuwe woningen zal door middel van een jaarlijkse erfpachtcanon op de grond een belangrijke bijdrage leveren aan de balans;
- Stichting Berkenrode zal gebruik gaan maken van subsidieregelingen, die een bijdrage leveren aan de instandhouding van de buitenplaats (o.a. BRIM-groen subsidie).

4.2. Uitwerking Berkenrode als geheel

Het Masterplan beoogt een aantrekkelijk en duurzaam ruimtelijk raamwerk te realiseren, dat plaats biedt aan hedendaagse parkbeleving, natuurwaarden en creativiteit en tegelijkertijd de historische wortels van de tuin- en parkaanleg beter beleefbaar maakt.

Gekozen wordt voor het revitaliseren, herstellen, aanvullen en verjongen van de aanwezige aanleg, zodanig dat de ruimtelijke beleving, het horticulturele niveau en de cultuurhistorische aspecten een nieuwe impuls en toekomstwaarde krijgen.

In het Masterplan wordt niet gestreefd naar een gedetailleerde reconstructie van de aanleg naar een bepaalde periode in de ontwikkelingsgeschiedenis van de buitenplaats, maar ingezet op een grote kwaliteitsverbetering van de bestaande situatie in een nieuwe vorm en afwerking, met respect voor en in samenhang met de aanwezige monumentale waarden.

De ruimtelijke opzet en uitstraling die Berkenrode had in het midden van de 19^e eeuw, vormt een hoogtepunt in de ontwikkelingsgeschiedenis. Deze aanleg is gedocumenteerd op de gedetailleerde opmetingskaart van 1847 en is bepalend voor de huidige opzet en verschijningsvorm van de buitenplaats. Daarmee vormt deze periode wel een belangrijke inspiratiebron.

Omdat op een historische buitenplaats sprake is van een nadrukkelijke samenhang tussen alle aanwezige aspecten en factoren, wordt de uitwerking van het bovenstaande plan van aanpak tot een Masterplan opgevat als een integrale planopgave.

Het Masterplan wordt als volgt gepresenteerd. Eerst wordt het streefbeeld voor de buitenplaats als geheel omschreven. Daarna wordt dit streefbeeld toegelicht in deelaspecten:

- Beplantingen;
- Waterhuishouding;
- Wegen en paden;
- Bouwwerken;
- Beheer en onderhoud algemeen.

De realisatie van het Masterplan is een grote opgave waarvoor Stichting Berkenrode zich de komende jaren gaat inzetten. Het realisatietempo hangt af van vele zaken, niet in de minst de beschikbaarheid van financiën.

Een prioritering betreffende de uitvoering van het Masterplan en de eventuele detailuitwerkingen die nodig zijn zullen daarom in een later stadium worden uitgewerkt.

4.2.1 Streefbeeld Berkenrode als geheel

Resultaat van het Masterplan is een versterking van de aanleg van Berkenrode als een samenhangend geheel en een versterking van de uitstraling als historische buitenplaats. De buitenplaats vormt een grote en bijzondere **groene enclave in een sterk verstedelijkt gebied**, waarin veel ruimte is voor familie, buitenleven, kunst, natuur en erfgoed. Met het streefbeeld worden uitdagingen zoals de verjonging van het verouderde bomenbestand, het verbeteren van de actuele algeheel rommelige uitstraling en de wens voor het inpassen van de drie woningen integraal aangepakt. De belevingswaarde van de buitenplaats als geheel zal worden versterkt doordat van ieder deelgebied de ruimtelijke identiteit met specifieke maatregelen wordt versterkt (zie behandeling per deelgebied).

De verschillende deelgebieden van de buitenplaats: Voorweide, Vijverpark, Bospark, Moestuin, Weiden vormen in onderlinge samenhang een afgewogen ruimtelijke eenheid als een complete historische buitenplaats met hoofdhuis, een fraaie oude tuin- en parkaanleg en eeuwenoude weilanden. Het **herenhuis aan de Herenweg** zal hierbij, vanwege het beeldbepalende aspect zowel vanaf de Herenweg als vanuit het park, als een belangrijke eyecatcher worden betrokken.

De deelgebieden **Voorweide, Vijverpark en Bospark** vormen in onderlinge samenhang een parkaanleg in landschapsstijl. Bij de versterking van deze aanleg vormt het kaartbeeld uit 1847 een inspiratiebron, maar er wordt geen exacte reconstructie nagestreefd. De parkaanleg in Landschapsstijl krijgt een grote kwaliteitsimpuls met:

- Het verwijderen van rommel en ruigte;
- De aanplant van nieuwe (laan)bomen en (sier)heesters;
- Het uitgraven van een ontbrekend fragment van de historische vijver;
- De aanleg van nieuwe wandelpaden en het plaatsen een transparant hek om de Voorweide;
- Restauratie van de oorspronkelijke verschijningsvorm van het badhuisje als een fraaie, beeldbepalende folly.

In de deelgebied zal een afwisseling van lange zichtlijnen en romantische tafereelen zorgen voor dieptewerking en ruimtelijke verbinding. Door het park te beheren als een natuurlijk parkbos met een vijver en vele ecologische gradiënten zal ook het natuur aspect van de aanleg worden versterkt.

De **omgeving van de villa Berkenrode** krijgt een kwaliteitsimpuls door het verwijderen van opslag op de plaats van het voorplein uit de 18^e eeuw, zodanig dat de vijver met de archeologische resten van het in 1799 afgebroken hoofdhuis beter zichtbaar worden en als hoofdmoment in de parkbeleving wordt versterkt. Met de aanplant van nieuwe sierheesters bij de villa krijgt de tuin meer allure, belevingswaarde en wordt de privacy vergroot.

De **stallen en erfinrichting** in de omgeving van de voormalige boerderij/tuinderswoning worden integraal herzien en geschikt gemaakt voor de opvang van de 24 paarden (de bestaande capaciteit blijft gehandhaafd). Alle voorzieningen en de benodigde parkeerruimte worden

geconcentreerd op het erf naast de vergrootte paardenstal. De oude Koeienstal in het deelgebied Weiden wordt in samenhang hiermee gesloopt.

Het deelgebied **Weiden** zal nadrukkelijk bij de aanleg worden betrokken als een open weiland met een landelijke uitstraling. Door langs de buitenranden van het weiland een laarzenpad aan te leggen ontstaat er een nieuwe wandelroute met vergezichten over de weiden. Met de afbraak van de oude Koeienstal (ook vanwege asbest!) en de verwijdering van de opslag langs de rand van de paddocks zal de openheid van het weiland worden versterkt

De hoofdstructuur van het deelgebied **Moestuin** zal worden versterkt met een nieuwe invulling van de diverse vakken,. Daarbij ontstaat ruimte voor de inpassing van drie nieuwe woningen. De opzet en inrichting van de moestuin die is weergegeven op de kaart van 1847, vormt een belangrijk inspiratiebron voor deze nieuwe invulling. In het oostelijke deel van de Moestuin, in 1847 geheel was ingericht als boomgaard, wordt hierbij getransformeerd tot een gebied met 'wonen in de boomgaard'. De woningen worden ontsloten via een bestaande historische toegangsweg van de Orijlaan naar de Moestuin.

Omvang, sfeerbeeld en tuininrichting van deze drie nieuwe woningen worden zorgvuldig afgestemd op de sfeer van een moestuin/boomgaard en in een beeldkwaliteitsplan vastgelegd. Inbegrepen in deze herinrichting is ook dat de bestaande en verouderde Bungalow met bijbehorende garage/berging wordt gesloopt. De vrijgekomen plek krijgt een groene invulling (zie ook: Thema bouwwerken en Deelgebied Moestuin verderop in het plan).

Vanwege het omsloten karakter van de Moestuin heeft de wijziging van de invulling van dit deelgebied en de inpassing van drie nieuwe woningen in ruimtelijk opzicht weinig effect op de opzet en uitstraling van de buitenplaats als geheel.

Legenda

- Bos
- Struweel
- Laanbomen
- Solitaire bomen
- Boomgaard
- (Sier)heesters
- Hagen
- Moestuin
- Gazon

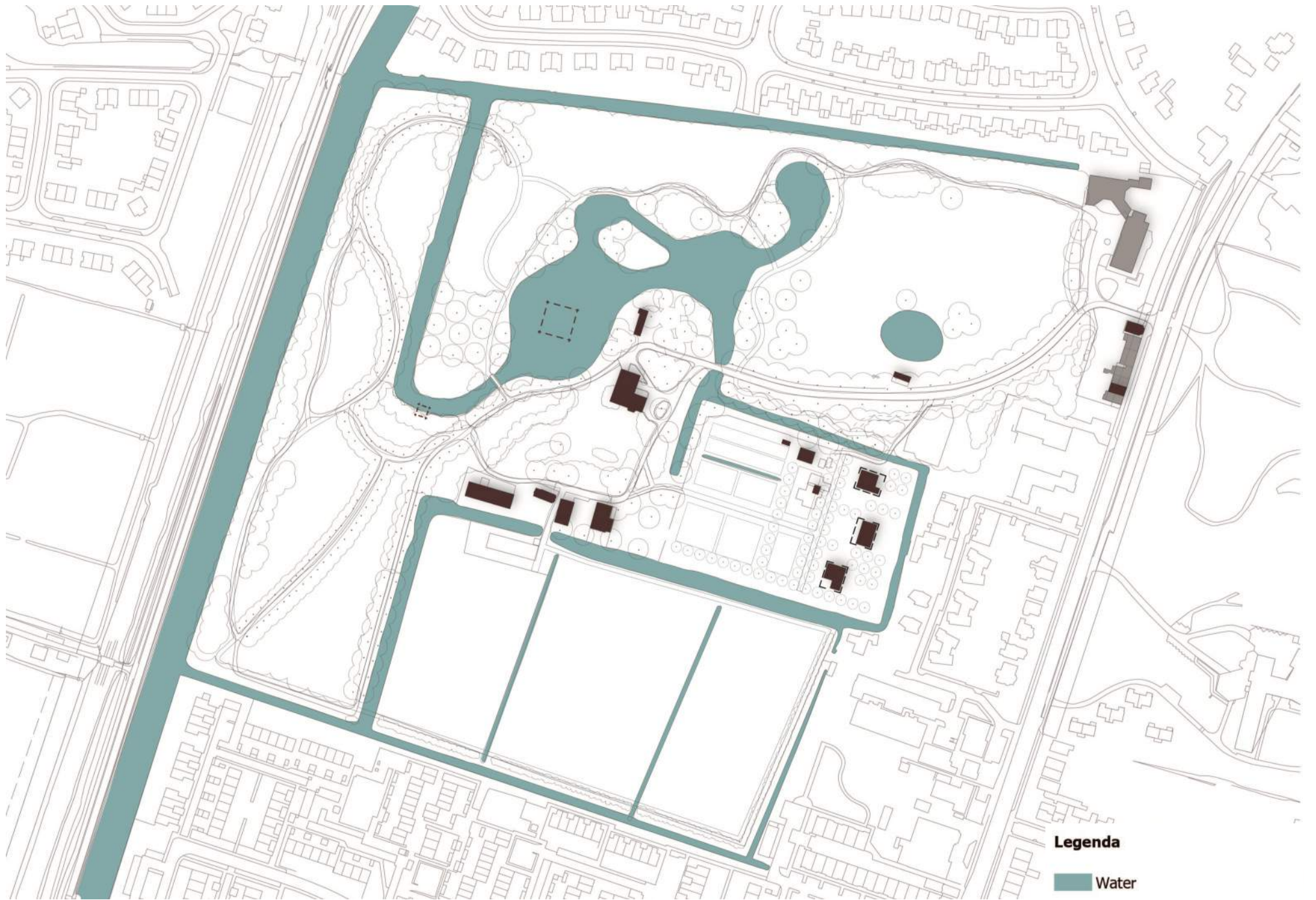
4.2.2 Thema beplantingen

Doel

De diversiteit van beplantingssoorten verhogen ten behoeve van de algehele beleving van de buitenplaats, met verschillende accenten per deelgebied, en ter bevordering van de natuurwaarde. Dit binnen een duurzaam kader gericht op de toekomst van de buitenplaats.

Aanpak

- Algehele kwaliteitsverbetering door middel van groot onderhoud;
- Verouderde bomenbestand geleidelijk verjongen: Het bomenbestand aanvullen en verjongen met als doel een gevarieerde leeftijdsopbouw om de kwaliteit van de buitenplaats in de toekomst te garanderen;
- (Sier)beplanting toepassen op de buitenplaats waarbij er per deelgebied verschillende nadrukken liggen:
 - o Vijverpark:
 - Parkbos met inheemse soorten;
 - Solitaire bomen in de bosrand. Voorbeeld sortiment: tamme kastanje, moeraseik, Amerikaanse eik, inlandse kers, tulpenboom, amberboom etc;
 - Solitaire bomen in gras. Voorbeeld sortiment: treurwilg, tamme kastanje, moeraseik, moerascipres, treurbeuk, vleugelnoot, sering etc.;
 - Sierheesters rondom de villa Berkenrode. Voorbeeld sortiment: magnolia, rhododendron, azalea, koekjesboom, kardinaalsmuts, kornoelje, broodboom etc.;
 - Kleurrijke heestersborders rondom de villa Berkenrode. Voorbeeld sortiment: sneeuwbal, azalea, vlinderstruik, struikspirea, sering, kornoelje, heesterrozen etc.
 - o Voorweide:
 - Parkbos met inheemse soorten;
 - Solitaire bomen in de bosrand. Voorbeeld sortiment: tamme kastanje, Amerikaanse eik, inlandse kers, tulpenboom, amberboom, sering etc.;
 - Oprijlaan: beuk
 - Solitaire bomen in het gras. Voorbeeld sortiment: vleugelnoot, tulpenboom, amberboom, moeraseik, etc;
 - Onderbegroeiing van diverse wintergroene en sierheesters. Voorbeeld sortiment: hulst, rhododendron, kornoelje, etc.
 - Solitaire heestergroep langs de bosrand. Voorbeeld sortiment: rododendron, sneeuwbal, kornoelje, heesterrozen en sering etc.
 - o Bospark:
 - Een natuurlijk parkbos met inheemse soorten;
 - Laanbomen van eik of beuk;
 - Onderbegroeiing van diverse wintergroene en sierheesters. Voorbeeld sortiment: hulst, rododendron, liguster, kornoelje, varens, etc.
- o Moestuin:
 - Leifruit tegen de tuinmuur, in een brede variëteit aan soorten;
 - Kleinfruit, groente- en moesgewassen en bloemen, in een brede variëteit aan soorten
 - Fruitbomen: hoog-, midden- en laagstam, in een brede variëteit aan soorten,
 - Privétuinen rond de nieuwe woningen: sfeerbeeld een boomgaardtuintuin (gesnoeide hagen, bloemenborders fruitbomen en veel gras / geen grote parkbomen, coniferen etc.).
- o Weide:
 - Open weidelandschap;
 - Elzenstruweel aangevuld met wintergroene (sier)heesters. Voorbeeld sortiment: els, hazelaar, hulst, meidoorn, kornoelje, liguster, vuilboom.
 - Aanplant Stinzenflora in de parkaanleg in Landschapsstijl; sneeuwkllokjes, crocus, narcissen etc. in diverse botanische en oude variëteiten.
 - Versterken en verbeteren van de natuurwaarden op het landgoed: door middel van het verlagen van de beheerintensiteit mogelijke locaties op de buitenplaats (bv. struweel in de Weiden een jaar later afzetten) en natuurlijke oevers met ruig gras.

Legenda

 Water

4.2.3 Thema water

Doel

Het doel is drieledig:

- Behoud en versterken van de huidige waterstructuur en –beleving in het park;
- Herstel van de omvang van de grote vijver (er ontbreekt een stuk zie kaart 1847 etc.);
- Verbeteren waterkwaliteit.

Aanpak

- Belevingswaarde en waterkwaliteit van de vijvers verbeteren (minder algen en kroos) door:
 - Het verwijderen van opslag van de oevers;
 - Het meer licht op de vijver door het verminderen van het aantal overhangende bomen op de oevers van de watergangen;
 - Vrijstellen bomen met sierwaarde op de oevers in de deelgebieden Vijverpark en Moestuin.
- Herstellen van de oeverlijn met als doel een bollend talud (conform de historische) situatie, waar mogelijk zonder beschoeiing;
- Uitgraven van de ontbrekende historische vijverarm;
- Herstellen contour van de historische badkom/zwembadvijver in de Voorweide.

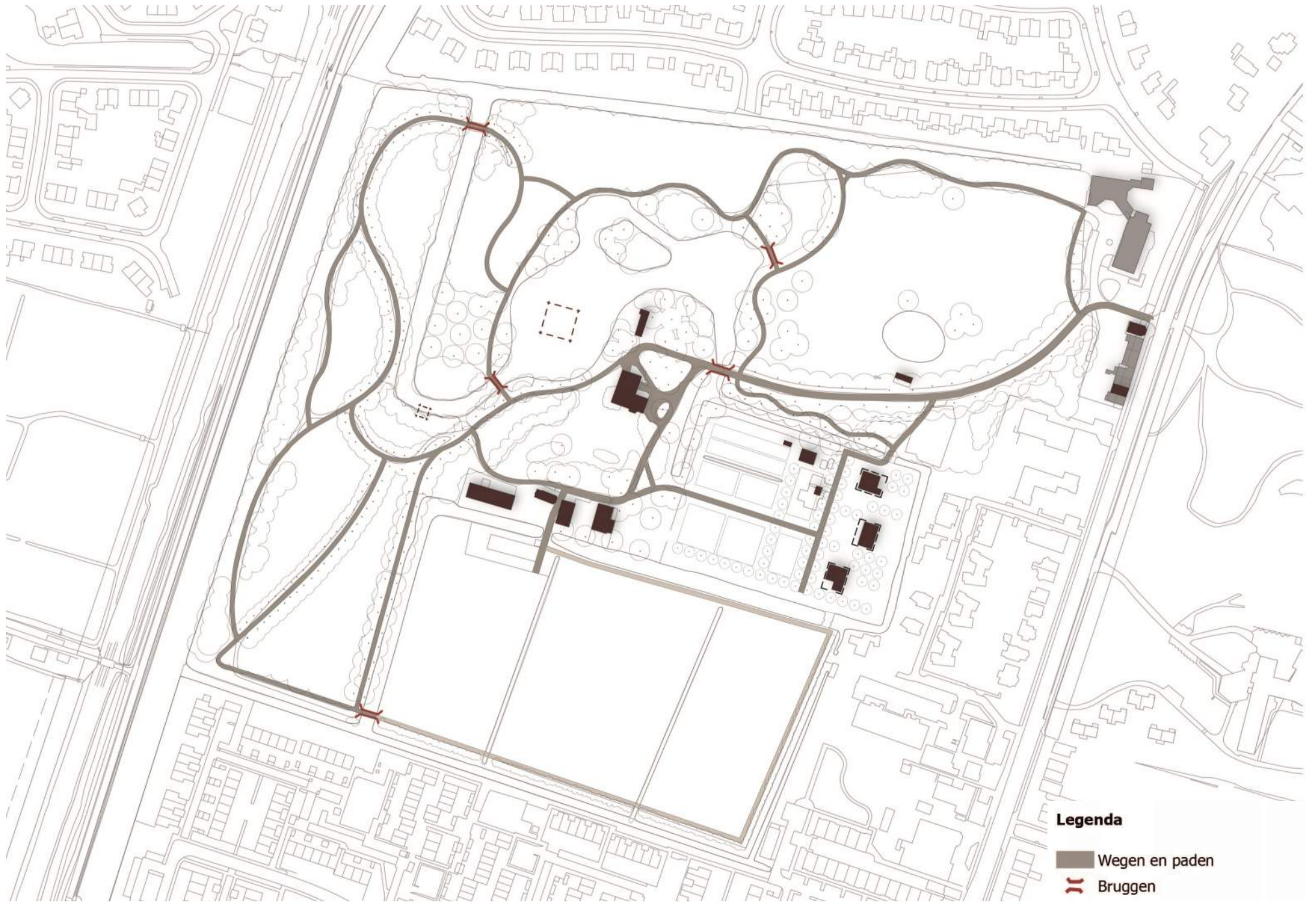
Referentiebeeld voor de oever van de vijver nabij villa Berkenrode (locatie: Dordwijk)

Referentiebeeld voor een oever met ruig gras en kruiden (locatie: Hofstede Sterreschans)

Referentiebeeld voor een oever in het Bospark (locatie: Groeneveld)

4.2.4 Thema verhardingen

Doel

Het doel is tweeledig:

- Verhogen van de kwaliteit van de bestaande wegen en paden met een nieuwe verharding (er zijn nu veel kuilen en modderplekken);
- Uitbreiden en verbeteren van de wegen- en padenstructuur ten behoeve van de beleving van de aanleg.

Aanpak

- De verharding van de Orijlaan, langs de villa Berkenrode en richting de Weiden herstellen;
- Alle wegen en paden door de parkaanleg in landschapstijl verbeteren met een nieuwe halfverharding;
- Verbeteren van de weg vanaf de Orijlaan richting de Moestuin ter ontsluiting van de nieuwe woningen
- Uitbreiden en verbeteren van de padenstructuur in verschillende deelgebieden:
 - Vijverpark: verbetering en uitbreiding van het huidige padenstelsel met halfverharding (beeld: zandpad), optimaliseren erfinrichting bij de paardenstal (voldoende ruimte voor: parkeren, opslag en mestcontainer);
 - Voorweide: verbetering en uitbreiding van het huidige padenstelsel met halfverharding (beeld: zandpad) als rondwandeling;
 - Bospark: heraanleg en versterken van het huidige padenstelsel met halfverharding (beeld: zandpad);
 - Moestuin: versterken van de padenstructuur (plannen nader uit te werken) en aanleg van een ontsluitingsweg voor de nieuwe woningen;
 - Weiden: aanleg van een Laarzenpad (beeld: graspad) ten behoeve van de rondwandeling om het weiland.

Referentiebeeld zandpad in het gras (locatie: Twickel)

Referentiebeeld zandpad oprijlaan (locatie: Twickel)

Referentiebeeld laarzenpad in de Weiden locatie: Bartimeus)

4.2.5 Thema bouwwerken

Doel

De gebouwen op Berkenrode en het gebruik daarvan zijn bepalende factoren in de beleving van de buitenplaats als geheel. Net als op vele andere historische buitenplaatsen is er op Berkenrode sprake van een ensemble van gebouwen waarin een hiërarchie in omvang, gebruik en uitstraling is te bespeuren. Tevens vormen de bouwwerken een belangrijke component in de financiële exploitatie van de buitenplaats, zowel qua kosten als baten. Het optimaliseren van het beheer en onderhoud en de aanpassing van de gebouwenstructuur (minder stallen, meer woonruimte) zal zorgen voor een betere en naar verwachting meer positieve balans van kosten en baten en versterkt daarmee de economische basis voor het voortbestaan van de buitenplaats.

Het beheer en onderhoud van de gebouwen zal op peil worden gebracht en de gebouwenstructuur zal op verschillende punten worden aangepast, met:

- Het optimaliseren van beheer en onderhoud van de bestaande, vaak cultuurhistorisch waardevolle en beschermde bouwwerken, zodat de cultuurhistorische waarde wordt geborgd en de gebouwen optimaal kunnen worden benut;
- Het saneren van de overcomplete, niet-beschermde bouwwerken, zoals voormalige Koeienstal (incl. asbest sanering), de recente stal-aanbouwen aan het badhuisje en de sterk verouderde Bungalow met woonbestemming in de Moestuin;
- Het inpassen van drie nieuwe woningen in de moestuin, die op een vanzelfsprekende en onopvallende wijze onderdeel worden van Berkenrode als geheel.

Een belangrijk randvoorwaarde of ambitie van Stichting Berkenrode is dat er met het Masterplan geen vergroting van het bebouwde oppervlak wordt nagestreefd, maar een heroverweging plaats vindt ten aanzien van de aard, de locatie en het gebruik en van de verschillende aanwezige gebouwen. Het is belangrijk dat daarbij de uitstraling van het gebouwenensemble op Berkenrode als geheel aan kwaliteit wint.

Gebouwen:	Eigendom	Bouwjaar	Actuele situatie (in m²)	Masterplan (in m²)
1 Archeologische resten van het huis Berkenrode	Ja	1799 afgebroken	Onbekend	Onbekend
2 Koepel	Ja	1802	125	125
3 Dubbele woning met poortje	Verhuur	18 ^e eeuw	90	90
4 Badhuisje	Ja	19 ^e eeuw	126	65
5 Villa Berkenrode / voormalig Koetshuis	Ja	1903	168	168
6 Kennel en houthok	Ja	2 ^e helft 20 ^e eeuw	128	128
7 Restanten het Boothuis	Ja	2 ^e helft 20 ^e eeuw	Onbekend	Onbekend
8 Voormalige tuinderswoning / boerderij	Ja	17 ^e eeuw	320	320
9 Oude paardenstal	Ja	1903	223	223
10 Lattenschuur	Ja	2 ^e helft 20 ^e eeuw	120	120
11 Paardenstal	Ja	2 ^e helft 20 ^e eeuw	240	415
12 Voormalige Koeienstal	Ja	2 ^e helft 20 ^e eeuw	517	-
13 Voormalige tuinschuur / 'de Bungalow'	Ja	2 ^e helft 20 ^e eeuw	152	-
14 Garage en berging tuinschuur / bungalow	Ja	2 ^e helft 20 ^e eeuw	67	-
15 De nieuwe kas	Ja	21 ^e eeuw	124	124
16 De oude kas	Ja	2 ^e helft 20 ^e eeuw	22	22
17 Nieuwe schuur			-	20
18 Nieuwe woning 1			-	180
19 Nieuwe woning 2			-	180
20 Nieuwe woning 3			-	180
Totale oppervlakte bebouwing			2422	2360

NB.1 Bij nr. 13 de voormalige tuinschuur / 'de Bungalow', is in het bestemmingsplan van de gemeente Heemstede een oppervlakte aangewezen voor woondoeleinden. Dit oppervlakte is zichtbaar op kaart 1 van het bestemmingsplan 'Landgoederen en groene gebieden'. De code is als volgt: W (dd) - Woondoeleinden, max. goothoogte 3m en max. bouwhoogte 7m. De oppervlakte op de kaart is 272 m².

NB.2 de daadwerkelijke oppervlakte van de bouwwerken is bij verschillende bouwwerken aanzienlijk kleiner dan de bouwvlakken zoals die in het bestemmingsplan zijn aangeduid.

Aanpak

Optimaliseren van het beheer en onderhoud van alle historische en beschermde bouwwerken:

- In het Masterplan staat de opzet van de gebouwenstructuur in relatie tot de opzet van buitenplaats als geheel centraal; een concreet plan voor het beheer en onderhoud van de bestaande en te behouden gebouwen zal later worden uitgewerkt.

Saneren:

- Afbraak van de Koeienstal (incl. asbestsanering);
- Afbraak stal-aanbouwen aan de het Badhuisje;
- Afbraak van de Bungalow in de moestuin met bijbehorende garage/berging;

n.b. In het huidige bestemmingsplan is er een voorziening om de Bungalow te vervangen door een nieuwe woning met een omvang twee bouwlagen. Hiervan wordt in het Masterplan afgezien!

Vernieuwing:

- Vergroting van de bestaande paardenstal, zodat deze geschikt is voor 24 paarden (de bestaande capaciteit, die nu verdeeld is over verschillende stallen);
- Inpassen van een cluster van drie nieuwe woningen in de Moestuin; de inpassingsstrategie en de beeldkwaliteit van de nieuwe woningen worden uitgewerkt in de paragraaf 'uitwerking moestuin';
- Bouw van een nieuwe (kleine) werkschuur in de Moestuin t.b.v. van onderhoud als moestuin, de locatie van de nieuwe schuur is gebaseerd op die van een verdwenen historische werkschuur, die wordt weergegeven op de kaart van 1847).

In de tabel met overzicht bebouwd oppervlak actuele situatie en streefbeeld (zie hiernaast), is te zien dat het totale bebouwde oppervlak op Berkenrode in het Masterplan niet zal toenemen.

Villa Berkenrode

Tuinmanswoning / de 'Boerderij'

Referentiebeeld voor nieuwe woningen in de moestuin (villa te Eefde, bouwjaar ca. 2000)

4.2.6 Thema beheer en onderhoud algemeen

Doel

Het beheer heeft als doel:

- De beschermde tuin- en parkaanleg in stand te houden en de kwaliteit te verbeteren;
- De tuin- en parkaanleg op eenvoudige wijze een verzorgde en parkachtige uitstraling te geven;
- Het bos beheren als parkbos met een samenspel van natuurwaarden, cultuurhistorie en parkbeleving;
- Een betere inpassing van de voorzieningen voor paarden (efficiënter qua tijdbesteding en minder opvallend aanwezig).

Aanpak

- Om bovenstaande beeld ten aanzien van de tuin- en parkaanleg te verwezenlijken zijn er meer manuren voor het groenbeheer nodig;
- Aanvraag BRIM-groen subsidie ter financiering van het groenbeheer van de als rijksmonument beschermde delen van de tuin- en parkaanleg;
- Instellen van een beeldregie voor de tuin- en parkaanleg per deelgebied en beplantingstype;
- Instellen van een beeldregie voor de paardenhouderij.

4.3 Uitwerking in deelgebieden

In deze paragraaf zullen alle deelgebieden die in hoofdstuk 3 behandeld zijn in een streefbeeld omschreven worden.

Referentiebeeld parkaanleg rond de grote vijver (locatie: Hofstede Sterreschans)

Referentiebeeld overgang tuin bij de villa naar de aanleg om de grote vijver (locatie: Dordwijk)

Referentiebeeld voor een heesterborder

4.3.1 Deelgebied Vijverpark

Het Vijverpark vormt het hart van de buitenplaats en heeft een fraaie tuin- en parkaanleg in landschapsstijl. Midden in het Vijverpark ligt villa Berkenrode met een grote tuin. Ten westen en noorden van de villa Berkenrode ligt de vijverpartij met daarachter een parkbos. In het park liggen verschillende plekken die belangrijk zijn in het 'buitenleven-gevoel' van de familie; zoals wandelmogelijkheden, een touwbrug over de vijver, een groot gazon voor evenementen en concerten etc.

Het Vijverpark is op te delen in vier verschillende subgebieden die elk hun eigen ruimtelijke identiteit en verschijningsvorm hebben. Deze gebieden worden hieronder elk apart besproken.

Parkbos rond de grote vijver

Het parkbos is een afwisselend open bosgebied om een fraaie vijverpartij. Over de vijvers zijn er diverse doorzichten op het omliggende park, villa Berkenrode en zelfs het herenhuis aan de Herenweg. Midden in de vijver verscholen onder het wateroppervlak liggen de restanten van de ruïne. De vijver heeft een natuurlijke oever met ruig gras (beheer als hooiland), in principe zonder beschoeiing.

Het pad om de vijver voert over een vernieuwde brug, die qua vormgeving is gebaseerd op een foto van deze brug uit ca. 1900; een licht gebogen brug met stalen leggers en houten dek. De nieuwe brug voegt zich harmonisch in de historische parkcompositie. De brug langs en over de herstelde vijverarm aan de noordoostzijde krijgt een vergelijkbare vormgeving.

Het bos heeft een open karakter met een diverse inheemse boomsoorten met diverse (sier) heesters als onderlaag. Door het bos slingert een bospad, dat de bezoeker langs alle parktaferelen voert. Op twee punten zijn de paden beplant als laan. Tussen de bosgebieden bestaat de beplanting uit ruig gras (beheer als hooiland) en diverse solitaire bomen en sierheestergroepen. Langs het water staan ook groepen (sier)heesters voor een afwisselende, ook botanisch interessante beleving van het park.

Villa Berkenrode

Villa Berkenrode is het huidige 'hoofdhuis' van de buitenplaats. Ten noordoosten van het huis bevindt zich het einde van de oprit met in het noorden de mogelijkheid tot parkeren voor de familie. Dit noordelijke gebied kenmerkt zich door diverse solitaire bomen in gras met op de kop groepen sierheesters die zorgen voor een afwisselende beleving van het park. Het huidige houthok doet tevens dienst als 'schilderstudio' voor de familie.

Ten zuiden van het huis wordt de gevel versiert met twee grote borders vaste planten. In het gazon zijn groepen sierheesters geplant. Deze laagblijvende sierheestergroep fungeert als achtergrond voor de drie beelden. Het gazon wordt omsloten door diverse groepen sierheesters, een hoge haag en de bosrand van het parkbos. De nieuwe heesterborder om het gazon is zodanig gesitueerd dat er zowel een geborgen sfeer ontstaat, als zichten zijn op de omringende parkaanleg. De heesterborder zorgt ook voor privacy ten opzichte van de verzorgers van de paarden.

Tuinmanswoning (voormalige boerderij)

De tuinmanswoning neemt een voorname rol in op de buitenplaats en is vanaf diverse plekken te zien. Het terrein van de tuinmanswoning heeft een landelijke uitstraling en is omsloten met een half hoge haag. De oostkant van dit gebied is een grasstrook, die een zicht biedt vanaf de brug van de Oproijlaan op het deelgebied Weiden.

Stallen en opslag

Dit terrein is functioneel ingericht ten behoeve van de paardenhouderij. Beide stallen zorgen voor afdoende ruimte voor de stalling van de paarden als wel de opslag van de benodigde gebruiksvoorwerpen. Tussen de stalling ligt een (half) verharding als parkeerplaats van auto's en aanhangers. Het westelijke deel van het terrein wordt omsloten door bos en diverse heesters.

Referentiebeeld zicht op het herenhuis gezien over de weide (locatie: Twickel)

Referentiebeeld pad langs de paardenweide (locatie: Twickel)

Referentiebeeld vanaf het pad over de vijver (locatie: Groeneveld)

4.3.2 Deelgebied Voorweide

Het deelgebied Voorweide is het eerste grote parktafereel dat de bezoeker beleefd na aankomst op de buitenplaats. De imposante gebogen oprijlaan met beuken voert de bezoeker naar de villa Berkenrode verderop in het park. De voorweide zelf is een grote parkweide met solitaire bomen en boomgroepen in diverse leeftijdscategorieën, de Badkom en het markante Badhuisje. De weide wordt beweide met paarden, die aan de parkcompositie als geheel een romantische, en landelijke toets geven. Het herenhuis aan de Herenweg en het gerestaureerde Badhuisje zijn een belangrijke bouwkundige eyecatchers in de parkcompositie.

Om de Voorweide is een nieuwe rondwandeling met de aanleg van twee nieuwe wandelpaden: langs de vijver en langs de haag die de parkeerplaats bij het herenhuis afschermt. Deze wandelroute is geïnspireerd op de wandel paden die zijn weergegeven op de kaart van 1847, maar is geen exacte reconstructie daarvan.

Het deelgebied bestaat uit vier verschillende subgebieden die elk hun eigen ruimtelijke identiteit en verschijningsvorm hebben.

Oprit en oprijlaan

De oprit verbindt de buitenplaats met de Herenweg. Tussen de oprit en de weide staat een groep wintergroene sierheesters om het zicht vanuit het park op het autoverkeer op de Herenweg te weren.

De daadwerkelijke oprijlaan is beplant met beuken; de laan deze heestergroep en voert de bezoeker naar de brug bij de villa Berkenrode. De bomen zelf staan in een nette berm van gemaaid gras waardoor er weids uitzicht is over het weiland, de vijver en het parkbos. Halverwege de Orijlaan is er een afslag naar een historisch pad dat van oudsher naar de Moestuin voert en geschikt is gemaakt als ontsluiting voor de nieuwe woningen in de moestuin.

Weiland

Het weiland dient als uitloopweide voor de paarden die op de buitenplaats worden gehuisvest. Aan de binnenkant van het pad rondom het weiland staat een eenvoudig zwart transparant ijzeren hekwerk in typische landgoedstijl. Het badhuis, gerestaureerd in 19^e eeuwse omvang en vormgeving, doet (voorlopig) dienst als stal voor drie paarden. In de weide zelf staan oude en jonge solitaire bomen met voet- en vraatbescherming, in vormgeving afgestemd op het omringende hekwerk.

Parkranden ten westen en noorden van het weiland

Om de weide ligt een nieuwe wandelroute die in het noordoosten aansluit op de overige wandelpaden door de overige delen van de parkaanleg in landschapsstijl. Langs het pad staan diverse solitaire bomen en een heestergroep voor een afwisselende (ook botanische) beleving van het park. Het pad sluit ook aan op de nieuwe brug over de herstelde uitloper van de grote vijver. De brug heeft een eenvoudige vormgeving als een lichte gebogen brug met stalen leggers en houten dek, waardoor deze zich harmonisch voegt in de historische parkcompositie.

Langs de vijver in het westen van het weiland staan solitaire bomen in het gras. De noordelijke bosrand kenmerkt zich door de afwisseling tussen verschillende boomsoorten, elk met hun eigen sierwaarde op verschillende momenten in het jaar.

Bosperceel tussen de Orijlaan, dienstwoningen aan de Herenweg en de Moestuin

Tussen de Orijlaan, dienstwoningen aan de Herenweg en de Moestuin ligt een strook parkbos. In dit bos zijn diverse wintergroene (sier) heesters aangebracht om de omliggende bebouwing te camoufleren. Op enkele meters van de oprijlaan af staan diverse groepen sierheesters waarbij onder andere de oprit van de moestuin deels aan het zicht wordt onttrokken. Langs de sloot loopt een slingerend pad tussen de sierheesters en de oude eikenlaan met uitzicht op de villa Berkenrode en de monumentale tuinmuur. De sloot heeft een natuurlijke oever met ruig gras (beheer als hooiland) zonder beschoeiing.

Referentiebeeld oevers van de sloot

Referentiebeeld oevers van de sloot bij de doorbreking van de bomenlaan (locatie: Sterreschans)

Referentiebeeld kruidlaag (locatie: Middachten)

4.3.3 Deelgebied Bospark

Het Bospark is een groot bosperceel tussen het Vijverpark en de Leidsevaart. Het deelgebied bestaat uit bospercelen, lanen, (sier)heesters en diverse inheemse boomsoorten en kent met een de diverse slingerende wandelpaden een aanleg in landschapsstijl. De goed beloopbare zandpaden staan in verbinding met de paden in de overige deelgebieden en zijn een belangrijke schakel in de gehele rondwandeling over buitenplaats.

Het beheer van dit deelgebied is een combinatie van bos- en parkbeheer, waardoor er sprake is van een parkbos. Langs een aantal wandelpaden zijn nieuwe laanbomen geplant. De bosvakken bestaan uit een gevarieerde beplanting met boomsoorten. Het kroondak is niet geheel gesloten; er is voldoende licht voor een onderbegroeiing met heesters, boskruiden en stinzenflora.

Langs de Leidsevaart staan groepen van wintergroene bomen en heesters, waar het wandelpad doorheen slingert. Deze heestergroepen zorgen voor een afwisselende beleving van het park en de Leidsevaart en zorgen er tevens voor dat de spoorlijn aan het zicht onttrokken wordt vanuit het park en de villa Berkenrode.

Het Bospark is bijna volledig omsloten door water. De omliggende sloten en de Leidsevaart hebben een natuurlijke oever met ruig gras (beheer als hooiland).

Referentiebeeld moestuin (locatie: Bartimeus)

Referentiebeeld hoogstam boomgaard voor doorzichten in het landschap (locatie: Middachten)

Referentiebeeld voor nieuwe woningen in de moestuin (locatie: Eefde)

4.4.4 Deelgebied Moestuin

Het deelgebied Moestuin vormt een zelfstandige, door grachten, tuinmuren en hoge hagen afgebakende ruimtelijke eenheid binnen de aanleg van Berkenrode. Aan de zuidzijde opent de tuin zich met zichtlijnen naar het deelgebied Weiden. De moestuin heeft een functionele rechtlijnige opzet die typerend is voor de grote moestuinen van historische buitenplaatsen. In de Moestuin staat de teelt van vruchten, groenten en bloemen centraal. En er zijn twee kassen en een schuur, die worden benut bij het gebruik als moestuin. Tevens zijn er drie nieuwe woningen op harmonieuze wijze ingepast.

De moestuin heeft hiermee binnen de oude en waardevolle hoofdstructuur een nieuwe invulling. De hoofdopzet en nieuwe invulling van de Moestuin is gebaseerd op de verschijningsvorm die de tuin in het midden van de 19^e eeuw had en die wordt weergegeven op de kaart van 1847.

De moestuin bestaat (conform de kaart uit 1847) uit twee subdeelgebieden:

- De daadwerkelijke moestuin aan de westzijde met een geometrische indeling van paden en teeltvakken;
- De boomgaard, waarin te midden van de fruitbomen drie nieuwe woningen zijn ingepast.

Inbegrepen in deze herinrichting is ook de sloop van de bestaande en verouderde Bungalow met bijbehorende garage/berging. De vrijgekomen plek heeft een groene invulling en is onderdeel van de daadwerkelijke moestuin.

De moestuin

Het westelijke blok van dit gebied wordt beheerd als moestuin. Aan de noord en westkant is het terrein omsloten door een monumentale tuinmuur afwisselend met stukken haag. Tegen de tuinmuur staan diverse soorten leifruit. Het terrein is op te delen in vier gebieden die elk voor hun eigen doeleinden gebruikt kunnen worden. Langs de zuidelijke sloot en dwars door de moestuin heen lopen rijen van fruitbomen. Voor de uiteindelijke invulling van de moestuinvakken zal in een later stadium een teelt- en inrichtingsplan worden uitgewerkt.

Ter ondersteuning van de teelt van groenten zijn er twee kassen beschikbaar en een nieuwe schuur voor het opbergen van materieel. Deze nieuwe kleine werkschuur staat op de locatie van de nieuwe schuur van een verdwenen historische werkschuur, die wordt weergegeven op de kaart van 1847.

Wonen in de boomgaard

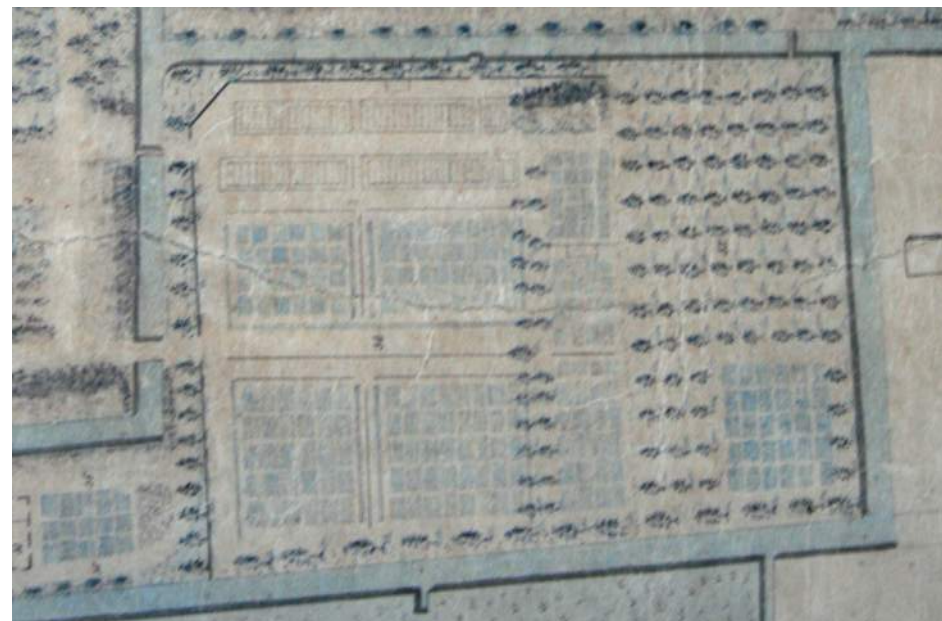
Het oostelijke deel van de Moestuin bestaat uit een boomgaard met drie nieuwe woningen. Het terrein is ontsloten vanaf de oprijlaan via een bestaand historisch pad. Het nieuwe ontsluitingspad voor de woningen is beplant met fruitbomen. Aan het einde van dit nieuwe pad is een zicht over het open weidelandschap van het deelgebied Weiden.

De drie woningen hebben ieder een vloeroppervlak van 180 m² en bestaan uit één bouwlaag met een lage pannenkoep. Het referentiebeeld voor de vormgeving is een houten tuinhuis.

De tuinen van de woningen bestaan uit gesnoeide hagen, bloemenborders fruitbomen. In het kader van de beeldregie over deze tuininrichtingen is er geen plaats voor grote parkbomen, coniferen etc.

Aan de oostzijde van de boomgaard met de drie woningen staat een hoge haag, die het gebied onttrekt aan het blikveld vanuit de aanpalende woonwijk. Deze hoge haag is tevens een logisch onderdeel van de totale omkadering van de gehele moestuin. N.b. deze hoge haag is in de actuele situatie al aanwezig.

Met deze beeldkwaliteit hebben de nieuwe woningen en hun tuinen een onopvallende en logische plaats ingenomen in het gebouwenensemble op de buitenplaats Berkenrode als geheel.

Kaart van de Heerlijkheid Berkenrode uit 1847 ingezoomd op de Moestuin. Particuliere collectie.

Referentiebeeld uitzicht over de weiden richting de tuinmanswoning (locatie: Twickel)

Referentiebeeld uitzicht over de weiden richting de beukenlaan van het Bospark (locatie: Middachten)

Referentiebeeld van het laarzenpad rondom het weiland (locatie: Bartimeus Driebergen)

4.3.5 Deelgebied Weiden

Het deelgebied Weiden is een groot het open weiland met een agrarisch uiterlijk en een landelijke sfeer. Het is een bijzonder en cultuurhistorisch waardevol element in de aanleg van Berkenrode en zeldzaam in de sterk verstedelijkte omgeving van Haarlem-zuid / Heemstede. Met de sloop van de voormalige Koeienstal wordt de openheid als weiland versterkt.

Het deelgebied bestaat uit drie door sloten omgeven percelen weiland. De weilanden worden ontsloten vanaf de paardenstal en het bijbehorende erf. In het noordwesten van het weiland zijn de nieuwe longeercirkel en bak aangelegd. De weiden hebben een onopvallende indeling van paddocks, afgezet met uniforme afrasteringslinten en uniforme water- en voerbakken.

Aan de zuid- en oostzijde zijn struweelranden met inheemse boom- en struweelsoorten, die het zicht op de omringende bebouwing belemmeren. De struweelranden zijn onmisbaar bij het creëren van een landelijke en agrarische sfeer. Aan de binnenzijde van de struweelrand ligt een nieuw laarzenpad (graspad); er zijn zichten over het weiland richting de deelgebieden Moestuin, Vijverpark en Bosspark.

5. NOTEN

1. Geciteerd bij Krol, 9.
2. Geciteerd bij Krol, 11.
3. G. Berends, 'Baksteen in Nederland in de Middeleeuwen' in RV blad (RDMZ 1989) nr. 02-01, p. 11-19.
4. Krol, 15.
5. U.B.U., Hs. 1648, fol. 142.
6. <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-OB-15.038>
7. Jhr. Dr. H.W.M. van der Wyck, *De kasteeltekeningen van Roelant Roghman*. Deel I (Alphen aan den Rijn 1989), VII.
8. L. Springer, 'Berkenrode te Heemstede bij Haarlem' in *Oude Nederlandsche Tuinen* (Haarlem 1937), 22-26, aldaar 23. Eerder gepubliceerd als L. Springer, 'Berkenrode te Heemstede bij Haarlem: een stukje tuingeschiedenis' in *Op de Hoogte* nr. 19 (1922), 210-211.
9. Van Duinen, 35, Krol, 18-19, Bertram (2005), 48-49.
10. N.A., toegang 3.20.09, inv.nr's. 356-360 bevat vele stukken over de erfenis van Hendrik en Cornelia. Vermoedelijk bevinden zich hier stukken m.b.t. de verbouwing en tuinaanleg tussen 1644 en 1690.
11. Geciteerd bij Van Duinen (1957), 43.
12. N.H.A., toegang 3863, inv.nr. 55.
13. Krol, 17.
14. N.H.A., toegang 3863, inv.nr. 37. Zie ook Van Damme (1903), 108-109.
15. Beeldbank Stadsarchief Amsterdam, nr. 010097014698
16. Zie NHA, beeldbank NL-HlmNHA_51000782 en NL-HlmNHA_51000962. Origineel op huis Berkenrode.
17. N.H.A., toegang 3863, inv.nr. 39 en 48.
18. Van Ollefen (1796). L. van Ollefelen, *De Nederlandsche Stad- en Dorp Beschrijver. Deel IV Kennemerland*. (Amsterdam 1796).
19. Van Ollefen (1796).
20. Inv.nr. 48.
21. Inv.nr. 48.
22. Inv.nr. 48.
23. Inv.nr. 48.
24. Inv.nr. 48.
25. Krol, 79-80.
26. Krol, 82.
27. N.H.A., toegang 3863, inv.nr. 60.
28. N.H.A., toegang 3863, inv.nr. 37. Zie ook Van Duinen(1957), 44-45.
29. N.H.A., toegang 3863, inv.nr. 37. Zie ook Van Duinen(1957), 45.
30. Inv.nr. 49. Schrift met aantekeningen over de (hak)houtverkoop in de periode 1799-1810.
31. Inv.nr. 49.
32. Hendrik Takkenberg (1766-1838). Zijn zoon Hermanus Hendrik werkte als tuinknecht op Berkenrode. Zie NHA, 39, inv.nr. 161, akte 69.
33. Inv.nr. 228.
34. Inv.nr. 43.
35. Krol, 84.
36. N.H.A., toegang 3863, inv.nr. 37. Zie ook Van Duinen(1957), 45.
37. Inv.nr. 45. H.H. Dansdorp werkte als architect onder andere op het Huis te Vogelenzang voor de familie Barnaart (1852-1853) waar hij een koetshuis en stal ontwierp en de nieuwbouw van een oranjerie op Woestduijn (1853).
38. Zie Inv.,nr. 136. F.J.E. van Lennep, 'Appie en Ampie en hun nakomelingen' in *Jaarboek Haarlem* (1959), noemt op p. 61 het jaartal 1851.
39. Inv.nr. 137
40. Krol, 103.
41. Craandijk, 349-350.
42. Krol, 40-41.
43. Krol, 40-41.
44. Inv.nr. 66
45. Wageningen University and Research, Speciale Collecties, Springer 01.296.01, 01.296.02 en 01.296.03.
46. 31 januari 1924, Koninklijk Besluit no. 57.
47. Ontslag 1 oktober 1930, Koninklijk Besluit no. 44.
48. Krol, 51.